

**TÜRK LÜGATI'NDA “P” İLE BAŞLAYAN
KELİMELELER VE İLGİLİ ŞİİR ÖRNEKLERİ**

Nur TOPALOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

**İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Hilal KALKANDELEN
2018**

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

Nur TOPALOĞLU

**TÜRK LÜGATI'NDA “P” İLE BAŞLAYAN KELİMELE
VE İLGİLİ ŞİİR ÖRNEKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Hilal KALKANDELEN

ERZURUM - 2018

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

05/07/2018

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “**TÜRK LÜGATI’NDA “P” İLE BAŞLAYAN KELİMELE VE İLGİLİ ŞİİR ÖRNEKLERİ**” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

05.07.2018

Nur TOPALOĞLU

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlerle ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğretim Üyesi A. Hilal KALKANDELEN danışmanlığında, Nur Topaloğlu tarafından hazırlanan bu çalışma 05/07/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Ü. A. Hilal KALKANDELEN

İmza:.....

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Orhan BAŞARAN

İmza:.....

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Ü. Mehmet GÖKTAŞ

İmza:.....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 05/07/2018

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	XV
ABSTRACT	XVI
KISALTMALAR DİZİNİ	XVII
ÖNSÖZ.....	XVIII

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN KAZIM KADRİ’NİN (1870-1934) HAYATI ve ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	1
1.2. ESERLERİ	3

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK LÜGATINDA “P” İLE BAŞLAYAN KELİMELEER VE İLGİLİ ŞİİR ÖRNEKLERİ

2.1. P	9
2.2. PÂ, PÂY	9
2.3. PÂ-BEST, PÂ-BESTE PÂY-BESTE.....	9
2.4. PÂ-BER-RİKÂB, PÂ-DER-RİKÂB.....	10
2.5. PÂ-BER-CÂ, PÂ-BER-CÂY	10
2.6. PÂ-BÜREHNE, BÜREHNE-PÂ.....	11
2.7. PÂ-BÛS, PÂY-BÛS, PÂY-BÛSÎDEN.....	11
2.8. PÂ-BEND, PÂY-BEND	11
2.9. PÂ-BÛŞ, PÂY-BÛŞ	12
2.10. PÂ-CÂME	13
2.11. PÂ-ÇE, PÂ, PÂY-ÇE	13
2.12. PÂ-MÂL, PÂY-MÂL.....	13
2.13. PÂ-MÜZD, PÂY-MÜZD	14
2.14. PÂYÂN.....	14
2.15. PÂY-ENDÂZ	15
2.16. PÂY-I TAHT	16
2.17. PÂ-DÂR, PÂYE-DÂR	16
2.18. PÂY-ZEN, PÂ-ZEN	16

2.19. PÂY-GÂH, PÂY-GEH.....	16
2.20. PÂ-KÛB, PÂY-KÛB	16
2.21. PÂYENDE	16
2.22. PÂYE	17
2.23. PÂYE VERMEK.....	18
2.24. PÂYÎN	18
2.25. PÂ-SÛVÂR, PÂY-SÛVÂR.....	18
2.26. PÂ-YÂB.....	18
2.27. PÂ-ZEDE	19
2.28. PÂY-TÂ-SER	19
2.29. PÂ-DER-GİL	20
2.30. PÂ-DER-PÂ.....	20
2.31. PÂ-NÎHÂDE	20
2.32. PEY-SÎPER.....	20
2.33. PÂ-BÛŞ, PÂ-BÛÇ	21
2.34. PÂ-PÂH, PÂ-PÂĞ, PÂ-PÂK	21
2.35. PÂPÛĞÂY	22
2.36. PATAVA	22
2.37. PAÇAVRA	22
2.38. PÂHIR (Pakhyr)	22
2.39. PAHIRI ÇIKMAK.....	22
2.40. PÂD	23
2.41. PÂDZEHR	23
2.42. PÂD-ŞÂH.....	23
2.43. PÂD-ŞÂHÂN	25
2.44. PÂD-ŞÂHÂNE	25
2.45. PÂD-ŞÂHÎ	26
2.46. PÂDÂ.....	26
2.47. PADACI	26
2.48. PAR	26
2.49. PAR YANIP PAR TUTUŞMAK	26
2.50. PARLAMAK	27

2.51. PARILDAMAK.....	27
2.52. PARLATMAK	27
2.53. PARLAK.....	27
2.54. PÂR, PÂRSÂL, PÂRÎN, PÂRÎNE	28
2.55. PARA.....	28
2.56. PARALAMAK	29
2.57. PÂRELENMEK	29
2.58. PÂRÂ, PÂRE.....	30
2.59. PARTLAMAK	30
2.60. PARTLAMAK	30
2.61. PARTLAK	30
2.62. PART-HÂ-PÂRET, PARTA-PÂRET	30
2.63. PARÇA (partcha).....	30
2.64. PARÇA.....	31
2.65. PARDON.....	31
2.67. PÂRSÂYÂN.....	31
2.68. PÂRSÂYÎ.....	31
2.69. PÂRSÂ	31
2.70. PARLAMAK	32
2.71. PARMAK.....	32
2.72. PÂRO	34
2.73. PAROLA.....	34
2.74. PÂRE	34
2.75. PÂRE	34
2.76. PÂRE	35
2.77. PÂS	35
2.78. PÂSBÂN.....	35
2.79. PÂS	36
2.80. PAS	36
2.81. PÂŞ	36
2.82. PÂŞENDE	36
2.83. PÂŞİDE	37

2.84. PAŞA	37
2.85. PÂK	38
2.86. PÂL	41
2.87. PALA	41
2.88. PÂLÂ, PÂLÂY	41
2.89. PÂLÛDEN	42
2.90. PÂLÂN	42
2.91. PALANGA	42
2.92. PÂLÂHENG	42
2.93. PALTAR	42
2.94. PALÇIK	43
2.95. PALDIRGAN	43
2.96. PALDIR	43
2.97. PÂLÛD	43
2.98. PALYAÇO	43
2.99. PALYAKARYA	44
2.100. PAMPİN	44
2.101. PÂY	44
2.102. PÂY ALMAK	45
2.103. PÂYÂ	45
2.104. PÂYTAK	45
2.105. PÂYZ, PÂYÎZ	45
2.106. PÂTIRDI	46
2.107. PETEK	46
2.108. PÂHTE	46
2.109. PÂHTE	46
2.110. PUHTÎ	46
2.111. PEDER	47
2.112. PEDER U MÂDER	47
2.113. PEDRÛD	47
2.114. PEZÎR, PEZÎRÂ	48
2.115. PER	48

2.116. PERRÂN	49
2.117. PERTÂB, PERTÂV	49
2.118. PERENDE, PERRENDE.....	50
2.119. PERVÂZ	50
2.120. PERVÂNE	51
2.121. PERVÂNEGÂN	51
2.122. PERÎ-PER.....	53
2.123. PERÎZÂD, PERÎZÂDE	54
2.124. PERÎDÂR	55
2.125. PERÎDE.....	55
2.126. PÜR	55
2.127. PER-ÇÎN	57
2.128. PÜR-DÎL	57
2.129. PIR, PIR PIR.....	57
2.130. PIRLAMAK	57
2.131. PERÂKENDE.....	58
2.132. PERTÂL	58
2.133. PERTEV	58
2.134. PERTEV-SÛZ	59
2.135. PERÇEM	59
2.136. PERHÂŞ	60
2.137. PERDÂZ	60
2.138. PERDÂHT	60
2.139. PERDE	61
2.140. PERDEDÂR	62
2.141. PERDE-BER-DÂR.....	62
2.142.PERDE-BER-ENDÂZ	63
2.143. PERDE-EFGEN	63
2.144. PERDE-PÛŞ	63
2.145. PERDE-DER	63
2.146. PERDE-DERÎDE	63
2.147. PERDE-NİŞÎN.....	64

2.148. PERDELENMEK	64
2.149. PÜRSÂ, PÜRSÂN	65
2.150. PÜRSİŞ	65
2.151. PERESTÂR	65
2.152. PERESTÂN	66
2.153. PERESTİŞ	66
2.154. PERESTİŞ-KÂR	66
2.155. PERESTÎDE	67
2.156. PERESTÎDE	67
2.157. PİRİSTÛ	67
2.158. PERGÂR, PERGÂL	67
2.159. PERGÂR-ÇARH, PERGÂR-FELEK	68
2.160. PEREN	68
2.161. PERNİYÂN	69
2.162. PİRİNÇ	69
2.163. PERENG	70
2.164. PERVÂ, PERVÂY	70
2.165. PERVER	70
2.166. PERVERDE-GÂR	71
2.167. PERVERDE	71
2.168. PERVERİŞ	72
2.169. PERVERİŞ-YÂB	72
2.170. PERVERENDE	73
2.171. PERVÎN	73
2.172. PERHÎZ	74
2.173. PERHÎZ-KÂR	74
2.174. PERÎŞÂN	75
2.175. HÂB-I PERÎŞÂN	75
2.176. PERÎŞÂNÎ	76
2.177. PEJMÜRDE	76
2.178. PES	77
2.179. PES Ü PÎŞ	77

2.180. PESREV	78
2.181. PES-İ PERDE	78
2.182. PESMÂNDE	78
2.183. PESİN	79
2.184. PÎŞİN U PESİN	79
2.185. PES	79
2.186. PEST.....	80
2.187. PEST-TÎNET, PEST-FİTRÂT	80
2.189. PES-PÂYE	81
2.190. PEST VEYA PES SEDÂ VE PERDE	81
2.191. PESTÎ	81
2.192. PEST.....	81
2.193. PEST GÖNÜLLÜLÜK.....	81
2.194. PESTEK.....	81
2.195. PESTİL	82
2.196. PUSER.....	82
2.197. PESEND	82
2.198. PESENDÎDE	84
2.199. PEŞ	84
2.200. PIŞ PIŞ	84
2.201. PEŞÂL.....	85
2.202. PÜŞT	85
2.203. PÜŞT-DEST, PÜŞT-PÂ.....	85
2.204. PÜŞTE.....	86
2.205. PÜŞTE-İ BÂĞ	86
2.206. PÜŞTİ-BÂN, PÜŞTİ-VÂN	86
2.207. PÜŞT-MÂL	86
2.208. PEŞM.....	86
2.209. PEŞMÎN, PEŞMÎNE	87
2.210. PEŞMEK, PİŞMEK	87
2.211. PİŞMEK.....	88
2.212. PİŞİRMEK	88

2.213. PEŞENG.....	88
2.214. PEŞE.....	88
2.215. PEŞÎMÂN	89
2.216. PEŞÎMÂNÎ.....	89
2.217. PEKÎ, PEKÎYÎ.....	89
2.218. PÛL.....	90
2.219. PELÂS.....	90
2.220. PALASPÂRE.....	90
2.221. PALASPÛŞ	91
2.222. PÛLPÛŞ	91
2.223. PELTEK	91
2.224. PELTEK	91
2.225. PELTEKLENMEK.....	91
2.226. PELTEK	92
2.227. PELENG	92
2.228. PÎLAV	92
2.229. PENÂH.....	93
2.230. PENÂH-ÂVER, PENÂH-ÂVERDE	93
2.231. PENBE	94
2.232. PÎNTÎ.....	94
2.233. PENC	95
2.234. PENC-ŞENBE	95
2.235. PENC-GÂH	96
2.236. PENC Ü YEK, PENC Ü DÛ.....	96
2.237. PENC-SÂLE	96
2.238. PENÇE	96
2.239. PENÇE VURMAK, PENÇELEMEK	97
2.240. PENÇELÎ.....	97
2.241. PENCERE.....	98
2.242. PENCERE.....	98
2.243. PENCİK	98
2.244. PEND	99

2.245. PEND-NÂME	99
2.246. PİNDÂR, PİNDÂRE	99
2.247. PİNDÂR-PEREST	100
2.248. PENDÎR	100
2.249. PİNHÂN	100
2.250. PUNYAL	101
2.251. PÛPAL	101
2.252. PÛPÂ	101
2.253. PÛT	102
2.254. PÛTE	102
2.255. PÛTE	102
2.256. PÛÇ	103
2.257. PÛÇ	103
2.258. PÛÇLUK.....	103
2.259. PÛÇÂĞ-PÛÇÂK.....	104
2.260. PÛÇMAK.....	104
2.261. PÛRÂN, PÛRÂNLIK	104
2.262. PÛZİŞ	104
2.263. POZMAK.....	104
2.264. PÛZÎNE, BÛZÎNE	105
2.265. PÛS	105
2.266. PÛS	105
2.267. PÛSALMAK-PÛSLANMAK.....	106
2.268. PÛSÂRIK.....	106
2.269. POST	106
2.270. POSTÎN.....	107
2.271. PÛSKÛRMEK.....	107
2.272. PÛSKÛRME	108
2.273. PÛSKÛL	108
2.274. PÛSKÛLLÛ	108
2.275. PÛSKÛLLENDİRMEK	109
2.276. PÛSKÛRMEK.....	109

2.277. PÛSÎDE	109
2.278. PÛŞ	109
2.279. PÛŞİŞ	110
2.280. PÛŞENDE	110
2.281. PÛŞÎDE	110
2.282. PÛŞMAK	111
2.283. PÛŞMAK	111
2.284. PUSULA.....	111
2.285. PÛSMAK	112
2.286. PUSU	112
2.287. PUSMAK	112
2.288. PUSDURMAK.....	112
2.289. PUF!, PÛF!.....	113
2.290. PUFLAMAK.....	113
2.291. PUF!.....	113
2.292. PUF!.....	113
2.293. PÛL.....	113
2.294. PÛL.....	114
2.295. PULLU	114
2.296. PULSUZ	115
2.297. PÛL.....	115
2.298. PÛLÂD	115
2.299. PÛLAMAK-PÛFLAMAK.....	116
2.300. PONZATMAK	116
2.301. PÛYE	117
2.302. PÛYE-GER.....	117
2.303. PÛYÂ, PÛYÂN.....	117
2.304. PÛYENDE	117
2.305. PEH PEH!	117
2.306. PEHLÛ	118
2.307. PEHLEVÂN	118
2.308. PEHÎN	118

2.309. PEHNÂ.....	119
2.310. PEHNÂ-VER.....	119
2.311. PEHN-GÎR.....	119
2.312. PEY.....	120
2.313. PÂYİNE DÜŞMEK.....	120
2.314. PEY-A-PEY, PEY-DER-PEY, PEY-ENDER-PEY	120
2.315. PEY-REV	121
2.316. PEYVESTE.....	121
2.317. PEYVESTE.....	122
2.318. PEYVEND	122
2.319. PEY.....	123
2.320. PEYLEMEK.....	123
2.321. PÎ.....	123
2.322. PÎLEMEK.....	123
2.323. PÎYÂDE	124
2.324. PÎYÂZ	125
2.325. PÎYÂLE.....	125
2.326. PEYÂM	126
2.327. PEYÂM-ÂVER	127
2.328. PÎÇ	127
2.329. PÎÇ OLMAK	128
2.330. PÎÇ	128
2.331. PÎÇ-PÎÇ, PÎÇ-Â-PÎÇ, PÎÇ-DER-PÎÇ, PÎÇ-BER-PÎÇ.....	128
2.332. PÎÇÎŞ	129
2.333. PÎÇ Ü TÂB.....	129
2.334. PÎÇÎDE.....	130
2.335. PEYDÂ	130
2.336. PÎR.....	131
2.337. PÎR-İ FELEK	131
2.338. PÎR-İ MUGÂN	132
2.339. PÎR Ü CİVÂN.....	133
2.340. PÎR Ü BERNÂ.....	133

2.341. PÎR Û HÂRÂBÂT	133
2.342. PÎR-Î ÇARH	133
2.343. PÎR-Î MEY.....	134
2.344. PÎR-Î NECDÎ.....	135
2.345. PÎR OL	135
2.346. PÎR Û PÂK	135
2.347. PÎRÂN	136
2.348. PÎRÂNE	136
2.349. PÎRÂNESER.....	136
2.350. PÎRÎ	137
2.351. PÎR-ZEN, PÎRE-ZEN	137
2.352. PÎRÂ, PÎRÂY	137
2.353. PÎRÂSTE	138
2.354. PÎRÂYÎŞ	138
2.355. PÎRÂYENDE.....	138
2.356. PÎRÂYE	138
2.357. PÎRÂMEN, PÎRÂMÛN	139
2.358. PÎRÂHEN, PÎREHEN	139
2.359. PÎR PÎRÎ	140
2.360. PÎRPÎRÎLİK	140
2.361. PÎRÛZE.....	141
2.362. PÎRE	141
2.363. PÎS	142
2.364. PÎSLİK	142
2.365. PÎS	142
2.366. PÎŞ	142
2.367. PÎŞ Û PES	142
2.368. PÎŞÂN.....	143
2.369. PÎŞÂNÎ	143
2.370. PÎŞDÂR.....	143
2.371. GÜŞÂDE-PÎŞÂNÎ	144
2.372. FERSÛDE-PÎŞÂNÎ	144

2.373. PÎŞ-KEŞ	144
2.374. PÎŞ-KEŞ ÇEKMEK	144
2.375. PÎŞ-TAHTA	144
2.376. PÎŞ-REV	145
2.377. PÎŞ-REV ÇALMAK	145
2.378. PÎŞ-NİHÂD	145
2.379. PÎŞ-GÂH	146
2.380. PÎŞ-GÎR	146
2.381. PÎŞ-NAMAZ	146
2.382. PÎŞVÂ	146
2.383. PÎŞÎN	146
2.384. PÎŞE	147
2.385. PÎŞ-GÂN	148
2.386. PÎŞE-GÂH	148
2.387. PÎŞE-GER	148
2.388. PÎŞE-KÂR, PÎŞ-KÂR	148
2.389. PEYGÂM	148
2.390. PEYGAMBER	148
2.391. PEYGÛLE	149
2.392. PEYK	150
2.393. PEYGÂR	151
2.394. PINAR, BUNAR	151
2.395. PEYKÂN	151
2.396. PEYKER	152
2.397. PEYKE	152
2.398. PÎL	152
2.399. PÎLTEN	152
2.400. PÎL-BÂN	152
2.401. PÎLE	153
2.402. PÎLE-VER	153
2.403. PÎLE	153
2.404. PEYMÂ, PEYMÂY	154

2.405. PEYMÂNE	154
2.406. PEYMÂNE-KEŞ, PEYMÂNE-PEYMÂ	155
2.407. PEYMÂNE-ŞÎKEN.....	155
2.408. PEYMÂN	155
2.409. PEYMÛDE	155
2.410. PÎNEK	156
2.411. PÎNE	156
2.412. PÎNE-DÛZ	156
 SONUÇ.....	 157
KAYNAKÇA	161
ÖZGEÇMİŞ.....	169

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK LÜGATINDA “P” İLE BAŞLAYAN KELİMELE
VE İLGİLİ ŞİİR ÖRNEKLERİ

Nur TOPALOĞLU

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Hilal KALKANDELEN

2018, 169 Sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Hilal KALKANDELEN
Prof. Dr. Orhan BAŞARAN
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÖKTAŞ

Türkçe'nin iki ana kolu olan Batı ve Doğu Türkçesini kapsayarak Türk dillerinin köken birliğini göstermek amacıyla Türk Dili alanında yapılan sözlük çalışmalarından biri olan ve Hüseyin Kazım Kadri tarafından yazılan, 4 ciltlik *Türk Lügati* adlı eserin “P” maddesinin incelendiği bu çalışma, iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde müellifin hayatı ve çeşitli alanlarda yazmış olduğu eserler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise geniş bir söz varlığı ile *Türk Lügati*’nin “P” maddesinde yer alan Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca, Latince, İtalyanca ve Rumca’ dan dilimize yerleşen kelimeler ve bu kelimelerin kullanımlarına, kelimelerin içerisinde yer aldığı Osmanlı sahasından şiirlere yer verilmiştir.

Bu çalışmada madde başı kelimeler anlamları ve bazı kelimelere verilen örnek şiirler Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine çevrilmiştir. Kaynak taraması yapılarak ulaşılan şiirler dipnotlarda gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili ve Edebiyatı, Fars Edebiyatı, Lügat, Türk Lügati, Hüseyin Kazım Kadri.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**WORDS STARTING WITH THE LETTER ‘P’ IN THE TURKISH
DICTIONARY AND SAMPLES OF RELATED POETRY**

Nur TOPALOĞLU

Advisor: Assist. Prof. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN

2018, Pages: 169

**Jury: Assist. Prof. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN
Prof. Dr. Orhan BAŞARAN
Assist. Prof. Dr. Mehmet GÖKTAŞ**

This thesis in which letter ‘p’ has been analyzed between page 1 and 75 in the 2nd volume of *Turkish Dictionary*, which has been composed of 4 volumes, written by Hüseyin Kazım Kadri and has been one of the dictionary studies in the field of Turkish language with the purpose of showing the unity of Turkish language origin including the two main branches of Turkish i.e. East and West Turkish, consists of a preface and two chapters.

In the first chapter, information about the life of the author and his works in different fields has been given. In the second chapter, the vocabularies and their uses in the letter ‘p’ of *Turkish Language* which have passed from Turkish, Arabic, Persian, French, Latin, Italian and Greek to our language, the poetry of Ottoman (Orient) and Âzerî literary milieu in which those vocabularies have been used are included.

In this study, head words are put into alphabetic order and sample poems have been translated from Ottoman Turkish into Latin alphabet and their pronunciations have been written. The pronunciation of some of the head words have been written though there were not sample poems in the sub-chapters. The poems which have been obtained thanks to literature review are shown with footnotes.

Key Words: Turkish Language and Literature, Persian Literature, Dictionary, Turkish Dictionary, Hüseyin Kazım Kadri.

KISALTMALAR DİZİNİ

A.Ü.	: Atatürk Üniversitesi
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ens.	: Enstitü
Hş.	: Hicri şemsi
Haz	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Nşr.	: Neşreden
sa.	: Sayfa
S	: Sayı
Sad.	: Sadeleştiren
TDK	: Türk Dil Kurumu
Ter.	: Tercüme
Thk	: Tahkik eden
tsh.	: Tashih eden
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınları
Yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Hüseyin Kazım Kadri tarafından yazılan *Türk Lügati*; Türk Dili alanında Kaşgarlı Mahmut'un *Dîvânu Lügâti't-Türk* adlı eserinden sonra Türk Dil Birliğini sağlamak amacıyla yazılan, alanının en önemli kaynaklarından biri olmuştur. Türkçe'nin iki ana kolu olan Batı ve Doğu Türkçesini kapsayarak Türk dillerinin köken birliğini göstermek istemiş, bunun yanı sıra Arapça, Farsça, Fransızca, Latince, İtalyanca ve Rumca'dan dilimize yerleşen kelimeler ve bu kelimelerin kullanımlarına yer vererek alanında oldukça geniş bir söz varlığı ile büyük bir boşluğu gidermiştir.

Dönemin şartları ve bilgiye ulaşmanın zorluğu göz önüne alındığında Hüseyin Kazım Kadri'nin yapmış olduğu çalışmada her kelime için çeşitli şiir örneklerine yer vermesi eseri daha sağlam temeller üzerine inşa ettiğinin bir göstergesi olmuştur. Ayrıca Mehmet Akif, Hüseyin Sîret, Süleyman Nazif, Halil Nihat, Abdülaziz Mecdî, Mehmet Ali Tevfik, Abdullah Cevdet gibi dönem aydınlarının kontrolünden de geçerek seçkinliğini kanıtlamıştır.

Türk Lügati, Arap alfabesi'nde yer alan “elif” harfinden başlayarak “ye” harfine kadar otuz üç harf şeklinde sıralanmıştır. Çoğu kelimeler bazen Türkçe, bazen Farsça, bazen de Âzerîce şiirler, atasözleri ve deyimlerle örneklendirilmiştir. Kelimelere yer yer nesir örnekleri verildiği de olmuştur.

Türk Lügati'nda “P” maddesinin incelendiği bu çalışma iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde müellifin hayatı ve çeşitli alanlarda yazmış olduğu eserler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise *Türk Lügati*'nin “P” maddesinde yer alan madde başı kelimelerin ve bu kelimelerin içerisinde yer aldığı Osmanlı (Garp), Fars ve Âzerî sahasından şiirlere yer verilmiştir.

Yapılan bu çalışmada “P” maddesinde yer alan madde başları, kelimelerin kök hallerinden oluşmuş, kelimelerin türemiş şekilleri ve çeşitli Türk lehçelerindeki biçimleri ayrı ayrı verilmiştir. Bu maddelerle ilgili örnek metinler, atasözleri ve deyimler yazılmış olup, ayrıca yabancı kelimelerin hangi kökten geldiği açıklanmaya çalışılmıştır. Osmanlı, Âzerî ve Fars sahasında yer alan madde başı kelimeler alfabetik olarak sıralanmış ve örnek şiirler Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine çevrilmiştir. Bazı maddelerin alt bölümünde şiir örnekleri olmamasına rağmen latinize edilmiştir. Müellif eserde yer verdiği madde başlarının kullanımına ait şiir örneklerinde kaynak belirtmiş, hatta bunu daha da detaylandırarak şiir parçasının yer aldığı eser adını da belirtmek yoluyla

güvenirliliğini artırsa da yapılan kaynak taramalarında yanlış bilgiler de bulunmuştur. Örneğin;

*Çün ez kemend-i aşk ümîd-i halâs nist
Rağbet buved be kuşte şoden pây-bend râ*

Hâfız'a ait olduğu belirtilen bu şiir Hâcû-yi Kirmânî'ye aittir.

*Esrâr-i ezel râ ne tu dâni vu ne men
Vîn harf-i muamma râ ne tu hânî vu ne men
Hest ez pes perde gofte-guy-ı men u tu
Ger perde ber üfted ne tumanî u ne men*

Şeyh Ebu'l-Hasan Bistami'ye ait olduğu belirtilen bu şiir Ömer Hayyam'ındır.

Bazı beyitler, *Türk Lügati*'nda verildiğinden farklı olarak kullandığımız kaynaklarda nüsha farklılıkları arz etmektedir. Tesbit edilen bu farklar kaynağıyla birlikte belirtilmiştir.

*Sen seyrdesin hemîşe ser-mest
Men dâm-ı belâ vü gamda pâ-best*

Fuzûlî-Mecnun u Leyla (Türk Lügati)

*Sen seyrdesin hemîşe ser-mest
Men dâm-ı belâ vü derde pâ-best*

Fuzûlî-Mecnun u Leyla (Hüseyin Ayan, Fuzûlî; Leylâ vü Mecnûn)

Kaynak taraması ile ulaşılan şiirler dipnotlarda gösterilmiştir. Müellif, kelimelerin geçtiği şiir örneklerinden bazılarında kaynak belirtmeyerek soru işareti (?) ile göstermiştir. Soru işareti ile gösterilen bazı şiir örneklerinin kaynağı tarafımızca tespit edilmiş, dipnotlarda belirtilmiştir.

Tezimi yazarken kıymetli desteğini her zaman hissettiğim değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Hilal KALKANDELEN'e, bölüm hocalarından Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÖKTAŞ ve Dr. Öğr. Üyesi Reyhan KELEŞ'e teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum-2018

Nur TOPALOĞLU

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN KAZIM KADRI'NİN (1870-1934) HAYATI ve ESERLERİ

1.1. HAYATI

İstanbul Beylerbeyi'nde doğan Hüseyin Kazım Kadri Bey, Trabzon valilerinden Kadri Bey'in oğludur. İlköğrenimine Beylerbeyi Sıbyan Mektebi'nde başlamış daha sonra Soğukçeşme Askeri Rüşdiyesi'ni bitirmiştir. Bir süre Mülkiye Mektebi'nin idadi kısmında eğitim almış babasının tayini sebebiyle İstanbul'dan ayrılmış İzmir'e yerleşmiştir. Burada İngiliz Ticaret Mektebi'nden mezun olmuştur. Arapça ve Farsça ile ilgili özel dersler almış; fen bilimleri üzerine eğitim görmüştür.¹ *Türk Lügati*'ni yazmaya karar verdikten sonra Yunanca ve Latince öğrenmiştir. Ziraatçılık alanında eğitim almak için bir süre Almanya'ya gitmiştir. Aydın Vilayeti Muhasebe Kalemi Hüseyin Kazım'ın ilk resmi görevidir. (1887) Burada bir yıl kadar çalıştıktan sonra istifa etmiş, İstanbul'da Maliye Nezareti Mektebi Kalemi'ne girmiştir (1890).² Bir müddet sonra Hariciye Nezareti Umur-ı Şehbenderi Kalemi'ne geçmiş (1895), Darüşşafaka'da bir süre Kozmografi hocalığı yapmıştır.³ Daha sonra Tiflis şehbenderliğine tayin edilmiş burada bir süre görev yapmış ve daha önce çalıştığı maliyedeki görevine dönmüş, 1902'de bu görevinden ayrılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanına kadar resmi görev almamıştır. Servet-i Fünun Edebiyatı'nın önemli temsilcilerinden olan Tevfik Fikret ve Hüseyin Cahit gibi sanatçıların en büyük hayali olan Yeni Zelanda'ya giderek bir köy kurup ve orada yaşamak teşebbüsünde Hüseyin Kazım Kadri de bulunmuş; fakat hükümetin durumdan haberdar olması yüzünden bu düşünce gerçekleştirilememiştir. Görevden uzak kaldığı dönemlerde Manisa'da ziraatla uğraşmıştır.⁴

II. Meşrutiyet'ten sonra yine Tevfik Fikret ve Hüseyin Cahit'le Tanin gazetesini çıkarmıştır.⁵ Bir yıl sonra Canik (Samsun) mutasarrıflığı ardından Serez (Selanik) mutasarrıflığı (1909), Halep Valiliği (1910), İstanbul Şehreminliği (1911) ve İstanbul

¹Nurettin Albayrak, "Hüseyin Kâzım Kadri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1998, XVIII, 544.

²Albayrak, XVIII, 544.

³Hüseyin Kâzım Kadri, M.E.B. *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1971, XIX, 420-421.

⁴İsmail Kara, "Bir Eski Zaman Efendisi Hüseyin Kâzım Kadri", *Tarih ve Toplum*, sayı:49, İletişim Yay., İstanbul 1988, 10.

⁵Hüseyin Kâzım Kadri, *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1985, 4, 1343.

Vali Vekilliği gibi görevlere getirilmiş, 1912'de Selanik Valisi olmuştur. 1912 yılının Nisan ayında yapılan seçimlerde Saruhan (Manisa) sancağı mebusu seçilmiş, kısa bir süre bu görevde bulunmuş Selanik valiliğine tayin edildiyse de 1912 yılının Ağustos ayında bu görevden ayrılmıştır. Hüseyin Kazım Kadri 1. Dünya Savaşı'nın başlangıcında ailesiyle beraber Beyrut'a giderek burada meşhur eseri olan *Türk Lügatı* ile ilgili çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Mütarekenin ardından kendisine teklif edilen Beyrut Valiliğini kabul etmeyerek İstanbul'da siyasi çalışmalarına devam etmiştir.

Aydın mebusu olarak girdiği Meclis-i Meb'usan'a meclisin birinci reis vekilliğine seçilmiştir.⁶ Misak-ı Milli'nin belirlenmesi için meclise ilk teklifi vermiş, İstanbul'un işgali üzerine meclis feshedilince Tevfik Paşa kabinesinde Ticaret ve Ziraat Nazırlığı ile Adliye Nazır Vekilliği görevlerinde bulunmuştur (1920). Millî mücadele yıllarında Ankara Hükümeti ile olan anlaşmazlığı çözmek için Müşir Ahmet İzzet Paşa başkanlığındaki heyette bulundu.⁷ Bilecik'e, oradan da Ankara'ya gitmiştir. İstanbul'a dönüşünde Evkaf Nazırlığı ve Maliye Nazır Vekilliği yapmış, Ağustos 1921'den sonra hiçbir resmi görev kabul etmemiştir. Son yıllarını Beylerbeyi'ndeki yalısında çalışarak geçirmiş, kitaplarını Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ne ölümünden iki yıl önce vakfetmiş, 17 Ocak 1934'te Tarsus'ta vefat etmiştir. Naaşı İstanbul Beylerbeyi Küplüce Mezarlığı'na defnedilmiştir.⁸

Ölümünden sonra evraklarının yakılmasını istediye de dostlarının ısrarı üzerine bundan vazgeçti. Büyük Türk Lügatı bu evraklar arasında bulunarak yayımlandı.⁹ Neşredemediği kitap, makale, tercüme ve hatıraları ise kızı Rikkat Kunt tarafından Türkp petrol Vakfı'na verilmiştir. Mücadeleci, gerektiğinde mensubu bulunduğu fırka ve grupları bile en ağır şekilde tenkit etmekten çekinmeyen, menfaat ve hırslarından uzak, fedakâr bir insan olarak bilinen Hüseyin Kazım Arapça ve Farsça'dan başka Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Yunanca ve Latince'ye de vakıf çok yönlü bir kişidir. Genellikle Şeyh Muhsin-i Fani takma adıyla bazı eserlerini kaleme almıştır. İlmî yönü çok güçlü olan Hüseyin Kazım Kadri; Trabzon Vilayet Gazetesi, Resimli Kitap, Saadet, Tan, Yeni Asır, Tasvîr-i Efkâr, Vakıf, Ma'lumat, Tanin, İkdâm, İctihad, Servet-i Fünun, Sebilürreşad gibi

⁶Ali İhsan Öbek, "Hüseyin Kazım Kadri", *Türk Dili*, Sayı 538, İstanbul 1996, 449.

⁷Rekin Ertem, "Hüseyin Kazım Kadri", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/ Eserler/ Terimler*, Dergâh Yay., İstanbul 1981, IV, 301.

⁸Öbek, *Hüseyin Kazım Kadri*, 449.

⁹Ertem, "Hüseyin Kazım Kadri", IV, 301.

gazete ve dergilerde dil, din, felsefe, iktisat, ziraat ve siyasetle ilgili birçok makale kaleme almış, çeşitli kitaplar yayınlamıştır.¹⁰ Dinî konularda sahip olduğu modernist bakış açısı kültürel konularda yerini muhafazakâr bir anlayışa bırakmıştır. İslam'ı doğru anlamak ve Müslümanları gerilikten kurtarmak için Kur'an'ın ruhuna yönelmeye önem vermiştir. "İnsanlığa Müslümanlığı, Müslümanlara da insanlığı öğretmek için" hazırladığını belirttiği basılmamış ilmihalinde, din konulu kitap ve makalelerinde İslami ilkelerden uzaklaşıldığını, yozlaşmanın, taklit ve hurafelerin yaygınlaştığını ileri sürmüştür. Mevlana Celâleddin-i Rûmî ve Sa'di-i Şirâzî'ye büyük hayranlığı olmakla beraber tasavvufu ve tarikatları bozulmayı hazırlayan ve süratlendiren amiller olarak görmüştür.¹¹

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet 'e Hatıralarım adlı eserinde II. Meşrutiyet yönetimini, İttihat ve Terakki ile Islahat hareketlerine dair yazıları kaleme almıştır. On Temmuz İnkılâbı ve Netâici, Ziya Gökalp'in Tenkidi adlı eserleri, Tanzimat sonrası Osmanlı modernleşmesi ve bunun toplum hayatına yansımaları hakkında oldukça önemli tespit ve yorumları ihtiva eder.¹²

1.2. ESERLERİ

1.2.1. Hak ve Hakikat (İstanbul 1288 hş.) Yazarın hem Müslüman aydınlara hem de halka kendi fikirleri doğrultusunda İslam dinini ve Kur'an'ı tanıtmak, istibdadı kötülemek amacıyla kaleme aldığı ve açıklamaları Kur'an ayetleriyle delillendirilen bu eser Osman Ergin tarafından şöyle tanıtılır:

“İlk eseridir. Abdülhamit devrinin fenalıklarını halka bildirmek için ilkin *İttihat ve Terakki Fırkası'nın Hutbesi* adı altında İsviçre'de yayımlanmak üzere yazılmıştır. Fakat buna vakit kalmadan 10 Temmuz 1908'de Meşrutiyet ilan edilince İstanbul'da basılmıştır. Eser başından sonuna kadar mevzu ile ilgili ayet ve hadisler ve bunların tercümeleriyle doludur. Bu yolda, yani ayet ve hadislerle dolu bir eser yazılırsa halk daha ziyade ilgi gösterir ve okur diye Tevfik Fikret müellifi bunu yazmaya teşvik etmiştir.”¹³

¹⁰Albayrak, XVIII, 544.

¹¹Albayrak, XVIII, 544.

¹²Albayrak, XVIII, 544.

¹³Hüseyin Kâzım Kadri, *İnsan Hakları Beyannamesi'nin İslam Hukukuna Göre İzahı*, (Yay. Haz.: Osman Ergin), Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul 1949, 27.

1.2.2. *Felaha Doğru İslamiyet'in Avrupa'ya Son Sözü* (İstanbul 1331) İki bölümden oluşan eserin "*İslam'ın Avrupa'ya Son Sözü*" başlıklı birinci bölümü Şeyh Abdülhak el-Bağdadi'den tercümedir. Yazarın kendi telifi olan ikinci bölümün ise ayrı bir başlığı yoktur. Bu bölüm "*Kabahat Müslümanlıkta Değil Müslümanlardadır*" adıyla müstakil olarak da yayımlanmıştır (İstanbul 1952)

1.2.3. *İstikbale Doğru* (İstanbul 1331) Eserde, başta Kur'an'ın tefsir ve tercümesi olmak üzere Müslümanlıkla ilgili çeşitli konular üzerinde durulmuştur.

1.2.4. *On Temmuz İnkılâbı ve Netâici* (İstanbul 1336) II. Meşrutiyet döneminin siyasi ve kültürel yönden kısmî bir tenkidi mahiyetinde Şeyh Muhsin-i Fani takma adıyla yazılan bu eserde müellifin bizzat şahit olduğu Makedonya, Arnavutluk, Ermenistan ve Suriye meseleleri ele alınmış. "*Lahika*" başlığını taşıyan bölümde ise eserin yazımının bitirildiği 1330 (1912) yılından basıldığı 1336 (1918) yılına kadar meydana gelen olaylar değerlendirilmiştir.¹⁴

Eser sadeleştirilerek *Balkanlar'dan Hicaz'a İmparatorluğun Tasfiyesi* (haz. Kudret Büyükcoşkun. İstanbul 1992) ve *Türkiye'nin Çöküşü* (haz. Yılmaz Daşcıoğlu, İstanbul 1992) adlarıyla da yayımlanmıştır.

1.2.5. *Yirminci Asırda İslamiyet* (İstanbul 1339) Şeyh Muhsin-i Fani ez-Zahiri adıyla yayımlanan eserde birçok İslami konu üzerinde durularak bunlara açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Eser Ertuğrul Özalp tarafından sadeleştirilerek aynı adla neşredilmiştir (İstanbul 1992).

1.2.6. *Nûrû'l-beyân Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Tercümesi* (1, İstanbul 1340; II. *Kur'an-ı Kerim Tefsirinin Türkçe Tercümesi* adıyla, İstanbul 1341) Adliye nazırlarından Antepli Mustafa Efendi ile Hüseyin Kazım'ın da yer aldığı bir heyet tarafından hazırlanan iki büyük ciltlik eserde âyetlerin Arapça aslından sonra kısa anlamları verilmeye çalışılmıştır. Bazı âyetler için "izah" başlığı altında çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Kelime ve terimlerin izahları dipnotlarla belirtilmiş, özellikle ilk fasiküllerde konuyla ilgili diğer âyetlere de işaret edilmiştir. Eserin sonuna bir de sözlük konulmuştur. Nûrû'l-beyân alelacele hazırlanıp yayımlandığından fahiş hataları sebebiyle hem Diyanet İşleri

¹⁴Albayrak, XVIII, 544.

Başkanlığı hem de Sebilürreşad mecmuası tarafından tenkit edilmiş ve güvenilir olmadığı belirtilmiştir.

1.2.7. *Mahdumkulu Divanı ve Yedi Asırlık Türkçe Bir Manzume* (İstanbul 1340) Türkmen şair Mahdumkulu'nun bir kısım manzumeleriyle Ali adlı Türk şairin yazdığı *Kıssa-i Yusuf*' un bir bölümünden oluşmaktadır.¹⁵ Ayrıca bu manzumeleri ilk yayınlayan Macar bilgin Á Vámbéry 'dir. Hüseyin Kazım Kadri Vámbéry 'nin bu yayınına bazı şerhler ve haşiyeler ekleyerek aynen yayınlamıştır.¹⁶

1.2.8. *Gazi Mustafa Kemal, Bir Milletın Ba'sü Badelmeyti* (1932) Hüseyin Kazım Kadri' nin kaleme almış olduğu bu eserinde ise Alman yazar “Dagobert Von Mikusch” un hazırlamış olduğu *Gazi Mustafa Kemal- Asya ile Avrupa Arasındaki Fark* adlı eserine istinaden muharririnkinden iki misli şerh ve ilave yapmıştır. Muharrir tarafından yalnız Atatürk' ün şahsına ve hayatına temas eden noktalar alınmakla beraber şerh ve ilavelerle birlikte bu eser Mutlakıyet, Meşrutıyet ve Cumhuriyet devirlerinin siyasi ve içtimai bir tarihi sayılabilir.¹⁷ Bu eser *Bir Milletın Dirilişı* adıyla Ömer Hakan Özalp, Mehmed Nizameddin Özalp tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır.¹⁸

1.2.9. *Türk Lügatı* (I-II, İstanbul 1927-1928; III-IV, 1943-1945) Müellif, eserine yazdığı uzunca önsözde amacının çeşitli Türk lehçelerindeki dil bilgisi özellikleriyle Batı Türkçesi'nin söz dizimi kurallarını ortaya koymak, Türk dillerinin bir asıldan türediğini göstermek ve bu yolla dil birliğine gitme imkânını sağlamak olduğunu söyler. Ona göre Tanzimat'tan beri Türk toplumunu ayakta tutmaya çalışan Osmanlıcılık ve İttihâd-ı İslâm ideolojileri beklenen sonuçları vermemiş, dolayısıyla Türk birliği fikri tarihî bir mecburiyet haline gelmiştir. Bu sebeple önce kendi dilini iyi bilmek, daha sonra bu dilin diğer Türk lehçeleriyle olan ilişkilerini tespit etmek gerekmektedir; *Türk Lügatı* da bu yolda atılmış bir adımdır. Bunun neticesinde zengin ve gelişmiş, medenî bir milletin duygu ve düşüncelerini ifadeye en elverişli dilin Garp/Batı (Türkiye) Türkçesi olduğu ortaya konmuş olacaktır. Hüseyin Kâzım, “otuz beş senelik mütemadi bir sa'yın mahsulü olan” bu hacimli eseri hazırlamaya Tefvik Fikret, Beyrut Valisi Nûreddin Bey ve Şevki

¹⁵ Albayrak, XVIII, 544.

¹⁶ Kadri, *Türk Ansiklopedisi*, 420-421.

¹⁷ Hüseyin Kazım Kadri, *İnsan Hakları Beyannamesi'nin İslam Hukukuna Göre İzahı*, (Yay. Haz.: Osman Ergin), 24

¹⁸ Hüseyin Kazım Kadri, *Bir Milletın Dirilişı*, sđl. Ömer Hakan Özalp- Mehmed Nizameddin Özalp, Pınar Yay., İstanbul 2008.

Bey ile birlikte 1895 yılında karar vermiş, arkadaşlarının bir süre sonra bundan vazgeçmeleri üzerine kendisi tek başına eseri ortaya koymuştur. *Türk Lügati* esas itibariyle Batı Türkçesi'nin yanı sıra Uygur, Çağatay, Âzerî ve Kazan lehçeleriyle diğer bazı lehçelerden alınmış kelimelerin etimolojik (kök esasına dayalı), mukayeseli ve edebî (örnekli) bir lügatidir. Hüseyin Kâzım, çeşitli ülkelerde ve farklı zamanlarda kullanılan Türk dilleri ve lehçeleri üzerinde durup örnekler vermiş, daha sonra Batı Türkçesi'nin alfabesi, kelime türleri ve özellikleriyle ilgili açıklamalar yapmıştır.¹⁹

Türk Lügati'nin tertibi elif harfinden başlayıp ye harfine kadar otuz üç harf üzerinedir. Eserin Arap harfleriyle basılan ilk iki cildinde Osmanlıca-Türkçe bütün kelimelerin Latin harfleriyle okunuş şekilleri gösterilmiştir. Latin alfabesine geçildikten sonra yayımlanan diğer ciltlerde ise kelimeler yine Arap alfabesine göre sıralanmış, bunların yanına Latin harfleriyle okunuşları yazılmış, açıklamaları yapılarak örnekler verilmiştir. Dört büyük cilt içinde örnek olarak verilen deyim, atasözü, beyit ve cümleler müstakil birer çalışma teşkil edecek mahiyettedir. Büyük boyda basılan lüğatin I. cildi (İstanbul 1927) XCIX + 4 + 855 sayfa, II. cildi (İstanbul 1928) II + 982 sayfa, III. cildi (İstanbul 1943) IV + 928 sayfa, IV. cildi (İstanbul 1945) 894 sayfadan meydana gelmektedir. Ebadı dolayısıyla eserin adı bazı ilmî yayınlarda bile yanlış olarak *Büyük Türk Lügati* şeklinde geçmektedir. Sözlük etimolojik ve mukayeseli şekilde hazırlandığı için diğer sözlüklerden ayrılır. Madde başları kelimelerin kök biçimlerinden oluşmakta, türemiş kelimeler bunun altında verilmektedir. Sözlük maddelerinde kelimelerin çeşitli Türk lehçelerindeki biçimleri ayrı ayrı kaydedilmekte, bu maddelerle ilgili örnek metinler, atasözleri ve deyimler yazılmakta, ayrıca yabancı kelimelerin hangi kökten geldiği açıklanmaya çalışılmaktadır. Başka sözlüklerde bulunmayan birçok kelime, terkip ve terimi içermesi eserin zenginliğini ve farklılığını ortaya koymaktadır.²⁰

Hüseyin Kâzım, önsözde kullanılması zor olan sözlüğün kullanımına dair açıklayıcı bilgiler vermekte, Türk dillerini geniş biçimde ele almaktadır. Çuvaş lehçesi hakkında *Journal asiatique*'in 6. sayısından (1820) naklen coğrafi bilgiler aktardıktan sonra ses bilgisi ve yapı bilgisine temas etmekte, Kırgız ve Kazak dillerini birlikte mütalaa etmekte, Kazan Tatarcası'ndan sonra Âzerî Türkçesi'ni anlatmaktadır. Müellif Çağatayca dil bilgisi için kısa, Batı Türkçesi için uzunca bir bölüm ayırmıştır. Abuşka

¹⁹Mustafa S., Kaçalin, "Türk Lügati", *Türk ve İslam Eserleri Müzesi*, 544-545.

²⁰Kaçalin, "Türk Lügati", 544-545.

Lügati (el-Lugatü'n-neva'iyye ve'l-istişhâdâtü'l-cagâtaiyye: Petersburg 1285/1868), Vel'aminov-Zernov, Pavet de Courteille, Vámbéry ve Şeyh Süleyman Efendi'nin eserleri Çağatayca için kullanılan kaynaklardır. Castrén ve Radloff'un çalışmaları esas alındığı için eserde onların adlandırmalarının izleri görülür. Tatarca için Budagov'un, Bálint'in, Ostrumov'un ve Nasîrî'nin sözlükleri kullanılmış, Yakutça için Böhtlingk'in çalışmasından yararlanılmıştır. Uygur harfli eski Türkçe için Vámbéry, yeni Uygurca için Scaw'ın sözlüğü ve Pantusoff'un yayımları, Kırgızca için Laptew ve Pantusoff'un çalışmaları esas alınmıştır. Gagauzca için kaynağı Moschkoff'tur. Osmanlı Türkçesi için Alexandre Handjéri, Thomas-Xavier Bianchi, Ahmed Vefik Paşa, Hüseyin Remzi Bey, S. J. W. Redhouse, Mallouf, Barbier de Meynard, Şemseddin Sâmî, Mehmed Salâhî, Muallim Nâci, Nazîmâ, Fâik Reşad, Ali Seydi Bey, Bahâeddin Bey, Muallim Cûdî sözlükleri kaynak olarak kullanılmıştır.²¹

Bugün olduğu gibi zamanında da tartışmalı olan bazı eserler (meselâ Vámbéry, Etymologisches Wörterbuch der Turko-Tatarischen Sprachen: Leipzig 1878; Bedros Kerestedjian, Dictionnaire étymologique de la langue turque, London 1912) köken bilgisi konusundaki kaynakları arasındadır. Müellif, Çağatayca için faydalanamayacağı yayınları da (meselâ Abuşka. Csagatajtörök szógyYjtemény. Török kéziratból fordította Vámbéry Ármin, Pest 1862) kaynakları içinde göstermiştir. Ayrıca eserin bibliyografyası dikkatsiz ve dağınıktır. Eser, Türk dili ve lehçeleriyle ilgili kısımlarında kelimelerin yazılış ve okunuşlarında yanlışlıklar bulunması, bazı kelimelerdeki tanık yetersizliği veya anlama uygun düşmeyen tanıklar, bazı tarihî bilgilerin ikinci el kaynaklardan alınmış olması, bir kısım maddelerin gereksiz yere uzatılması gibi hususlar sebebiyle eleştirilmiştir. Bununla birlikte Doğu lehçeleri açısından güvenilir olan eserin Batı Türkçesi bakımından oldukça zengin bir malzeme ihtiva ettiği söylenebilir.²² Bilhassa Doğu Türkçesi'yle ilgili birçok eksik ve yanlışlıklarına rağmen lehçelerin mukayesesi alanında ilk önemli çalışmadır.²³

1.2.9. İnsan Hakları Beyannamesi'nin İslam Hukukuna Göre İzahı. Asıl adı *Teşri-i İnsani ve İslami* olan eser Osman Nuri Ergin tarafından bu adla yayımlanmıştır (İstanbul 1949).²⁴ Eserde, İnsan Hakları Beyannamesi'nde yer alan ilkelerin esasen İslam'da var

²¹Kaçalin, "Türk Lügati", 544-545.

²²Kaçalin, "Türk Lügati", 544-545.

²³Albayrak, XVIII, 555.

²⁴Albayrak, XVIII, 555.

olduğu konusuna yer verilmiştir. Ergin, eserin sonuna Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan yeni insan Hakları Beyannamesi'ni de koymuştur.²⁵

1.2.10. Ziya Gökalp'in Tenkidi. 1933 yılında kaleme alınan ve asıl adı Ziya Gökalp ve *Türkçülüğün Esasları* olan eser İsmail Kara tarafından bu adla yayımlanmıştır (İstanbul 1989). Hüseyin Kazım Kadri'nin Türk Petrol Vakfı'ndaki terekesinde bulunan eserde Ziya Gökalp'in *Türkçülüğün Esasları* adlı kitabı çerçevesinde Türk milliyetçiliğinin meseleleri tartışılmıştır. Yazarın hatıraları da *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Hatıralarım* adıyla İsmail Kara tarafından neşredilmiştir (İstanbul 1991).

1.2.11. Diğer Eserleri: Hüseyin Kazım'ın bunlardan başka *Rum Patriğine Açık Mektup* (İstanbul 1330). *Arnavutlar Ne Yaptılar?* (İstanbul 1330).²⁶

Çar Nikola'ya Açık Mektup (İstanbul 1331), *Diyanet İşleri Riyasetinin 'Beyan-ı Hakikat' Unvanlı Makalesine Cevap* (Muhsin-i Fani takma adıyla, İstanbul, ts.) adlı küçük risaleleri vardır. İstanbul'da basılan ziraatla ilgili matbu kitapları da *Bağlar Arasında* (1316). *İlm-i Ziraat* (1327). *Çiftlik Nasihatleri* (1328), *Ziraat Dersleri* (1328). *Bağcılık* (1328). *Ziraat Albümü* (1329). *Çiftçi Çocuğu* (1331). *Anadolu Köylüsüne Çiftçi Öğüdü* (1331). Altı kitaptan oluşan *Ameli ve Tatbiki Ziraat Dersleri* (1335). *İlm-i İktisad-ı Zirai* (1339) adlarını taşımaktadır.

²⁵Hüseyin Kazım Kadri, *İnsan Hakları Beyannamesi'nin İslam Hukukuna Göre İzahı*, (Yay. Haz.: Osman Ergin), 62.

²⁶Albayrak, XVIII, 544.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK LÜGATINDA “P” İLE BAŞLAYAN KELİMELE VE İLGİLİ ŞİİR ÖRNEKLERİ

2.1. P

Garp elifbası'nın üçüncü harfi, ebced hesabında [b] gibi ikiye muadildir.

2.2. PÂ, PÂY

(Fârisî, isim) Ayak, kadem, dib, pây-i hum, pây-i hisâr, pây-i cidâr, pây-i dıraht...

(Mecâzen) Esas, temel, bünyâd, tâb u takat, metânet, mukâvemet, sâbit, devamlı, sürekli.

2.3. PÂ-BEST, PÂ-BESTE PÂY-BESTE

(Mürekkap sıfat) Ayağı bağı, mukayyed, esir, giriftâr, mübtelâ, muntazır, müterakkıb.

N'oldu sana böyle mest olupsun?

Gam dâmına pây-best olupsun?

Fuzûlî-Mecnûn u Leylâ²⁷

Mânde em der çâh u zindân pây-best

Der çönîn çâhem ki gîred cuz tu dest?

Feriduddîn-i Attar²⁸

Sâkî kerem eyle bî-dimağım

Pâ-beste-i rişte-i ferâğım

Gâlip Dede²⁹

²⁷Hüseyin Ayan, *Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981, 175.

²⁸https://fa.wikisource.org/wiki/عطار_%E2%80%8C_با_مردان_راهِ_بوسعيد_مهنه_في (E.T. 10.04.2018)

²⁹Muhammet Nur Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, Yelkenli Yay., İstanbul 2008, 126.

Zencir-i aşkta beni pâ-beste eyledi
Can gerdanında halka zülfün kemend eyledi

Azvî

Sen seyrdesin hemîşe ser-mest
Men dâm-ı belâ vü gamda³⁰ pâ-best

Fuzûlî-Mecnun u Leyla³¹

2.4. PÂ-BER-RİKÂB, PÂ-DER-RİKÂB

(Mürekkep sıfat) Ayağı üzengide, süvâr. (Mecâzen) Seri'ü'z-zevâl, fânî, hâlik, hâzır, müheyyâ, âmâde.

Du rûze ömr ile pâ-der-rikâb-ı rihlet iken
Nedir bu dûr u dırâz ihtimâm-ı fikr-i ku'ûd

Sabit³²

2.5. PÂ-BER-CÂ, PÂ-BER-CÂÛ

(Mürekkep sıfat) Ayağı yerde. (Mecâzen) Kâim, sâbit, ber-karâr, dâim, bâkî.

Aşındırmış oyup *lâyenkatı*' dâmânını a'sâr
O lakin işte endâmıyla pâ-ber-cây-ı istikrâr

Mehmet Âkif Bey - *Fatih Cami*³³

Tâ ki dâim ola bu umrân-serây-ı rûzigâr
Tâ ki pâ-ber-câ ola tâk-ı fekle kehkeşân

Üsküdarlı Hakkı Bey³⁴

³⁰*Sen seyrdesin hemîşe ser-mest*

*Men dâm-ı belâ vü derde*³⁰ *pâ-best*

Ayan, *Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn*, *Dergâh Yayınları*, İstanbul 1981, 191.

³¹Ayan, *Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn*, 191.

³²Turgut Karacan, *Bosnalı Alaeddin Sabit, Dîvan*, Cumhuriyet Üniversitesi Yay., Sivas 1991, s. 159.

³³Bu şiir Sırat-ı Müstakîm'in ilk nüshasında bulunmaktadır. Mehmet Cemal Çiftçigüzel, "Mehmet Âkif Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad", *I. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, s. 507.

³⁴Arzu Yıldırım, *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı İnceleme- Metin*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006, 76.

2.6. PÂ-BÜREHNE, BÜREHNE-PÂ

(Mürekkep sıfat) Yalın ayak, dal taban.

2.7. PÂ-BÛS, PÂ-Y-BÛS, PÂ-Y-BÛSÎDEN

Ayak öpmek. (Mürekkep sıfat) Ayak öpen ve ayak öpme.

Ey cevî-i esâtîre düşen hâtıra: Namus;

Ey kıble-i ikbâlê çıkan yol: Reh-i pâ-bûs;

Tevfik Fikret³⁵

Cismi hâk et ol sehî kaddin yolunda Fitnatâ

Nail olmaksâ merâmın devlet-i pâ-bûsuna

Fitnat Hanım³⁶

Hem ‘arş ola pâ-y-bûsa nâil

Hem sen olasın kemâlê vâsıl

Nâbî³⁷

Dil ki cam-ı aşk ile mest-i harab olmuş yatur

Pay-bûsun arzusıyla turâb olmuş yatur

Ruhî³⁸

Ol ki reşk-âver-i âyîne-i hurşîd oldu

Yümn-i pâ-bûsi ile ferş-i ruhâm-i devlet

Münif³⁹

2.8. PÂ-BEND, PÂ-Y-BEND

(Mürekkep isim, mürekkep sıfat) Ayak bağı, köstek, pâ-beste, giriftâr. (Mecâzen) mâni’, mâni’a. Lisân-ı halkta pâyvand telaffuz edilir.

³⁵Refik Durbaş, *Tevfik Fikret Hayatı ve Toplu Şiirleri*, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2007, 393.

³⁶*Dîvân-ı Fitnat*, TBMM Kütüphanesi, 1286, 17.

³⁷Melike Gökcan Türkdoğan, Hamza Koç, *Nâbî-Hayrâbâd*, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2013, s. 100.

³⁸Murat Uraz, *Bağdatlı Ruhî Hayatı, Şahsiyeti, Şiirlerinden Seçme Gazeller*, Kültür Basımevi, İstanbul 1941, 42.

³⁹*Dîvan-ı Münif*, TBMM Kütüphanesi, 73-3927, “Der Sitâyîş-i Sadrazam İbrahim Paşa”, 19.

Kösteği kırsada ma'zûrdur ol ma'nâyâ
 Köhne pâ-bend-i tevekkülde durur mu hayvan
 Sabit⁴⁰

Ne-yâmed be-nezdîk-i dâna pesend
 Men âsûde vü dîgerî pâ-y-bend⁴¹
 Sa'dî⁴²

Na'leyni bırakdı ol belâ-cû
 Kim 'âşîka pâ-y-benddir bu
 Fuzûlî-Mecnun u Leyla⁴³

Çün ez kemend-i aşk ümîd-i halâs nîst
 Rağbet buved be kuşte şoden pâ-y-bend râ
 Hâcû-yi Kirmânî⁴⁴

İslâm imiş devlete pâ-bend-i terâkkî
 Evvel yoğ idi işbu rivâyet yeni çıktı
 Ziya Paşa⁴⁵

2.9. PÂ-BÛŞ, PÂ-Y-BÛŞ

(Mürekkkep isim) Ayağı örten şey, ayakkabı. Lisan-ı halkta Pâ-bûç, pâ-pûç telaffuz edililir.

Topukların göricek mest olup safâsından
 Pâ-buç gibi açılup kaldı ağzı haffâfın
 Nedîm⁴⁶

⁴⁰Karacan, *Bosnalı Alaeddin Sabit, Dîvan*, 307.

⁴¹*Ne-yâmed be-nezdîk-i dâna pesend*
Şubân hufte ve gurg der gûşfed

Sa'dî, *Bûstân-ı Sa'dî*, tsh. Gulam- Hüseyin-i Yûsufî, Bâb-ı Evvel, Tahran, hş.1359, 42.

⁴²Sa'dî, *Bûstân-ı Sa'dî*, tsh. Gulam- Hüseyin-i Yûsufî, Bâb-ı Evvel, Tahran, hş.1359, 42.

⁴³Ayan, *Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn*, 135.

⁴⁴Hâfız'a ait olduğu belirtilen bu şiir Hâcû-yi Kirmânî'ye aittir. <https://ganjoor.net/khajoo/ghazal-khajoo/sh11>.(E.T. 15.01.2018)

⁴⁵Ali İhsan Kolcu, *Tanzimat Şiiri*, Salkımsöğüt Yay., Erzurum 2004, 136.

⁴⁶Muhsin Macit, *Nedîm Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, 308.

2.10. PÂ-CÂME

Şalvar ve don gibi ayağa giyilen şey.

2.11. PÂ-ÇE, PÂ, PÂY-ÇE

Bacağın alt tarafı ve nihâyeti.

2.12. PÂ-MÂL, PÂY-MÂL

(Mâlîden) (Mürekkep sıfat), ayak altında kalmış, ezilmiş, çiğnenmiş. (Mecâzen) Hor, zelil, makhûr, perişan. Pâ-mâl, pây-mâl-i hakaret, pâ-mâl-i gubâr, pâ-mâl, pây-mâl-I şitâ, pâ-mâl-i hazân, pâ-mâl-i sitem, pâ-mâl-i cevır, pâ-mâl-i zulüm, pâ-mâl-i fena, pâ-mâl-i inkırâz, pâ-mâl-i esâret, pâ-mâl-i hasar, pâ-mâl-i fütûr.

Pây-mâl olsun felek hasretle dâmânım gibi

Kehkeşânın çâk çâk etsin girîbânım gibi

Leskofçalı Galîb⁴⁷

Gümüştên âyîneler gibi saf iken sînen

Sezâ mıdır ki ola böyle pây-mâl-ı gubâr

Nedîm⁴⁸

Cümle ‘âlem bize hasret-keş iken lâyık mı

Olayuz pençe-i nâ-ehlde pâ-mâl-i sitem

Nâbî⁴⁹

Şâ’irde gerek o rütbe sâ mân

Tâ olmaya pây-mâl-i nâdân

Ziya Paşa-Mukaddime-i Harâbât⁵⁰

Zebûn olup bizi pâ-mâl-i cevır idenlerden

Berây-ı gayret-i Hakk intikâm alur bulunur

⁴⁷Ahmet Hamit Yıldız, *Leskofçalı Galîb- Hayatı, Dönemi, Sanatı, Divânî ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul 2003, 174-175.

⁴⁸Macit, *Nedîm Divânı*, 32.

⁴⁹Meserret Dirioz, *Nâbî Divânı*, FEY Vakfı, İstanbul, 1994, 529.

⁵⁰Bilge Ercilasun, *Edebiyatımızın Zirvesindekiler Ziya Paşa, Akçağ Yay., Ankara, 2007, 267.*

Nâbî⁵¹

Pâ-mâl-i şitâ olmadan iklîm-i çemen gel

Ver hükmünü ey serv-i revân köhne bahârın

Nedîm⁵²

Pâ-mâl eder encâm kimin üstüne dönse

Âğâz edeli devre budur meşreb-i âlem

Ziya Paşa⁵³**2.13. PÂ-MÜZD, PÂ-Y-MÜZD**

(Mürekkkep isim) Ayak teri, ücret-i kadem, bahşış, atıyye.

2.14. PÂ-YÂN

(İsim) Son, âhir, innihâ, nihâyet, had, hudut (Tasavvuf) dâire-i seyr u sülûkun son noktası. Bî-pâyân.

Pâyân olur mu aşk ile hüsn ü letâfete?

Elbette iktiran ederim ben bu âfete!...

Abdülhak Hamit Bey-İlhan⁵⁴

Anladım cevrine pâ-yân u nihayet yokdur

Bende de zerre kadar sabra liyâkat yokdur

Esrar Dede⁵⁵

İsterim hüsnün gibi cevrine pâ-yân olmasın

Tek seni sevmek cihân halkına âsân olmasın

Gâlib Dede⁵⁶⁵¹Ali Fuat Bilkan, *Nâbi Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, 539.⁵²Macit, *Nedîm Divânı*, 254.⁵³Kolcu, *Tanzimat Şiiri*, 129.⁵⁴İnci Enginün, *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatroları VI*, Kanbur, Dergâh Yayınları, Ankara 2002, 75.⁵⁵Osman Horata, *Esrar Dede Hayatı-Eserleri-Şiir Dünyası ve Dîvânı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998, 209.⁵⁶Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1994, 46.

Derdâ ki dilem be-hîç derman ne-resîd
 Câneş be-leb âmed u be-cânân ne-resîd
 Der bî-haberî ömr be-pâyân âmed
 Ve efsane-i ışk-ı û be-pâyân ne-resîd

Hayyâm⁵⁷

Arsa-ı medh u senânın haddi yok pâyânı yok
 Peyk-i endîşem acep mi olsa bîtâb û tüvân

Nef'î⁵⁸

2.15. PÂY-ENDÂZ

(Mürekkep isim) Endâhten: Atmak. Ta'zîmen ayak altına serilen kumaş ve sâire.

Hırka-i Hazret-i Fahr-i resûle,
 Atlas-ı çarh olamaz pây-endâz
 Yüz sürüp zeyline takbîl ederek
 Kıl şefi'-i ümeme arz-ı niyâz

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey⁵⁹

Âsmân-pâye hüdâvend-i cihân kim yaraşır
 Eylese ana felek atlasını pây-endâz

Nef'î⁶⁰

Ceşm-i hûnînim hayâlin şâhını i'zâz eder
 Her gelişde bir kumâş-ı surh pây-endâz eder

Şeyhülislâm Yahyâ Efendi⁶¹

⁵⁷Attar, *Muhtarnâme*, Bâb-ı Bîst u Heftum, Şûmâre 24.

⁵⁸Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 1993, 226.

⁵⁹Türkiye Gazetesi, “Ârif Hikmet Bey”, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, XVII, 349-350.

⁶⁰Akkuş, *Nef'î Divanı*, 241.

⁶¹Rekin Ertem, *Yahyâ Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, 57.

2.16. PÂ-Y-I TAHT

(Mürekkkep isim) Pâye-i taht, Merkez-i hükümet.

Sultân-ı cihân hidîv-i devrân
Şâhenşeh-i pâ-y-ı taht-ı Cürcân

Nâbî⁶²

2.17. PÂ-DÂR, PÂYE-DÂR

(Mürekkkep sıfat) Pây daşten: Ayakta tutan. (Mecâzen) Dâim, ber-karar, sâbit, pâyende.

Bu mücerrebdır ki bulmaz zulm bunda imtidâd
Bu mukarrerdir ki zâlim bunda olmaz pâ-y-dâr

Fuzûlî⁶³

2.18. PÂ-Y-ZEN, PÂ-ZEN

(Mürekkkep isim) Esir, hizmetkâr, pırânga bend. Lisan-ı halkta pâ-y-zân telaffuz edilir.

2.19. PÂ-Y-GÂH, PÂ-Y-GEH

(Mürekkkep isim) Ayakkabı çıkarılan yer, sofa ne'âl, revâk sundurma. (Mecâzen) Kader, menzilet, mertebe.

2.20. PÂ-KÛB, PÂ-Y-KÛB

(Mürekkkep isim) Pây kûften: Ayak döğmek ve vurmak. (Mecâzen) Rakkase, köçek, çengi.

2.21. PÂYENDE

(Müştak) Dâim, bâkî, ebedi. Cem'i: Pâyendegân. (Mecâzen) Ehl-i âhiret.

⁶²Türkdoğan-Koç, *Nâbî-Hayrâbâd*, 144.

⁶³İsmail Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, 79.

Ez hadise-i zaman âyende me-pors
 Ve'z her çi resed çu nîst pâyende me-pors
 İn yekdeme-i nakd râ ganimet mi dan
 Ez refte meyendîş v'ez ayende me-pors

Hayyam⁶⁴

B'ügşâ derî ki der güşâyende tuî
 B'ünmây rehî ki reh nümâyende tuî
 Men dest behiç destgîr ne-dehem
 K'îyşan heme faniyend ve pâyende tuî

Hayyam⁶⁵

Morde budem zinde şodem, girye budem hande şodem
 Devlet-i ışk âmed u devlet-i pâyende şodem

Celâleddîn-i Rûmî⁶⁶

Ne pâyende est ber merdum-i civâni
 Ne kes ra bî-itimâd-ı zindegâni

Hüsrev-i Dihlevî⁶⁷

Elinden gelen âzârde hiç eyleme taksîr
 Eyyâm-ı gurûrun sana pâyende kalursa

Nâbî⁶⁸

2.22. PÂYE

(İsim) Ayak konulan yer, pây-e-i serîr, pây-e-i taht...

Temel, esâs, bünyân, merdiven basamağı, kademe, baskıç. (Mecâzen) Kadr, menzilet, rütbe, mertebe.

⁶⁴*Ez hâdise-yi cihân-i zâyende me-ters
 Ve'z her çi resed çu nîst pâyende me-ters
 İn yekdeme ömr râ ganimet mî dān
 Ez refte meyendîş v'ez ayende me-ters*

Ömer Hayyam, Rubâiler, 378.

⁶⁵Hâce Abdullah Ensârî, *Münâcâtnâme*, tanzim. Şerif Mansur, 23.

<http://hpaba.com/magazine/monajatname.pdf>

⁶⁶*Dîvân-ı Şems, Gazeliyyât*, Gazel Numarası-1393.

⁶⁷https://ganjoor.net/khosro/gozide/khosro-shirin2/sh_14 (E.T. 08.02.2018)

⁶⁸Bilkan, *Nâbi Divânı*, 975.

Arşı bırakıp misâl-i sâye
Zü'l-arş dedi o arş-pâye

Gâlib Dede⁶⁹

Mesned-i iclâlinin rif'at bir ednâ pâyesi
Dergeh-i ikbâlinin devlet kadîmî çâkeri
Nef'î⁷⁰

Bir pâye için ırzını satmıştı bu alçak
Biz zulme tekâbülle kıyâm eyledik ancak

Abdülhak Hâmit Bey-*İlhan*⁷¹

2.23. PÂYE VERMEK

Rütbe vermek. (Mecâzen) Hürmet ve itibar etmek.

Bilirse abd-i za'îfî kemal zâtını ger
Bu bilme halka hâşâ verir mi bir pâye

Ferit Bey

2.24. PÂ-YÎN

(İsim) Her şeyin ayak yani alt tarafı, merdivenin alt basamağı, kenar, hudut.

2.25. PÂ-SÜVÂR, PÂ-Y-SÜVÂR

(İsim) (Mecâzen) Yaya, yayan, piyâde.

2.26. PÂ-YÂB

(Mürekkkep isim) Pây-ab. Suyun ayağa dokunan dibi.

Bahr bî pâ-yâb-Tavsifi- Engin, Bahr-ı bî-gîrân.

Nehr bî pâ-yâb-Tavsifi- Geçit vermez ve derin su.

⁶⁹Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 46.

⁷⁰Akkuş, *Nef'î Divanı*, 92.

⁷¹Enginün, *Abdülhak Hâmid'in Tiyatroları VI*, Kanbur, 79.

2.27. PÂ-ZEDE

(Mürekkkep sıfat) Zeden: Vurmak. Ayakla vurulmuş, çiğnenmiş. (Mecâzen) Hor, zelil, makhûr, menkûb, pâ-mâl.

Her şey cihanda pâ-zede-i inkılâb olur

Bir gün gelir bugünkü şerer âfitâb olur

Abdullah Cevdet Bey

Rûzgâr eylesün eflâke gubârun peyvend

Göreyüm pâ-zede-i leşker-i bî-dâd olasın

Nâbî⁷²

Kişver-i ma'rifeti pâ-zede eylerdi felek

Ser-i tîğ kalemim olsa ger hasm efken

İzzet Molla⁷³

2.28. PÂ-Y-TÂ-SER

(Terkip) Ayaktan başa, baştan ayağa kadar, tepeden tırnağa kadar, yukarıdan aşağıya kadar.

Bakınız: Ser-tâ-pâ, ser-â-pâ, ser-be-pâ

Ammâ ne kasîde pâ-y-tâ-ser

Sâ sübha-i dürr ü ıkd-i goher

Ziya Paşa-Mukaddime-i Harâbât⁷⁴

⁷²Bilkan, *Nâbi Divânı*, 929.

⁷³Ömür Ceylan, Ozan Yılmaz, *Hazâna Sürgün Bahâr, Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr*, Kitapsarayı Yay., İstanbul 2005, 162.

⁷⁴Ercilasun, *Edebiyatımızın Zirvesindekiler Ziya Paşa*, 281.

2.29. PÂ-DER-GİL

(Mürekkep sıfat) Ayağı çamurda. (Mecâzen) Apışıp kalmış olan, mütehayyir, şaşkın.

Bilmekte kemâlâtını pâ-der-gil hayret

Akl-ı hükema vü ulemâ-yı mütebahhir

Sami-Terci '-i Bend ⁷⁵

2.30. PÂ-DER-PÂ

Ayak ayağa, Yan yana.

Bırakır ânı dahî sâyesi gibi yolda

Olsa ger şâtır-ı endîşeyle pâ-der-pâ

Nef'î ⁷⁶

2.31. PÂ-NİHÂDE

(Mürekkep sıfat) Nihâden: Koymak, vaz' etmek. Ayak koymuş, ayak basmış, erişmiş, vâsıl olmuş.

2.32. PEY-SÎPER

(Mürekkep sıfat) Pey-sipâr, sipurden: Basmak çekinmemek. Ayak altında kalmış, basılıp ezilmiş, pâ-mâl.

Teşhîs-i reh-i hayr u şer olur mu o dilde

Kim leşker-i gam birbirini pey-siper eyler?

Nef'î ⁷⁷

⁷⁵*Dîvân-ı Sâmî*, TBMM Kütüphanesi, 73-3837, 15.

⁷⁶Akkuş, *Nef'î Divanı*, 100.

⁷⁷Akkuş, *Nef'î Divanı*, 76.

2.33. PÂ-BÛŞ, PÂ-BÛÇ

(Garp, Fârisî, isim) Pâ-puş. Başmağın ökçesiz nev'i-ayakkabı.

Sarı mest pâpûş

Tahta pâpûşu-Terlik

Sûk-ı haffâfdan itdikçe güzer

Kınalı bir topuğa itse nazar

Açılıb ağzı misâl-i pâ-bûş

Terliği şevkine eyler idi hurûş

Sümbülzâde Vehbî-Şevkengiz⁷⁸

2.34. PÂ-PÂH, PÂ-PÂĞ, PÂ-PÂK

(Âzerî, isim) Papakh. Pâpak, kalpak.

İki karış papağı güya arpa çanağı

Dökülmüş kaş kapağı-kızıl yüz oğlan gerek

Ali Râzi

Baştan papağın ya başını kaptıracaktır

Evvel yol giden âdem ki yol üzre yatacaktır

Hâdi Abdulselimzâde-*Tercüme*

Her ki derin râh koned hâbgâh

Ya sereş ez dest reved ya külâh

Nizâmî⁷⁹

Bundan ezel böyle değildi siyâk

Ders okutan mollada vardı liyâk

Molla koyardı başına şiş papak

Öyle ki bir fâzıl-ı dûrandı bu

⁷⁸Mehtap Yalın, *Sümbülzâde Vehbî'nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun 2007, 135.

⁷⁹<https://ganjoor.net/nezami/5ganj/makhzanolasrar/sh35/> (E.T. 07.02.2018)

Devir kaçak oğlum baş ayak kandı bu
Sâbir

2.35. PÂPÛĞÂÝ

(Kazan- Aslı İtalyanca İsim) Papağan.

2.36. PATAVA

(Âzerî, isim) Çorap yerine ayağa sarılan bez, dolak.

Çarığın giydi sarıydı dolağın
Patava tapdı bağladı balağı

Mecit Ganizade

2.37. PAÇAVRA

(İsim) Eski bez parçası, çaput.

Titriyor dest-i nekbetinde hayât
Bir mülevves paçavra hâlinde

Tevfik Fikret⁸⁰

2.38. PÂHIR (Pakhyr)

(Âzerî, isim) Bakır pası.

2.39. PAHIRI ÇIKMAK

(Mecâzen) Ayıbı zâhir olmak.

Cihân-ı fenânın budur âhiri
Zer-endûddur açılır pahırı

Abbas Gaibzâde

⁸⁰İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2004, 354.

2.40. PÂD

(Fârisî, isim) Nigehbân, mülk, devam manasınadır. Bazı isimlerin evveline dahil olarak mürekkep isimler teşkil eder.

2.41. PÂDZEHR

(Mürekkep isim) Dâfi’-i fesâd, zehirden muhafaza eden, semiyyâtın hâvassını ta’dil ve tesîrât-ı muzırresini izâle eden cevâhir-i müeessire, muzâdd-ı semm, kat’-ı sem, dört ayaklı hayvanların midelerinde, em’â’ ve turuk-i bevliyyelerinde teşekkül eden tecemmüdât-i hasâtiyye, ki eskiden müzâdd-ı semm zan olunurdu. Dağ keçisinin şırdanında tekevvün eden ve müzâdd-ı semm addedilen bir nev’ taş, Arabî: Hacerü’t-teys.

2.42. PÂD-ŞÂH

(İsim) Hâfız-ı Âzâm, nigehbân-ı bozorg, sâhib-i mülk ve taht, sultân, hükümdâr, şâhenşâh.

Padişahın emri üç gün sürer!

Padişah yasağı üç gün sürer!

Padişahın ettiği kanun olur!

Bâkî-Mısra

Bir sâile söylemişti Sultân Sencer

Rişk eyleme ehl-i ‘izz ü câh olduğuma

Ben ağlayayım senin gedâ olduğuna

Sen ağla benüm de pâdişâh olduğuma

Yenişehirli Avnî⁸¹

Kemter gedâyı az atâsı kılurdu bay

Bir lutfi çok mürüvveti çok pâdişâh idi

Bâkî⁸²

⁸¹Lokman Turan, “Yenişehirli Avnî Beyin Mir’ât- 1 Cünûn’ u”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 3/2 Spring 2008, 1001.

⁸²Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı-Tenkitli Basım*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, 76.

(Mecâzen) Âşıkların mevcudiyetlerine hâkim ale'l-ıtlâk olmaları itibariyle- sevgili, mahbup.

Ezelden defter-i uşşâka hod Ulvî'yi kayd ettin
Nedendir pâdişahım şimdi olmak hâriç ez defter?
Ulvî

Beni tek zülf-i dilâvîzine ber-dâr eyle
Çekeyim pâdişahım kendi elimle resenim
Şem'î

Zemân ı ıydde pençeleşmeden gamla
Senünle pâdişâhım merhabâya el mi değer
Seyyid Vehbî⁸³

-Bir haslet ve kabiliyyete başkalarına fâik olan.

Oğlu dahi Pâdişâh- ı irfân
Sâhib-i kânun Hân Süleymân

Ziya Paşa-Mukaddime-i Harâbât⁸⁴

Pâdişeh-pâdişâh muhaffefi olarak şiirde kullanılır:

Nef'î bunu sanma iffet bulmuş
Üç pâdşahın adl-i faruk ahkâm
Cevrî⁸⁵

Pâdişâ, Pâdişây, Pâdişâh-ı murahhemî-Nadiren kullanılmıştır.

⁸³Hamit Dikmen, *Seyyid Vehbî ve Dîvânının Karşılaştırmalı Metni*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, 1991, 726.

⁸⁴Ercilasun, *Edebiyatımızın Zirvesindekiler Ziya Paşa*, 255.

⁸⁵Hüseyin Ayan, *Cevrî; Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divânının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Yayın No: 583, Edebiyat Fakültesi Yayın No:97, Araştırma Serisi: 80, Erzurum 1981, 71.

Adı geçen eserde şiir şu şekilde yazılmıştır.

“Nâm-ver gâzî-i hasm-efkân-i Hayder-şemşîr
Dâd-ger pâdişeh-i ‘âdil-i fârûk-ahkâm”

Şehâne tavr-ı cihânın gedâların gördük
Gedâya gıpta eder padişahların gördük

Reşit-*Vakanüvist*

Iyd oldu uçmak isterim ol mehlîkâ elen
Uçmuş değil eğerçi geda padişah elen
İyşî

Kerîm u kerem-ver hüdâdır hüdâ
Ne hâlet verir ânı ne pâdişâ

İzzet Molla

Kalırdı taht-geh-i mülk-i câvidân hâlî
Sen olmasaydın eğer anda pâdişây-ı vücûd

Nevres-*Na't*⁸⁶

Yâver olursa eğer lütf-i Hüdâ bir kula
Bir pula muhtaç iken dehre olur padişay

Şahingiray⁸⁷

2.43. PÂD-ŞÂHÂN

Pâdişâh cem'i.

Pâdişâhânın odur pâdişeh-i lem yezelî
Saltanat sürmededir kendiliğinden ezeli

Şinâsî⁸⁸

2.44. PÂD-ŞÂHÂNE

Pâdişaha yakışacak tarzda.

⁸⁶Bayram Ali Kaya, *Osman Nevres Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara, 2010, 234.

⁸⁷Özer Şenödeyici, "Osmanlı'nın Görsel Şiirleri III -Trajedinin Gölgesinde Hüner Gösterisi-", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 2/6, Winter 2009, 591.

⁸⁸İsmail Parlâtır, Nurullah Çetin, *Şinâsî Bütün Eserleri*, Ekin Kitabevi, Ankara, 2005, 5.

2.45. PÂD-ŞÂHÎ

Pâdişâha münâsip ve müteâllik, sultânlık, pâdişâh mevki ve sıfatı, pâdişâhlık.

Ber-kâide-i resm-i pâdişâhı

Bî-hadd ü hisâb idüp sipâhı

Nâbî⁸⁹

2.46. PÂDÂ

(Çâgâtây, isim) Sürü, sığır sürüsü.

Hamel dik kuzı yüz mingdin ziyâde

Uy anda sevr yanglıg pâde pâde

Nevâyî-Ferhad u Şirin⁹⁰

2.47. PADACI

Sığirtmaç.

2.48. PAR

(Garp) Edat-ı te'kid ve mübalağa.

Par par, per per, parıl parıl

Hayır: Bir başka rûh esmiş ki, akşam, sermediyyette:

Uyandım, fecre baktım, titriyor par par meşiyette.

Mehmet Âkif Bey⁹¹

2.49. PAR YANIP PAR TUTUŞMAK

(Mecâzen) Şiddetle arzu etmek.

⁸⁹Türkdoğan- Koç, *Nâbî-Hayrâbâd*, 146.

⁹⁰Gönül Alpay, Ali Şîr Nevaî *Ferhad ü Şirin İnceleme ve Metin*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975, 349.

⁹¹Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, Haz. Abdurrahim Karadeniz, Hüseyin Su, Hece Yayınları, Ankara, 2008, 308-309.

2.50. PARLAMAK

Par par tutuşup alev vermek, yanmak, yalınlamak, şuledâr olmak. (Mecâzen) Tahayyüz ve şöhrat kazanmak, meydana çıkmak, kuş fırlayıp uçmak, hiddetlenmek, kızmak av kuşu şekarek üstüne atılmak.

2.51. PARILDAMAK

(Lazım) Parıl parıl ziyâ ve şûle vermek, yâldırmak, der-hoşân olmak, par par yanmak ve ışılamak.

2.52. PARLATMAK

(Müteaddi)Tenvir etmek, ışılatmak, cila vermek, ata dizgin edip koşturmak.

Pertev-endâz olıcak ruhsârı

Parladur elbise-i zer-kârı

Sümbülzâde Vehbî⁹²

Göz parlatmak-İşıldatmak, gazapla göz ışılamak, tecennün etmek, çıldırmak.

Parlak-Parlayış (İsim)Tutuşup yanma, iltima', incila, tahayyüz, temayüz, hiddet, gazap.

2.53. PARLAK

(Sıfat) Parlayan ve ışılayan şey, tâbdâr, güzel, tantanalı, müşa'şa' (Mecâzen) makbul, mesud.

Ya Rab bu ne mevki'-i semâvî

Mecmu'-i mükevvenâtı hâvî

Manzûr oluyor bu yerden âfâk

Her nazrada nurdan da parlak

Abdülhak Hâmid Bey⁹³

⁹²Yalın, *Sümbülzâde Vehbî'nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, 137.

⁹³Enginün, *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri-2*, 241.

2.54. PÂR, PÂRSÂL, PÂRÎN, PÂRÎNE

(Fârisî, zarf) Zaman. Geçen ve geçmiş sene, sâl-ı guzeşte, sene-i sâbık.

Kohen şod kıssa-ı Ferhâd u Şirin

Çu'îş refte vü takvim pârîn

(?)⁹⁴

2.55. PARA

(Garp isim) Kuruşun küsürü, nakd-ı sikke.

Darb-ı Meseller

- Para adama akıl öğretir
- Para akıl öğretir, esvap yürüyüş
- Para isteme benden, buz gibi soğurum senden
- Para parayı kazanır.
- Parasızlık her fenalığı yaptırır.
- Parasını azîz eden kendisini rezil eder.
- Parası benden olduktan sonra o çorba yerinde dursun.
- Para parayı çeker.
- Parası çok akli az
- Para kulu

Ne kanûna ne cebr ü zûra ne hünkâra tâbidir

Bu bendergehde herkes dirhem ü dînâra tâbidir

Ziya Paşa⁹⁵

Şimdi altınla biterken her iş

Akçe eyler mi duâ-yı derviş

Şinâsî⁹⁶

⁹⁴Şerh-i Tuhfe-i Vehbî, Mühendishâne Matbaası, 1237, 126.

⁹⁵Ercilasun, Edebiyatımızın Zirvesindekiler Ziya Paşa, 163.

⁹⁶Parlatır, Çetin, Şinâsî Bütün Eserleri, 27.

Ufak para-Bozuk para

Para kırmak (Mecâzen) Kazanmak

Para kazanmak-Para bozmak ve bozdurmak, para saklamak, para vermek ve almak

Para kesmek-Sikkeyi darp etmek

Parayla değil-Bad-ı heva, pek ucuz, meft

Peşin para ile-Nakden

Para etmek-Değmek, kıymet ve itibarı olmak. Söz hakkında, mesmu olmak.

Para canlı (Mecâzen) Hasis

Bir pâreye bini aferînin

Pâ-bûsu atıldı Gevherî'nin

Ziya Paşa⁹⁷

Parasızlık (Mecâzen) Fakir, zaruret, ihtiyaç, kıt'a, cuz', aded

Yek pâre (Fârisî) Bir kıt'a ve bir parçadan olan.

Pâre pâre-Parça parça, parçalanmış, fersûde, yırtık pırtık.

2.56. PARALAMAK

Tarz-ı telaffuza göre pâre pâre ve parça parça etmek, ufak ufak kırmak, yırtıp ve ayırıp parçalamak, bir lisan-ı doğruya gelmiş söylemeye çalışmak.

Derd ü gamunla çâk-i girîbân idüp kalem

Pîrâhenini pârelesün gussadan 'âlem

Bâkî⁹⁸

2.57. PÂRELENMEK

(Lazım) Pâre pâre ve parça parça olmak. Fersûdeleşip dağılmak, yırtılıp ve ayrılıp parçalanmak. (Mecâzen) Telaş ve tehâlük etmek ne yapacağını bilememek.

⁹⁷Kolcu, *Tanzimat Şiiri*, 156.

⁹⁸Küçük, *Bâkî Dîvânı*, 78.

2.58. PÂRÂ, PÂRE

(Âzerî, isim) Tarz-ı telaffuza göre parça, pârâ. (Fârisî) Pâre-i muharrefi
Paralamak, paralanmak-Parçalanmak

Sözün meni yaralar-üregimi paralar
 Sakalım ağardıysa-hana koysam karalar
 (?)

2.59. PARTLAMAK

(Âzerî, Lazım) Patlamak

2.60. PARTLAMAK

(Müteaddi)Patlatmak

2.61. PARTLAK

(Sıfat) Patlak

2.62.PART-HÂ-PÂRET, PARTA-PÂRET

Şiddetli, gürültü ve ses, patlama sesi.

2.63. PARÇA (partcha)

(Garp, isim) Kırılmış bir şeyin aksâmı. Az, kalîl, endek, cuz'î, kat'a. (Mecâzen)
 Kıymetsiz, itibarsız. Esnaf parçası, uşak parçası, köle parçası. Kesilmiş ve artmış şeyler.

Kırılmış işte paramparça zümre-i esnâm
 Yatar çamurlar içinde zümre-i din-i ecrâm

Kemalzade Ekrem Bey

2.64. PARÇA

(Âzerî, isim) Parça, kısım, cuz.

2.65. PARDON

(Garp, Fransızca) Kelime-i i'tizar-afv ediniz, mazur görünüz. Bazen avam nezdinde aferin bravo manasında kullanılır.

- Yavaş be!
- Çüş be! Gözün kör mü?
- Pardon!
- İllâllah!
- Nasıl ki çıktı şu “pardon” eşeklik oldu mübah!

Mehmet Âkif Bey⁹⁹

2.66. PÂRSÂ

(Fârisî, sıfat) Sufi, muttaki, zâhid, âbid, afif, perhizkâr.

2.67. PÂRSÂYÂN

Pârsânın cem'i

2.68. PÂRSÂYÎ

(İsim) Pârsâ hal ve sıfatı

2.69. PÂRSÂ

(Garp, isim) Ortaoyunu ve emsali oyunlarda oyuncuların seyircilerden para toplamaları.

Darb-ı mesel: Pârsâyı topladı.

- Çok köpoğluymuş!
- Evet pek de utanmaz şeydi...

⁹⁹Ersoy, *Safahat*, 308-309.

- Pârsâ çok muydu?
- Bırak, toplansın, oğlum, değdi...

Mehmet Âkif Bey¹⁰⁰

2.70. PARLAMAK

(Âzerî, Lazım) Parlamak, yalınlamak, aydın olmak

Parıllamak-Bakınız: Parlamak

Parıldamak(Lazım)Parıldamak

Parıldatmak (Müteaddi) Parıldatmak

Parlak-parıldak (Sıfat) Parlak, münevver, rûşen

Ufk-i halden tebessüm eden

Nedir o? Şa'sa'ât-ı hürriyet

Parla ey bârikât-ı hürriyet

Parlasın zulmete ganevde vatan!

Hâdi Abdusselimzâde

Şairim çünkü vazifem budur eş'âr yazayım

Gördüğüm nîk u bedi eyleyim izhâr yazayım

Günü parlak, günüzü ağ, geceni târ yazayım

Pisi pisi, eğrini eğri, düzü hemvâr yazayım

Niye bes böyle yereldirsен a kara gözünü?

Yoksa bu aynada eğri görürsen üzünü

Sâbir

2.71. PARMAK

(Garp, isim) İnsanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların nihayetlerinde olan müteharrik ve mufassalî uzuvlar.

¹⁰⁰Ersoy, *Safahat*, 391.

Ey olup mi'râc bürhân-ı ulüvv-i şân sana
Yire inmiş gökden istikbâl için Kur'ân sana

Fuzûlî¹⁰¹

Mâh-ı nevdür yoksa sen kılduk da seyr-i âsmân
Kaldırup parmak getürmüş âsmân îmân sana

Fuzûlî¹⁰²

Hayret ilen parmağın dişler kim itse
Barmağından virdüğün şiddet günü ensâre su

Fuzûlî¹⁰³

Göricek rûh-ı Sikender hele sa'd-âbâdı
Oldu parmak ısırup himmetinin hayrânı

Nedîm¹⁰⁴

Parmak ağızda kalmak-Hayret ve ta'accup etmek, şaşıp kalmak.

Gelip de bir bulunaydın geçenki va'zında;
Kalırdı parmağın, Allah bilir ki ağızında!

Mehmet Âkif Bey¹⁰⁵

Parmağına dolaşık (Mecâzen)Vird-i zebân etmek, iş güç etmek.

Târ-ı siyah kâkülü düşmüş zemine görmedin
Bu cürmümüz afv eylemez durmaz dolar parmağına

Veysi

Parmağın üzerinde döndürmek ve çevirmek. Mecazen: Hüsn-i idare etmek, tedbir ve tasarruf etmek.

Çevirür devleti mânende-i fânûs-ı hayâl
Şem'-i engüşt-i hıredle ana lâyık hâtem

Nâbî¹⁰⁶

¹⁰¹Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, 186.

¹⁰²Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, 187.

¹⁰³Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, 52.

¹⁰⁴Macit, *Nedîm Divânı*, 79.

¹⁰⁵Ersoy, *Safahat*, 228.

¹⁰⁶Bilkan, *Nâbî Divânı*, 108.

2.72. PÂRO

(Çağatay, isim) Kürek.

Ki balçığ-pûştesin nevki atının bil
Veya pârû bile kar arıtur il

*Nevâî-Ferhâd ü Şîrîn*¹⁰⁷

2.73. PAROLA

(Garp, İtalyanca isim) Askerin nöbet beklediği yeren geçebilmek için evvelce teyit edilen söz. Bir aralık bu manada İsm-i şeb ve Sırr-ı leyl tabirleri de kullanılmıştır.

2.74. PÂRE

(Fârisî isim) Parça, kıt'a, cuz, kısım.

Pâre-i elmasdır seng-i fesânı n'eyler ol
Çarha çekme bir dahi şemşîr-i vâlâ gevheri
Nef'î¹⁰⁸

Çün bastı sipihr-i evvele pâ
Oldu iki pâre bedr-i ra'nâ

Gâlib Dede¹⁰⁹

2.75. PÂRE

(Kazan, Fârisî, isim) Parça, kısım, kıt'a, ufak para, ufaklık, akça.

Paralamak (Müteaddi) Parçalamak, pâre pâre etmek.

Paralanmak-Parçalanmak, ufanmak

¹⁰⁷Alpay, *Ali Şîr Nevaî Ferhad ü Şîrîn İnceleme ve Metin*, 303.

¹⁰⁸Akkuş, *Nef'î Divanı*, 90.

¹⁰⁹Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 36.

2.76. PÂRE

(Çağatay, Fârisî, isim) (Mecâzen) Rüşvet.

Pârehor-Rüşvet yiyen, mürteşi.

Pârebirmek-Rüşvet vermek.

Pâre, bâre-Çağatay, Âzerî.

Pâresida-Hakkında, dair, müteallik, olarak

Menim bâremda-Benim hakkımda, bana dair

2.77. PÂS

(Fârisî, isim) Pâsiden: Hıfz etmek, hıfz, sıyânet, koruma, nigh, nighbân.

Çelîba perestân u rûmî gürûh

Çünânend ez dustaneş sûtûh

Ki darend rûz u şeb ez bes herâs

Be-her kûh dide bahar deyr pâs

Esedî¹¹⁰

2.78. PÂSBÂN

Binici, gözcü, dideban. Lisan-ı halkta pazuvand telaffuz edilir.

Ol şehen-şâh-ı felek kişver ki olursa revâ

Dergeh-i iclâline hurşîd-i gerdûn pâsbân

Üsküdarlı Hakkı Bey¹¹¹

Beyâr bâde ki der bârgâh-ı istiğna

Çi pâsbân u çi sultan çi hûşyar u çi mest

Hâfız¹¹²

¹¹⁰Esedî-i Tûsî, *Gurşasbnâme*, <https://ganjoor.net/asadi/garhaspname/sh10>. (E.T: 01.02.2018)

¹¹¹Yıldırım, *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı İnceleme-Metin*, 71.

¹¹²Hâce Şemsuddîn Muhammed Hâfız-I Şîrâzî, *Dîvan-ı Hâfız*, nşr. Nizâmuddîn Nûrî, Tahran 1385 hş., 27.

Sürâdıkında melek dîdebanlığa me'zûn
Hazinesinde felek pâsbânlığa me'mûr

Nâbî¹¹³

2.79. PÂS

(Garp, isim) Rutubete maruz kalan demirin yüzünde teşekkül eden koyu kırmızı bir madde, hamz-ı hadîd midenin bozukluğundan dilin üzerinde hasıl olan beyazlık. (Mecâzen) Atalet dolayısıyla tedrici mahv u fena. Pas tutmak, pas bağlamak, pas açmak, pas temizlemek.

Paslanmak (Lazım) Pas tutmak. (Mecâzen) Âtıl ve isra kalmak.

Paslı-Kayası paslanmış, pas bağlamış, zenkdar, kirli mülevvet

Îmandır o cevher ki ilâhî ne büyüktür...

Îmansız olan paslı yürek sînede yüküdür!

Mehmet Âkif Bey¹¹⁴

2.80. PAS

(Çağatay isim) Pas, zenk

2.81. PÂŞ

(Fârisî-Pâşiden) Saçmak, serpmek. (Tahfifi) Mürekkep sıfatlar yapılır.

Lem'a-pâş, direm-pâş, der-pâş, şu'le-pâş, incilâ-pâş, sürur-pâş, güher-pâş, şerâre-pâş, velvele-pâş, hun-pâş, perte-pâş.

2.82. PÂŞENDE

(Müştak) Saçıcı, serpen.

¹¹³Sürâdıkında kazâ dîdebanlığa me'zûn

Hazinesinde kader pâsbânlığa me'mûr

Bilkan, *Nâbi Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, 43.

¹¹⁴Ersoy, *Safahat*, 33.

2.83. PÂŞİDE

(Müştak) Saçılmış, serpilmiş, dağınık

Pâşîde itsün âb-ı rûhın hâk-i zillate

Bâlâ-yı sadr-ı câha terakkî murâd iden

Nâbî¹¹⁵

2.84. PAŞA

(Garp isim) Unvan, Türkmençe: Beşe; büyük kardeş, eskiden (Ağa) ve (Bey) gibi unvan tekerrüm olarak kullanılırdı. Aşık beşe, Muhlis beşe. Daha sonraları ümerâya da bu unvan verilmiştir. Müşîr, ferik ve mirliya rütbelerini haiz olan erkan-ı askeriyyeye paşa ünvanı verilir. Osmanlı Hükümeti zamanında vezir, beylerbeyi, mîrmîan ve mîrû'l-ümera rütbelerini haiz olanlarda paşa ünvanını taşırlardı. Kadîmen eyalet ve vilayet valisinin oturduğu yere “Paşa Sancağı” denilir ve mutasarrıflıklarda da “sancak beyleri” bulunurdu.

A'yân-ı cihandan kerem umma anı sanma

Âsâr-ı atâ ola ya paşada ya beyde

Rûhî¹¹⁶

Kişver-ârâ-yı kerem-pîşe ki böyle paşa

Sadr-ı dîvâna şeref vermedi bundan akdem

Nef'î¹¹⁷

Bozulmasına dünyanın sebep paşalar ağalar

Fesâd u fitneye bâ'is bulardur şübhesiz vallah

Veysi¹¹⁸

Araplar “baş” telaffuz eder ve cem’inde “bâşâvat” kullanılır. Lalapaşa, Ağapaşa, Hoppala paşam, Vay paşam vay! Hey gidi paşam hey!

¹¹⁵Bilkan, *Nâbi Divânı*, 894.

¹¹⁶Uraz, *Bağdatlı Ruhî Hayatı, Şahsiyeti, Şiirlerinden Seçme Gazeller*, 18.

¹¹⁷Akkuş *Nef'î Divanı*, 182.

¹¹⁸Fadıl Hoca, *Veysî Dîvânı Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı İstanbul, 2002, 66.

Paşa kapısı-Eskiden sadâret dairesi

Nöbetle tabl-ı şöreti çaldık bu asırda

Paşa kapısına düşeli mehter oldu dil

Surûrî-Hezliyyât

Zannetme ki ben Amasya'da paşalık eyledim

Buldum yetim halkını babalık eyledim

Ziya Paşa¹¹⁹

Olma paşalık için âvâre

Tabl u surna ile girme nâre

Nâbî-Hayriyye¹²⁰

2.85. PÂK

(Fârisî, sıfat) Temiz, arık, saf, halis, kıl ve kaştan âzâde. Âb-ı pâk; kalb-i pâk, vicdan-ı pâk, hatır-ı pâk, nazar-ı pâk...

Bir şâ'ir-i pâk nükte-dândır.

Meydân-ı hünerde pehlivândır

Ziya Paşa-Mukaddime-i Harabat¹²¹

İsm-i pâkın pâk olur zikr eyleyen

Her murâda îrişür Allah diyen

Süleyman Dede¹²²

Âferin ey câm kim sildün gönül âyînesin

Hâtır-ı pâkümde dünyânun melâli kalmadı

Fuzulî¹²³

¹¹⁹Ercilasun, *Edebiyatımızın Zirvesindekiler Ziya Paşa*, 166.

¹²⁰Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*, T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 2015, 270.

¹²¹Önder Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Sahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları: 737, Ankara, 1987, 81.

¹²²Faruk Kadri Timurtaş, *Mevlid-Süleyman Çelebi*, MEB. Yay:2139, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 450, Türk Klasikleri: 30, İstanbul 1990, 5.

¹²³Parlatır, *Fuzulî Türkçe Divânı*, 351.

Zerre hâk-i haremi dîde-i dehre merdüm
Kerd-i pâk-i kademi cevher-i mihre iksîr

Üsküdarlı Hakkı Bey¹²⁴

Hâfiz be-hod nepûşed îh hırka-i mey-âlûd
Ey şeyh pâk-dâmen ma'zur dâr mârâ

Hâfiz¹²⁵

Olmazdı pâk-dâmen serv olmasıydı ser-keş
Düşmezdi hâr eline gül olmasa mülâyim
(?)

Yaraşır dense sevâd-ı hatda bikr-i fikrime
Pâk-dâmen şâhidime tal'at-ı müşgîn nikâb

Nef'î¹²⁶

Ger nihâdet heme înest zihî pâk-nihâd
Ger siriştet heme înest zihî pâk-sirişt

Hâfiz¹²⁷

Güşâde-baht u kavî-tâli' u bülend ikbâl
Huceste-zât u sûtûde-sıfât u pâk-nihâd

Nef'î¹²⁸

Nebiyy-i pâk-i şîm nuhbe-i benî âdem
Şeh-i serîr-i dü-âlem güzîde-i ahyâr

Ziya Paşa-Naat¹²⁹

Yegâne sadr-ı güzîn-i halîfetü'l-İslâm
Vezîr-i a'zam u ekrem müşîr-i pâk tebâr

Nedîm¹³⁰

¹²⁴Yıldırım, *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı İnceleme- Metin*, 62.

¹²⁵Nizâmüddîn Nûrî, *Dîvân-ı Hâfiz Hâce Şemsüddîn Muhammed Hâfiz-ı Şirâzî*, İntişarat-ı Mürekkeb-i Sepid, Tahran, 1387, 7.

¹²⁶Akkuş, *Nef'î Divanı*, 236.

¹²⁷ <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh80/> (E.T. 05.02.2018), Hâfiz, Şemsüddîn Muhammed, be rivâyet-ı Ahmed-ı Şamlû, Tahran 1384 h.ş.

¹²⁸Akkuş, *Nef'î Divanı*, 142.

¹²⁹Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Sahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, 112.

¹³⁰Macit, *Nedîm Divânı*, 33.

Kim bilür Küntü Nebî vaktini senden gayrı
Yine sensin senün aslın bilen ey pâk-nijâd

Nâbî-*Naat*¹³¹

El-gıpta o pîr-i pâk-râya
Sarf etmedi ömrünü hebâya

Ziya Paşa-*Mukaddime-i Harâbât*¹³²

Çün Hüdâ hâhed ki perde-i kes derd
Meyleş ender ta'ne-i pâkan bered

Celaleddin-i Rumi¹³³

Rağbet etmezdi şu dünya denilen murdara
Dâr-ı ukbada bula mertebe-i pâkânı

Surûrî-*Mersiye-i Kani*

Pâkize kasîdeler demiştir
Berceste neşîdeler demiştir.

Ziya Paşa-*Mukaddime-i Harâbât*¹³⁴

Derin güşâde iken cümle ehl-i 'irfâna
Kalır mı bî-kes o pâkize tab'-ı sihr-âsâr

Nedîm¹³⁵

Âsaf-ı sâf meniş âlim ü dâna-veriş
Âkıl-i pâk-reviş ârif-i pâkize-kelam

Nâbî¹³⁶

Bir de gördüm ki o pâkize vücûd
Nâgehan oldu o yerden nâbûd

Fâzıl-*Defter-i Aşk*

¹³¹Diriöz, *Nâbi Divânı*, 513.

¹³²Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1993, 69.

¹³³Adnan Karaismailoğlu, Derya Örs, Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Akçağ Yay., Ankara 2007, 61.

¹³⁴Kaplan, Enginün, Emil, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865- 1876*, 66.

¹³⁵Macit, *Nedîm Divânı*, 35.

¹³⁶Bilkan, *Nâbi Divânı*, 82.

Merd-i meydân-ı hüner merdüm-i pâkîze-güher
 Müdde'â bahş-ı zafer saf-şiken-i arsa-ı ceng
 Nef'î¹³⁷

Devletinde n'ola Urfî gibi meşhûr olsam
 Var mı bir bencileyin şâir-i pâkîze edâ
 Nef'î¹³⁸

2.86. PÂL

(Âzerî, Mühmilâtan) Pâltâr kelimesinden evvel kullanılır.

Pâl u paltar tamam-ı zarîf, zîbâ
 Atlas u zerbef u atlas-ı dünya
 Mecîd Ganîzâde

2.87. PALA

(Garp, İtalyanca isim) Kısa ve geniş kılıç, pala gibi ikiyüzlü şey, lata ve kayık küreği, kılıçlama konulan ağaç vesaire bir nev' teğelti. Pala sürtmek: (Mecâzen) Görüp geçirmek, germ ve sert alemleri tecrübe etmek.

Biz de az çok pala sürttük!..
 Sana câhil demedik,
 Yalnız zübbe dedik! Bak, yine baktın dik dik!
 Mehmet Âkif Bey¹³⁹

2.88. PÂLÂ, PÂLÂY

(Fârisî) Pâlîden, Pâlâden

¹³⁷ Akkuş, *Nef'î Divanı*, 171.

¹³⁸ Akkuş, *Nef'î Divanı*, 105.

¹³⁹ Ersoy *Safahat*, 348.

2.89. PÂLÛDEN

Süzme, tasfiye etmek. (Tahfifi) Süzen ve süzücü manasına mürekkep sıfatlar vücuda getirir.

Hûn pâlâ; Bâd pâlâ, Mey pâlâ...

2.90. PÂLÂN

(Fârisî, isim) Yük hayvanlarına vurulan semer.

Esb-i tâzî şode mecrûh bezîr-i pâlân
Tavk-ı zerrîn heme der gerden har mı bînem

Hâfîz¹⁴⁰

2.91. PALANGA

(Garp, Macarca'dan isim) Ağaç ve toprakla yapılan istihkam ve siper ki etrafı hendek olur. Bu tarzda bir istihkam ile muhat olan kasaba.

2.92. PÂLÂHENG

(Fârisî, isim) Dizgin, yular. Dizginin ucundaki kayış, cılbır, kemend, bağ, tazının boynuna takılan ağaç halka.

Eyleye tâ Husrev-i sâhib-kırân-ı şark u garb
Eşheb-i zer pâlehang-i subh ile cevlân-geri

Nef'î¹⁴¹

Sipeh-endâz-ı saf-ârâ ki revâdır olsa
Âftâb eşheb-i çâlâkine zer-pâlâheng

Nef'î¹⁴²

2.93. PALTAR

(Çâğâtây, Âzerî, isim) Libâs

¹⁴⁰<http://www.ostadkamali.blogfa.com/post-176.aspx>

¹⁴¹Akkuş, *Nef'î Divanı*, 94.

¹⁴²Akkuş, *Nef'î Divanı*, 171.

Sabah olcak ayağa dur otur ıssıca günde
 Paltar yuvan bitlerini kır göz önünde
 Ver özgesine olmasa ger ferâset özünde
 Ki paltar yuy sirkil her yana utanma

Sabir

2.94. PALÇIK

(Âzerî, isim) Çamur, balçık. Palçıkçı (isim) yapıya çamur taşıyan adam.

2.95. PALDIRGAN

(Âzerî, isim) Bâldırân

2.96. PALDIR

(Garp esvattan) Paldır paldır, paldır küldür, gürültü ve patırtı ile.

Sen işin yoksa devir çamları paldır küldür;

Neslimin şöyle dönüp bakması hattâ züldür

Mehmet Âkif Bey¹⁴³

2.97. PÂLÛD

(Âzerî, Arapça, isim) Ballûd, muharrefi: Pelid, pâlâmut ağacı.

Eğilip çerçe çerçe gölge ağaç

Ercen u serv u pâlûd u karaağaç

Mecîd Ganîzâde

2.98. PALYAÇO

(Garp, İtalyanca, isim) Canbaz ve hokkabazların yanlarında halkı güldürmek için onları taklit eden soytarı.

¹⁴³Ersoy, *Safahat*, 388.

Vâkıan palyaçolar, soytarılar, maskaralar
Halka göstermek için kendini, yüksek yer arar
Mithat Cemal Bey

2.99. PALYAKARYA

(Garp, Rumca, sıfat) Genç. (Mecâzen) Kabadayı, yiğit, cesur. İstihfâf yerinde Rum gençleri hakkında kullanılır.

Ne horoz akıllı bu deli yani
Toplamış başına bir sürü yani
Ne yapsın diplomat bakmış inanmış
Palyakaryaları iş görür sanmış
(Teselya Harbine Ait Destandan)

2.100. PAMPİN

(Garp, isim) Çok ihtiyar adam.

Yazma sittin sene, pampin, yap elinden geleni;
Yedi gün sonra duyarsın: Hanım olmuş Eleni!
Mehmet Âkif Bey¹⁴⁴

2.101. PÂY

(Garp, isim) Oluş, hisse, bölük, parça, nasip, behre, vâye; takdir ve tevbih, azar.

Ezhârı taksim ettiler gül düştü hârın pâyına
Hâr-ı cefa döktü gül-i terden hezâran pâyına
Sabit¹⁴⁵

Gitme ey yolcu, berâber oturup ağlaşalım:
Elemim bir yüreğin kârı değil, paylaşalım!
Mehmet Âkif Bey¹⁴⁶

¹⁴⁴Ersoy, *Safahat*, 356.

¹⁴⁵Karacan, *Bosnalı Alaeddin Sabit, Dîvan*, 503.

¹⁴⁶Ersoy, *Safahat*, 201.

2.102. PÂY ALMAK

Hisse almak. Pay pay edip vermek, paylaşmak.

2.103. PÂYÂ

(Âzerî, isim) Direk, destek, sırtık, herek.

Mertiyeş yeter hem bacı, hanım, hala
Korku derler yazma bizi jurnala
Her birinin elinde zorba pâyâ
Eyliyorum havf-ı hater yazmıram!

Ali Râzî

2.104. PÂYTAK

(Garp, Arapça: Beydak) (Fârisî: Piyâde) (Muharrefi-İsim) Satranç oyununun küçük sekiz taşı, dama oyununun yuvarlak taşları, çarpık bacaklı ve biraz aksayan adam.

Mahcup hayat olmaya tercih-i memat et
Paytakları farz eyleyerek şehirleri mat et

Abdülhak Hamit Bey-*İlhan*¹⁴⁷

2.105. PÂYZ, PÂYÎZ

(Garp isim) (Fârisî: Pâyiz, pâyîz) Mehcûr, son bahar, güz mevsimi

Onun ardınca bu kez pâyiz gelir
İşbu sözler akla câiz gelir

Âşık Paşa

Sayf u şitâ deme hiç gir yola reh-neverd ol
Âşık nigâh eder mi pâyîz u nevbahâra?

Şeyhülislam Âsım Efendi

¹⁴⁷Enginün, *Abdülhak Hâmid'in Tiyatroları VI, Kanbur*, 35.

Azizem yaz gönder, pâyîz gönder, yaz gönder
Bağda kâğıt olmasa yaprak üste yaz gönder
Beyâtî

2.106. PÂTIRDI

Patırdamak, patırdamak muhaffefi.

Bir patırtı duysa, gûşum ağzıma cânım gelür
Sanurum gam-hânemi teşrîfe, cânânım gelir.
Ziya Paşa¹⁴⁸

2.107. PETEK

(Garp, Ermenice isim) Bal arısının bal mumundan yaptığı altı köşeli hücreler.

2.108. PÂHTE

(Fârisî, sıfat) Puhten: Pişmek. Pişmemiş matbûh zıddı: hâm. (Mecâzen) Gün görmüş, görüp geçirmiş, germ ve serd âlemi görmüş, tecrübe-dîde.

Nâr-ı cefâ puhte eder aşkı
Âher olur vuslatının lâyığı
Şeyhülislam Yahya Efendi

2.109. PÂHTE

(Çağatay, Fârisî) Yamuk.

2.110. PUHTÎ

(Garp, Fârisî, isim) Pıhtı, uyuşup katılaşmış kan ve mâyi'a, pişmiş gibi yarı donmuş şey.

Ne diyordun bak: Âdem evladı

¹⁴⁸Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Sahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, 264.

Canlı bir cîfe, bir yürür pıhtı
Salya yahut yalan kusan bir ağız,
Bir taazzuv ki kan, irin yalnız

Tevfik Fikret¹⁴⁹

Kan Pıhtısı: Katılaşıp dönmüş kan

Pıhtı hâlinde yürekler, cevelânsız kanlar;
Çevirip yastığı tekrar uyuyor kalkanlar!

Mehmet Âkif Bey¹⁵⁰

2.111. PEDER

(Fârisî) Zend u pâzend: Pîtâr (İsim) Baba, ata.

İhtiyârimla neler etti bana pîr-i felek
Pederimle gezerim dilber-i ra'nâya bedel

Manastırlı Nâilî

2.112. PEDER U MÂDER

Ana baba, valideyn.

Peder ü mâdere ta'zîm eyle
Ya'ni ifratla tekrîm eyle

Sümbülzâde Vehbî-Lutfiyye¹⁵¹

2.113. PEDRÛD

(Fârisî) Veda etmek.

¹⁴⁹Durbaş, *Tevfik Fikret Hayatı ve Toplu Şiirleri*, 383.

¹⁵⁰Ersoy, *Safahat*, 395.

¹⁵¹Cuma Kamalak, "Lutfiyye-i Vehbî'de Aktarılan Değerler", *International Journal Of Language Academy* ISSN 2342- 0251, 2016, S. 452.(DOI Number: <http://dx.doi.org/10.18033/ijla.3468>)

Etmez misin ey revân-ı mes'ûd
Mâtem-gede-i zemîne pedrûd

Muallim Nâcî¹⁵²

2.114. PEZÎR, PEZÎRÂ

(Fârisî: Pezîruften: Kabul etmek) (Tahfifi) Kabul edici manasına mürekkep sıfatları yapılır: İncila-pezîr, husûl-pezîr, hitâm-pezîr, dil-pezîr, gufrân-pezîr, şifâ-pezîr, fenâ-pezîr, güncâyış-pezîr, teşettüt-pezîr, nasih-pezîr, revâc-pezîr...Pezîrâ-yı hitâm, pezîrâ-yı kabûl, pezîrâ-şifâ...

Dostu ger ma'siyet kılsa olur gufrân-pezîr
Düşmeni bin tâ'at itse mûcib-i isyân olur

Fuzûlî¹⁵³

Bunca evler yıktın ey seyl-i cünûn gördün mü hiç
Nâ pezîrây-i imâret kalb-i vîrânım gibi

Ârif Hikmet Bey

2.115. PER

(Fârisî, isim) Kuş kanadının büyük tüyleri, yelek, kanat, bâl, cenâh.

Sürdükçe semendin görünür dîde-i hasma
Zîn pûş ile bir ejder-i anka-per-i 'âlem

Neşâtî¹⁵⁴

-Nazımda ekseriya bâl ile birlikte kullanılır.

Uçşa bâz-ı satvetin âyîne-i endîşede
Gösterir Cibrîl şeklin per ü bâlin sûreti

Nevres¹⁵⁵

¹⁵² M. Kayahan Özgül, *Şiir Hazanında Gazel Dökenler – V Muallim Nâci*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016, 187.

¹⁵³ Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, 64.

¹⁵⁴ Mahmut Kaplan, *Neşâtî Dîvânı*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1996, 65.

¹⁵⁵ Kaya, *Osman Nevres Dîvânı*, 249.

Dökse bâl u perine murg-ı hayâtın kahrı
Resen maktel olur gerdenine habl-i verid

Kâzım Paşa

Şehper(İsim): Pek büyük kanat.

Öyle bîmâr-ı gamım kim olamam âsûde
Câme-hâb olsa bana şehper-i ankâ-yı adem

Âkif Paşa¹⁵⁶

2.116. PERRÂN

Perîden: Uçmak, tayrân etmek, uçucu, uçan, tayyâr.

O yerlerde güneş mahmur, fikret bir peridir ki
Doğar sevdalı akşamlar nâgâh vâpesîninden
O yerlerde sabâ bir bestekâr serseridir ki
Perişan nağmeler perrân olur güya enininden

Doktor Rıza Tevfik Bey

Pertâb ı bülend ettiği dem ejder-i perrân
Âheste hırâm eylese tâvûs-ı cinândır

Nef'î¹⁵⁷

2.117. PERTÂB, PERTÂV

(İsim) Lûgat, Uzağa giden ok, mutlaka uzağa atılan şey, sıçrama, sıçrayış, atma, atılma.

Pertâv etmek-Sıçramak, atılmak

Pertâv almak-Hız almak, hızlanmak

¹⁵⁶Ali İhsan Kolcu, *Türk Şiirinde Yokluk Fikri ve Âkif Paşa'nın Adem Kasidesi Tahlil- Tenkid*, Akçağ Yay., Ankara, 2002, 45.

¹⁵⁷Akkuş, *Nef'î Divanı*, 74.

Heman şitâb ile câyımdan eyleyüp pertâb
Güşâde eyledim âgûşunu derin fi'l-hâl

Nedîm¹⁵⁸

Edâlî bir kelebek pîş-i iğbirârımda
Uçar uçar mütenevvir, zarîf, mest-i şebâb;
Çocukluğumdaki âvâre hırs u şevk ile ben
Peyinde cism-i girânımla eylerim pertâb

Tevfik Fikret¹⁵⁹

Çeşminden uçınca tâir-i hâb
Şâhîn-i nigâhı itdi pertâb

Nâbî¹⁶⁰

2.118. PERENDE, PERRENDE

(Müştak) Uçucu, uçan.

Melek rikâb-ı semendinde peyk-i perrende
Felek sirâçe-i kadrinde ferş-rûb-ı harem

Nefî¹⁶¹

2.119. PERVÂZ

(İsim) Uçma, uçuş, tayrân.

Koned her cins bâ hem cins-i pervâz
Kebûter bâ kebuter bâz bâ bâz

Nizâmî

Savtındaki eş'âr-ı pür-aheng ile malı,
Şî'rimdeki elhân-ı muhabbetle niğam-sâz

¹⁵⁸Macit, *Nedîm Divânı*, 38.

¹⁵⁹Kenan Akyüz, *Tevfik Fikret*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları:56, Sakarya Basımevi, Ankara 1947, 203.

¹⁶⁰Türkdoğan-Koç, *Nâbî-Hayrâbâd*, 96.

¹⁶¹Akkuş, *Nefî Divanı*, 169.

Âh istiyorum, göklere âmâde pervâz
Bir lâne-i âvârede bir ömr-i hayâli

Tevfik Fikret¹⁶²

Ey rûhu kılan gözümde pervâz,
Oldun mu o âşîyanla dem-sâz?

Abdülhak Hâmid Bey¹⁶³

Âr eder almağa çengâline nesr-i feleği
Sayd için eylese şehbaz-ı hayâlim pervâz

Nef'î¹⁶⁴

Cûylar mı devr eden taraf-ı çemenzârın yahud
Mâî pervâz ile kat'olmuş hârâmidir

Nef'î¹⁶⁵

2.120. PERVÂNE

(İsim) Gece kelebeği.

2.121. PERVÂNEGÂN

Pervânenin cem'i

Ya bûlbüle gül ne hoş muvâfık
Pervâne değil mi şem'e âşık

Ziya Paşa-Mukaddime-i Harâbât¹⁶⁶

Sûz-i dilden bî-haberdîr sanmanız cânâneyi
Şem'i yakmaz mı ol âteş kim yakar pervâneyi?

Şeyhülislâm Yahyâ Efendi¹⁶⁷

¹⁶²Durbaş, *Tevfik Fikret Hayatı ve Toplu Şiirleri*, 305.

¹⁶³İnci Enginün, *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri-2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997, 57.

¹⁶⁴Akkuş, *Nef'î Divanı*, 240.

¹⁶⁵Akkuş, *Nef'î Divanı*, 62.

¹⁶⁶Kolcu, *Tanzimat Şiiri*, 156.

¹⁶⁷Ertem, *Yahyâ Dîvânı*, 242.

İhtilâfî zerre sûret eğer hest çi bâk
 Ateş u şem'u şeb u meclis u pervâne yekîst
 (?)

Enbiyâ cümlesi pervâne-i envârındur
 Sensin ey nûr-ı nazargâh-ı Hudâ şem'-i merâm
 Nâbî¹⁶⁸

Aşk bir şem'-i ilâhidir benem pervânesi
 Şevk bir zincirdir gönlüm anın dîvânesi
 Hayâlî¹⁶⁹

Kemal-i âşıkı pervâne dâred
 Ki hiç ez sûhten pervâ ne-dâred
 (?)

Şem'i ikbalini târ eylemesin derse felek
 Kişi yaktığı çerağı üstüne pervâne gerek
 Veysî¹⁷⁰

Pervâne zi men, şem' zi men gül zi men âmûht
 Efrûhten u sûhten u câme derîden
 Mevlânâ¹⁷¹

Pek müesserdir nevâ-yı ehl-i dil ehl-i dile
 Tale-i cânsûz-ı bülbüldür yakan pervaneyi
 Esat Muhlis Paşa

Olup nümûne-i pervânegân gum-şode şem'
 Nücûm-ı bî-mehe dönmüşdi asker-i mansûr
 Nâbî¹⁷²

¹⁶⁸Bilkan, *Nâbi Divânı*, 21.

¹⁶⁹Ali Nihat Tarlan, *Hayâlî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, 302.

¹⁷⁰Ahmet Özalp, *Bilgelikler Divanı*, Zeytinburnu Belediyesi, Kültür Yay., İstanbul 2012, 138.

¹⁷¹İbrahim Kunt, Bahar Kunul, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 34, 2015, 234.

¹⁷²Bilkan, *Nâbi Divânı*, 40.

2.122. PERÎ-PER

Per (İsim) Kanat, Kanatlı. Dîv zıttı: Cinin gayet güzel addedilen sınıfı. (Mecâzen)
Pek güzel insan.

Ya meleksin ya peri ya bir musavver ruhsun
Bu melâhatle diyen kimdir benî âdem seni
Makâlî

Ol bâğa ki baktı aşk-ı pür-şûr
Ne cünd-i perî göründi ne hûr

Gâlib Dede-*Hüsn ü Aşk*¹⁷³

Câmdan taşra idince nazarı
Görinür şişede mânend-i peri

Sümbülzâde Vehbî- *Şevkengiz*¹⁷⁴

Âh kim hercâyîdir bigâne-meşrebdır biraz
Ol perînin söz mü vardır yohsa hüsn ü ânına
Nedîm¹⁷⁵

Hâne-i ağıârdan gayra tenezzül eylemez
Bir hummâdır ol peri ammâ ki süflî âşiyân

Üsküdarlı Hakkı Bey¹⁷⁶

Mürekkap sıfatlar yapılır: Perî-tab', perî-likâ, perî-çehre, perî-peyker, perî-veş,
perî- sûret, perî-ruhsâr, perî-rû.

Leylî dedi ol perî-likâdır
Ruhsâr ile kaddı dil-rübâdır

Fuzûlî¹⁷⁷

¹⁷³Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 342.

¹⁷⁴Yalın, *Sümbülzâde Vehbî'nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, 135.

¹⁷⁵Macit, *Nedîm Divânı*, 83.

¹⁷⁶Yıldırım, *Üsküdarlı Hakkı Bey Divânı İnceleme-Metin*, 75.

¹⁷⁷Ayan, *Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn*, 367.

Gayrdan bezm-i halvet etmiş eden
Bir peri çehre da'vet etmiş eden

Vahit

Şâdi-yi yâr peri çehre be-dih bâde-i nâb
Ki mey-i la'l-i devâ-yı dil-i gamgîn âmed

Hâfîz¹⁷⁸

Olur mu böyle meh-pâre-i mest-i perî-peyker
Ki Cibrîl-i emîn tîr-i nigâhından hazer eyler

Nef'î¹⁷⁹

Her bir yana gitdi bir perî-veş
Dağıldı şerer tutuşdu âteş

Fuzûlî-Mecnun u Leyla¹⁸⁰

Hem bir dahi bir semend-i dil-keş
Etdi sana tuhfe ol perî-veş

Gâlib Dede¹⁸¹

Yok bu şehir içre senin vasf etdiğin dil-ber Nedîm
Bir perî-sûret görünmüş bir hayâl olmuş sana

Nedîm¹⁸²

2.123. PERÎZÂD, PERÎZÂDE

(Mürekkep isim) Perîden doğmuş. (Mecâzen) Pek güzel.

Bilmem ki perîzâde midir ya ki ferîşte
Ol hüsn ü letâfet olamaz nev'i beşerde

Manastırlı Naili

Perî-efsâ, perî-efsây, perî-sâ, perî-sây, perî-hân. Cinleri ve perileri teshîr için efsûn okuyup nusha yazan, hüddâm sahibi, efsunger.

¹⁷⁸Ali Deştî, *Nakşî ez-Hâfîz*, İntişârât-ı Şirket-i Kitap, 2016, 65.

¹⁷⁹Akkuş, *Nef'î Divanı*, 112.

¹⁸⁰Ayan, *Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn*, 202.

¹⁸¹Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 304.

¹⁸²Macit, *Nedîm Divânı*, 274.

Mücerreb nüsha-ı ıyyâm kim te'sir-i hükm ile
Civan baht-ı meftun perîhân-ı temennâdır
Sabri-i Şakir

2.124. PERÎDÂR

(Sıfat) Cin tutmuş, perili, mecnûn, kâhin, efsûnkâr, hüddâm sahibi.

2.125. PERÎDE

(Sıfat) Uçmuş.

Nasîb alır gibi bir kabrin infiâlinden
Perîde pertev-i sevdâ soluk cemâlinden
Kemalzâde Ekrem Bey
Bundan ilerü değil perîde
Senden gayrı bir âferîde
Nâbî¹⁸³

2.126. PÜR

(Fârisî, sıfat) Purîden: Dolmak. Dolu, memlû, çok, ziyade. Zıddı: Tehî.

Çalındı bâm-ı felekde nekkâre-i devlet
Pür etdi debdebe-i müjde gûş-ı ıyyâmı
Nef'î¹⁸⁴

Mevsûfuna takaddüm ederek mübalağa manasını müfid mürekkep sıfatlar teşkil eder: Pür-hired, pür-âşûb, pür-intibâh, pür-helecân, pür-cefâ, pür-iğbirâr, pür-tehâlik, pür-vakâr, pür-feyz, pür-ta'ab, pür-neşe pür-fütûr, pür-his, pür-hûn, pür-cûş, pür-zînet, pür-

¹⁸³Türkdoğan-Koç, *Nâbî-Hayrâbâd*, 114.

¹⁸⁴Akkuş, *Nef'î Divanı*, 114.

sükûn, pür-şükûh, pür-ibtihâc, pür-âlâm, pür-şûr, pür-gû, pür-garâbet, pür-safâ, pür-hiddet, pür-şitâb, pür-gazâb, pür-kîn, pür-sûz.

Pür-neşve idi cümlesi bir câm-ı sefâdan

Hep bâde-i vahdet sunulurdu dil u câne

Sami-Terkib-i Bent

Dârem zi cefâ-yı felek-i âyîne-gûn

V'ez gerdiş-i rüzgâr-ı hes perver-i dîn

Ez dîde ruhî hem çu piyâle pur eşk

Der sîne dilî hem çu sürahî pür-hûn

Hayyam¹⁸⁵

Çekmezem gam dökse kanım tığ-ı bürrânın senin

Vehmin ândandır pür-hûn ola dâmânın senin

Fuzûlî¹⁸⁶

Hicr-i la'lünle dem â dem göz yaşı mey-gûn olur

Dîde dilden dil hadeng-i gussadan pür-hûn olur

Bâkî¹⁸⁷

Görünce goncayı gönlün senin küşâde olur

Görünce goncayı gönlüm benim olur pür-hûn

Abdülhak Hamid Bey¹⁸⁸

Pür-gûlara leb-beste görünmekteyiz amma

Rindan-ı Mesîha deme miftah-ı fütûhuz

Ruhî¹⁸⁹

Adlî ber kişver-i pür-şûre nigehbân olsa

Eder âhû-bere zânû-yı pelengi bâlîn

¹⁸⁵*Dârem zi cefâ-yı felek-i âyîne-gûn*

V'ez gerdiş-i in sipihr-i hesperver-i dîn

Ez dîde ruhî hem çu piyâle heme eşk

Ve'z sîne dilî hem çu sürahî hemehûn

Bu şiir Hayyam'ın değildir. Ebû Saîd Ebu'l-Hayr, *Rubâiler*, çev. Mehmet Kanar, Şule Yay., İstanbul 2013, 280.

¹⁸⁶Servet Bayoğlu, Hadîkatü's-Sü'edâ, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları: 674, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1986, 42.

¹⁸⁷Küçük, *Bâkî Dîvânı*, 189.

¹⁸⁸Enginün, *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri-2*, 144.

¹⁸⁹Uraz, *Bağdatlı Ruhî Hayatı, Şahsiyeti, Şiirlerinden Seçme Gazeller*, 20.

Nef'î¹⁹⁰

Muhabbetin ona tesiri pür garâbettir
Sever ve sevdiği hep dert hep musîbettir.

Tevfik Fikret -*Derhak Fuzûlî*¹⁹¹

Pür-safâdır tâb-ı dîdârın bezm ü bezmgâh
Rûşenâyî-bahş-ı kalb-i meclis ü peymânesin

Nef'î¹⁹²**2.127. PER-ÇÎN**

(Mürekkep sıfat) Pek ziyade kıvrılıp bükülmüş, buruşmuş, buruşuk. Zülf-i perçîn,
kâkül-i perçîn, cebîn-i perçîn.

2.128. PÜR-DÎL

(Mürekkep sıfat) Gönlü dolu. (Mecâzen) Yürekli.

Bir böyle zamanda merd-i pür-dil
Zannetme olur fütura mâil

Muallim Nâcî¹⁹³**2.129. PIR, PIR PIR**

(Garp, Esvâtan) Pâr, pâr pâr, pır pır etmek. Henüz kanatlanmış kuş, uçmaya
uğraşmak. Pır pır sesi verip yanmak, pâr pâr edip alevlenmek, parlamak.

2.130. PIRLAMAK

Kuş pır edip uçmak.

Meşâm-ı rûha emel lezzetinde neşrediyor

¹⁹⁰ Akkuş, *Nef'î Divanı*, 202.

¹⁹¹ Durbaş, *Tevfik Fikret Hayatı ve Toplu Şiirleri*, 404.

¹⁹² Akkuş, *Nef'î Divanı*, 262.

¹⁹³ Özgül, *Şiir Hazanında Gazel Dökenler-V Muallim Nâcî*, 199.

Ten-i rakîki bahârın esîr-i nûkhetini
 Şıtabı titreterek sîne-i tarâvetini
 Pırıl pırıl uçuyor, muttasıl uçup gidiyor

Tevfik Fikret¹⁹⁴

2.131. PERÂKENDE

(Fârisî) Perâkende, dağılmak, saçılmak. (Müştak) Dağınık, dağılan, perişan, müteferrik.

Ângeh ki nihâl-i ömr-i men kende şevêd
 Eczâ em zi yekdigêr perâkende şevêd
 Ger zân ki sūrâhî konend ez gîl-i mâ
 Angeh ki zi bâde pūr şevêd zinde şevêd

Hayyam¹⁹⁵

(Mecâzen) Sefâletzede, perişan hâl.

2.132. PERTÂL

(Çağatay, isim) Öte beri şeyler, pırtı, pılı pırtı.

2.133. PERTEV

(Fârisî, isim) Işık, nûr, ziyâ, yalın. Tahfiflerin evvellerine getirilerek mürekkep sıfatlar yapılır: Pertev-endâz, pertev-efşân veya feşân, pertev-pâş, pertev-fiken, pertev-rîz.

Hiddet-i bârika-i pertev-i pūr nûrundan
 Düşê tâ çâh-ı amîk ademe zulmet-i şâm

Nefî¹⁹⁶

Pertevinden ayağın altına ak dîbâ döşer

¹⁹⁴Durbaş, *Tevfik Fikret Hayatı ve Toplu Şiirleri*, 319

¹⁹⁵Ângeh ki nihâl-i ömr-i men kende şevêd

Veczâm zi yekdigêr perâkende şevêd

Ver zân ki sūrâhî konend ez gîl-i men

Hâlî ki pur ez meyeş konî zinde şevêd

Hüseyin Dâniş Ömer Hayyam *Rubâiler*, çev. Mehmet Kanar, Şule Yay., İstanbul 2017, 361.

¹⁹⁶Akkuş, *Nefî Divanı*, 214.

Bezmüne eyler şerârından güher îsâr-ı şem‘
Riyâzî¹⁹⁷

Şemse te'nîs için itmezdi nazar
Pertevinden dahi eylerdi hazer
Sümbülzâde Vehbî-Şevkengîz¹⁹⁸

2.134. PERTEV-SÛZ

(Mürekkep isim) Güneşin ziyâsını bir noktaya toplayan ve eşyayı daha büyük gösteren muhaddeb billûr.

Olsa pertev-sûz eğer mir'ât-ı tîğın şübhesiz
Vech-i a'dâda olur zâhir zevâlin sûreti
Nevres¹⁹⁹

2.135. PERÇEM

(Fârisî, isim) At yelesi, başın tepesinde ve alında bırakılan saç, kâkül.

Pertev-i ruhsârdan cünbiş bulur perçemleri
Şu'le-i âyîneden oynar zevâlin sûreti
Nevres²⁰⁰

Cilve ettikçe ne dem olsa perîşân-perçem²⁰¹
Pür olur nükheth-i müşkiyle gerîbân-ı hevâ
Nef'î²⁰²

Sen dahî bir gerdem-i billûra mı oldun esir
Söyle ey perçem niçün hâlün perîşândur senin
Avnî²⁰³

¹⁹⁷Nâmık Açıkgoz, *Riyâzî Dîvânı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, 98.

¹⁹⁸Yalın, *Sümbülzâde Vehbî'nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, 127.

¹⁹⁹Kaya, *Osman Nevres Dîvânı*, 248.

²⁰⁰Kaya, *Osman Nevres Dîvânı*, 247.

²⁰¹*Cilve ettikçe ne dem olsa perîşân-kâkül*²⁰¹

Pür olur nükheth-i müşkiyle gerîbân-ı hevâ
Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, 102

²⁰²Akkuş, *Nef'î Divanı*, 102.

²⁰³Turan, *Yenişehirli Avnî Beyin Mir'ât-ı Cünûn'u*, 826.

At perçemi-At yelesi

Arslan perçemi-Arslan yelesi

Civan perçemi-Kandil çiçeği

Deniz perçemi-Yekpare kabuklu ve kıllı bir nevi deniz satfı, bir nev'i deniz yosunu, deniz kadayıfı.

2.136. PERHÂŞ

(Fârisî, isim) Cenk, cidâl, peyker, dövüş, savaş.

Perhâş-cû, perhâş-hor, perhâş-hâh, ceng-cû, kavgacı, cidâl-cû.

2.137. PERDÂZ

(Fârisî- Perdâhten: Tertîb ve tanzîm etme) (Tahfîfî) Tertîb ve tanzîm, tezyîn ve itmâm eden manalarını mütezammın mürekkep sıfatlar yapılır: Bahâne-perdâz, fesâne-perdâz, mazmun-perdâz, gazel-perdâz, işve-perdâz, sohen-perdâz, nâtika-perdâz, nükte-perdâz, nevâ-perdâz, cilve-perdâz, ma'ni-perdâz, terâne-perdâz, kıssa-perdâz, nâdire-perdâz, ma'reke-perdâz, râbîta-perdâz, galat-perdâz, ma'rifet-perdâz, ıstılâh-perdâz, maslahat-perdâz, gayret-perdâz, menkıbet-perdâz...

Za'mınca olup fesâne-perdâz

Ser-nâme-i nusha etti âgâz

Gâlib Dede²⁰⁴

Ol nâdire-perdâz ı beyânem ki kelamım

Darbü'l-mesel-i nükte-şînâsân-ı cihândır

Nef'î²⁰⁵

2.138. PERDÂHT

Perdâhten: Cilâ vermek, parlatmak-Cilâ, parlaklık vermek,

Ki perdaht-ı âyîne-i rûy-i tu?

²⁰⁴Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 212.

²⁰⁵Akkuş, *Nef'î Divanı*, 76.

Ki ez muşk-i ter saht gîsuy-ı tu?

İmâd-ı Fakîh

Perdâhte (Müştak) cilalanmış, parlak, müretteb, muntazam.

2.139. PERDE

(Fârisî, isim) Bir yeri örtmek için asılan şey kapı, pencere perdesi. Hicâb, nikâb, yüz örtüsü, tutuk.

Gör Fuzûlînin ruh-ı zerdinde eşk-i âlini

Perde-i idbâr dutmuş sûret-i ikbâlîni

Fuzûlî²⁰⁶

Subh-ı rûşen mi şu'â-ı mihr-i âlem-tâb ile

Yâ serây-ı devletinde perde-i dîbâ mıdır?

Nef'î²⁰⁷

Nice keşf eylesin dil râzını ol gamze-i şûha

Ki kat kat perdede pinhân iken bir mest-i rüsvâdır

Nef'î²⁰⁸

Esrar-i ezel râ ne tu dâni vu ne men

Vîn harf-i muamma râ ne tu hânî vu ne men

Hest ez pes perde gofte-guy-ı men u tu

Ger perde ber üfted ne tumanî u ne men

Şeyh Ebu'l-Hasan Bistamî²⁰⁹

Perdesi sırık olandur menkûb

Setr ider ırzını merd-i mahcûb

Sümbülzâde Vehbî-Lutfiye²¹⁰

²⁰⁶Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, 404.

²⁰⁷Akkuş, *Nef'î Divanı*, 63.

²⁰⁸Akkuş, *Nef'î Divanı*, 205.

²⁰⁹Bu şiir Ömer Hayyam'a ait olabilir. Bkz. Hüseyin Dâniş, *Ömer Hayyam Rubâiler*, 143, Şeyh Ebu'l-Hasan Bistamî'ye ait olabileceği de aynı eserde belirtilmektedir.

²¹⁰Ali Süreyya Beyzadeoğlu, *Lutfiye, Cihan Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul, 1996, 124.*

2.140. PERDEDÂR

(Mürekkep sıfat) Dâşten: Tutmak. Perde tutan. Perdeyi açıp kapayan, derbân, kapıcı, bevvâb.

Bûm nevbet mî zened ber târem Efrasyab
Perdedârî mî koned ber kasr-ı Kayser ankebût
Fatih Sultan Mehmet²¹¹

Perdedâr-ı harem-i hass-ı tu Cibrîl-i emîn
Kemterin bende-i dergâh-ı tu Veysel Karâni
Câmi-*Naat*

Râz-ı derûn-i perde çi dâned hamûş
Ey müdde'î niza'-ı tu bâ perdedâr çîst
Hâfîz²¹²

Perdedâr-ı felek (Mecâzen) Ay

Çu gonçe bes ki hordem ez gamet hûn
Fütâdem hemçu gül ez perde bîrûn
Molla Cami

Eğer ez perde burûn şod dil-i men ayb me-kon
Şükr-i îzed ki ne der perde-i inkâr be-mand
Hâfîz²¹³

2.141. PERDE-BER-DÂR

(Mürekkep sıfat) Ber-dâşten: Kaldırmak. Perde kaldırıcı, perde açan.

Sözümdür perde-ber-dâr-ı ruh-ı ma'nâ desem Nâcî
Ser-â-ser hem-zebân-ı nağme-i ikrâr olur âlem
Muallim Nâcî²¹⁴

²¹¹<http://www.gonuldergisi.com/fatih-ve-istanbul-prof-dr-ahmet-simsirgil.html> (E.T. 02.02.2018)

²¹²Hâce Şemsuddîn M. Hâfız-ı Şîrâzî, Dîvân-ı Hâfîz, tas. Nizâmuddîn Nûrî, İntişârât-ı Mürekkeb-i Sepîd, Tahran 1385 hş., 67.

²¹³Dîvân-ı Hâfîz, 113.

²¹⁴Özgül, *Şiir Hazanında Gazel Dökenler- V Muallim Nâci*, 247.

2.142. PERDE-BER-ENDÂZ

(Mürekkep sıfat) Ber-endâhten: Kaldırıp atmak. Perdeyi kaldırıp atan. (Mecâzen) Perdesi sıyrık, boyasız, bî-nâmus.

2.143. PERDE-EFGEN

(Mecâzen) Bî-hayâ, nâmuşsuz, rezîl

2.144. PERDE-PÛŞ

(Mürekkep sıfat) Pûşîden: Örtmek, saklamak. (Mecâzen) Sır saklayan mahrem-i esrâr, kâtim-i râz.

Be-men dâr goft ey hiredmend gûş

Ki dânem civânmerd râ perde-pûş

Sa'dî²¹⁵

Meh-i hüsnünde sanma zülfü yer yer perde-pûş olmuş

Meğer ebr-i siyehdir ârız-ı hurşîde gelmiştir.

Ayntâbî Raşit Efendi

2.145. PERDE-DER

(Mürekkep sıfat) Derîden: Yırtmak, parçalamak. Perde yırtıcı. (Mecâzen) Keşf-i râz ve ısrar eden, arsız, nâmuşsuz, bî-hayâ, hetk-i ırz u nâmus eden.

Ne aşk mâşite-i hiclegâh-ı bîdârî

Ne aşk perde-der-i bezmgâh-ı çeşm-i rukûd

Sâmi²¹⁶

2.146. PERDE-DERÎDE

(Mürekkep sıfat) Perdesi yırtık. (Mecâzen) İffetsiz, namuşsuz, aşûfte, alûfte, perdesi sıyrık, küstah, bî-edeb.

Çün kazâ be-guzeşet hod râ mî hord

²¹⁵<https://www.vajehyab.com/dehkhoda> (E. T. 22.01.2018)

²¹⁶*Dîvân-ı Sâmi*, 1.

Perde-be-derîde gerîban mî dered

Celâleddîn-i Rûmî²¹⁷

2.147. PERDE-NİŞÎN

(Mürekkep sıfat) Nişesten: Oturmak. Perde altında oturan. (Mecâzen) Ehl-i iffet ve namus, muhaddara, mestûre, halvet-nişîn, münzevî.

Perde-şinâsân be-nevâ der şigerf

Perde-nişînân be-vefâ der şigerf

Şeyh Nizâmî²¹⁸

Çün perdeden aşdı sâz-ı firkat

Gûş etdi usûli ile ismet

Gâlib Dede²¹⁹

Etseler bir perdede âgâze bilmez gûş eden

Nâle-i bülbül müdür gülşende efgânım mıdır

Nailî²²⁰

2.148. PERDELENMEK

(Lazım) Perde ile örtülmek, göze perde gelip ma'lul olmak. Mütehaşşid mezâhir-i zulumât:

Göz açıldıkça rûh perdelenir

Acı bir levha şübhe yok ki hayât

Görmemek en büyük tesellîdir.

Tevfik Fikret²²¹

²¹⁷Karaismailoğlu, Örs, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 144.

²¹⁸Hakîm Cemâluddîn-i Ebû Mehmed İlyas b. Yusuf Nizâmî, *Hamse-i Nizâmî*, Mahzenü'l-Esrâr, (nşr. Vahîd Detgirdî), Tahran, 1383 hş., 45.

²¹⁹Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 206.

²²⁰Haluk İpekten, *Nailî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990, 191.

²²¹Parlatır, Çetin, *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri*, 396.

2.149. PÜRSÂ, PÜRSÂN

(Fârisî, sıfat) Pursîden: Sormak. Sorucu, soran.

Aslından olınca şâh pürsân

Arz itdiler aslın ehl-i dîvân

Nâbî²²²

Fasl-ı gül geldi mi âyâ deyü pursân olarak

Bülbülü kûçede gördüm ki gülistâna gelir

Nedîm²²³

2.150. PÜRSİŞ

Soruş, suâl, istîzâh.

Pursiş-i lâ'lüne hattunla cevâb istemedim

Ben şarâb istedim ey şûh kitâb istemedim

Bursalı İffet²²⁴

Pursiş-i ahvâle hayalin gelir

Hastanı yoksa kim arar kim sorar

Muallim Nâcî

Ne pursişi ne nigh kerdeni ne düşnâmî

Kesî çönîn ber cânân-i hîş hâr mebâd

Kadı Hasan Kazvînî

2.151. PERESTÂR

(İsim, Sıfat) Tapıcı, tapınıcı, itaat edici, kul, hizmetkar, köle. (Mecâzen) Hulûskâr, kâselîs, dalkavuk.

Cem-i endişemin hûrşîd bir câm-ı zer-endûdu

²²²Türkdoğan- Koç, *Nâbî-Hayrâbâd*, 184.

²²³Macit, *Nedîm Divânı*, 63.

²²⁴Mehmet Arslan, *Bursalı İffet Divânı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, 77

Arûs-ı tab'ımın nâhîd bir cengi perestârı

Nef'î²²⁵

Gülzâr-ı sarâyunda zihî dâr-ı saâdet

Kim oldı bakıb çerh-ı perestâra benefşe

Necâtî²²⁶

2.152. PERESTÂN

Perestin cem'i. Menfaat-perest, menfaat-perestân, hak-perest, hak-perestân.

Yine sâkî-i güleşan girîban-ı kadeh oldu

Yine devr-i zamâne gam-bahş-ı mey-perestandır.

Riyâzî

2.153. PERESTİŞ

(İsim) Tapınış, ibâdet, tâat, taabbüd. (Mecâzen) Şiddetle sevme, muhabbet-i şedîde.

Kanı kendü kulunam deyü perestişler iden

Eylemez yolda düçâr olsa dahi redd-i selâm

Nâbî²²⁷

Gör secde-i niyâzı sen bana hûblarda

Şâyeste-i perestiş bir âfitâb göster

Nailî²²⁸

2.154. PERESTİŞ-KÂR

(Sıfat) Tapınıcı, tapınan. (Mecâzen) Tapınırcasına seven.

²²⁵ Akkuş, *Nef'î Divanı*, 89.

²²⁶ Mehmet Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divânı*, Kervan Kitapçılık, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser:13, 92.

²²⁷ Bilkan, *Nâbî Divânı*, 78.

²²⁸ İpekten, *Nailî Divânı*, 184.

2.155. PERESTÎDE

(Müştak) Tapıcı, tapınıcı.

2.156. PERESTÎDE

(Müştak) Kendisine taabbüd edilen, ma'bûd. (Mecâzen) Pek ziyâde sevilen.

Gel ey berîd-i perestîde bir nigâhınla
Bugün melâl ü neşâtım takarrür eyleyecek;
Takarrür eyleyecek refref-i cenâhınla
Ümîd-i mes'adetim, ye's mâtemim, bî-şek

Tevfik Fikret²²⁹

2.157. PİRİSTÛ

(Fârisî, isim) Kırlangıç.

Piristopce-Kırlangıç yavrusu.

Böyle çâbuk geldin ey hatt-ı siyeh ruhsârına
Var ise pervâza meşk etdin piristûlarla sen

Nedîm²³⁰

Miyânın fikr eden diller ki zülfün âşiyân etmiş
Piristû beççelerdir gûyiyâ bir mûya bağlanmış

Nailî²³¹

2.158. PERGÂR, PERGÂL

(Fârisî, isim) Dâire veya kutû'-ı dâire resm etmek veya ölçü almak için kullanılan iki uçlu âlet. Lisan-ı halkta pergel telaffuz edilir.

²²⁹Parlatır, Çetin, *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri*, 408.

²³⁰Macit, *Nedîm Divânı*, 326.

²³¹İpekten, *Nailî Divânı*, 233

2.159. PERGÂR-ÇARH, PERGÂR-FELEK

(İzâfî, isim) Mıntıka-i felek.

Çi koned der pey-i devrân ne-reved çün pergâr
Her ki der dâire-i gerdiş-i eyyâm fütâd

Hâfız²³²

İstikâmette ger keder revîş-i sıdk u sebât
Kadd-i men merkeze kor dörde pergârın ucu

Esat Muhlis Paşa

Kimi pergâr gibi hatve-şumâr-ı hareket
Kimisi nokta gibi pâ-y be-dâmân-ı sükûn

Münîf²³³

Çekse pergâr-ı ezel âna misâl
Kaş-ı pergârına benzerdi hilâl

Hâkânî-Hilye²³⁴

Çü nokta kâr-ı nuhustîn halka-i pergâr
Vücûdudur sebep devr-i çerh-ı nâ-âsûd

Sâmî-Naat²³⁵

Merkez-i pergâr-ı dâniş kutb-ı gerdûn-i hüner
Mâlik-i mülk fezâil-i müftî-i devr-i zaman

Nefî

2.160. PEREN

(Fârisî, isim) İpekli kumaş.

Dest-gâh-ı kalemüm rişk-i benân-ı nâhid

²³²Dîvân-ı Hâfız, 113.

²³³Dîvân-ı Münîf, 45.

²³⁴Numan Külekçi, *Hâkânî Mehmed Bey-Hilye*, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayını No: 2, Erzurum 1988, 25.

²³⁵Dîvân-ı Sâmî, 2.

Perniyân-ı sühânum lââyık-ı tamgâ-yı peren
İzzet Molla²³⁶

Çerhe olsa nazar-ı heybeti ger tefrika-sâz
Göremez birbirini haşre kadar çeşm-i peren²³⁷
İzzet Molla²³⁸

2.161. PERNİYÂN

(İsim) İpekten yapılan bir nev'i nakışlı kumaş.

Ferş eyleyüp zemîne bir perniyân-ı ahdar
İ'zâz eder tabi'at-ı sultân-ı nev-bahârı
Ziya Paşa²³⁹

Rîze-i seng-i deri ikilil cahe gevher
Perniyân-ı nazarı dûş-ı kemale insun
Münif²⁴⁰

2.162. PİRİNÇ

(Ermenice, isim) Sıcak memleketlerde ve râtib yerlerde ekilir bir cins hubûbât ve bunun otu.

(Âzerî, Çağatay) Dögi. Birinç, Pirinç, Girinç. (Fârisî) Pirinç. Girinç pişir- südlâç.

Pirinçzâr-Çeltik ekilen yer.

Leb u dendân-ı ân meh çi mâned
Çu kandî ber pirinç dâne dâne!

(?)

²³⁶Ebubekir Sıddık Şahin, *Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divanları Bahâr- ı Efkâr ve Hazân- ı Âsâr*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara 2004, 379.

²³⁷*Çerhe olsa nazar-ı heybeti ger tefrika-sâz
Göremez haşre kadar birbirini çeşm-i peren*

Şahin, *Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divanları Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr*, 381.

²³⁸Şahin, *Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divanları Bahâr- ı Efkâr ve Hazân- ı Âsâr*, 381.

²³⁹Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Sahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, 299.

²⁴⁰Dîvân-ı Münîf, 46.

2.163. PERENG

(Fârisî, isim) Şule, yâlin.

2.164. PERVÂ, PERVÂY

(Fârisî, isim) Korku, havf, bâk, çekinme, ihtirâz, kayd, mübâlât, ihtimâm.

Ne pervâ tîr-i ta'n-ı nâsdan ey hâtır-ı nâ-şâd
Ko söylensin bizim efsânemizde her çi bâd â bâd
Hilmi

Çün ne-bâşed aşk râ pervâ-yı û
O çü murgî mâned bî-per vâyı û
Celâleddîn-i Rûmî²⁴¹

2.165. PERVER

(Fârisî) Perverden: Besilemek. (Tahfîfî) Terbiye, hizmet, itâ'at eden ve besileyen manalarına mürekkep sıfatlar teşkil eder. Vatan-perver, haysiyet-perver, nâmus-perver, nâz-perver, rûh-perver, heves-perver, ehl-perver, sifle-perver, mahir-perver, misâfir-perver, sitem-perver, ten-perver, neş'e-perver, vefâ-perver, kerem-perver, gam-perver, şikem-perver, safâ-perver, kahr-perver, sükûn-perver, bende-perver, sâye-perver, uzlet-perver, aşk-perver, muadelet-perver, dil-perver, âştî-perver, şehvet-perver, sulh-perver, âsâyiş-perver...

Olursa afvın ammâ çerh-i dîn-ı sifle-perverden
Biraz bahs eyleyim de'b-i kadîm-i şâ'irân üzre
Ziya Paşa²⁴²

O vezir-i hüner-endûz-ı re'âyâ-perver
Ki adâlettir ana gâyet ehemmi-i eşgâl
Nef'î²⁴³

Sipîhr-i izz ü câha âftâb-ı zerre-perverdir

²⁴¹Karaismailoğlu-Örs, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 22.

²⁴²Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Sahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, 136.

²⁴³Akkuş, *Nef'î Divanı*, 165.

Serîr-i adl ü dâda dâver-i dîndâr u dâîndâr.
Nef'î²⁴⁴

Neye bir hain-i şehvet-perver
Beni bir anda gelip etti heder?
Abdülhak Hamit Bey²⁴⁵

Âsman kahır perver oldukça
Ra'd u berki cihana doldukça
Gûşuma milletin enîni gelir
Abdullah Cevdet Bey

2.166. PERVERDE-GÂR

(Sıfat, isim) Besileyici, Rezzak, terbiye edici, Râb, Mürebbî, Allah.

Kanda olsa görmesün tâb-ı havâdisden zarar
Zât-ı pâkin saklasun her fitneden perverdigâr
Fuzûlî²⁴⁶

Var ümîdüm kim ola hem şâmil ana merhamet
Âm olur elbette feyz-i sâye-i perverd-gâr
Fuzûlî²⁴⁷

2.167. PERVERDE

(Müştak) Besilenmiş, terbiye edilmiş, yetiştirilmiş. Perverde-i in'âm, perverde-i ihsân...

Ânem ki pedîd geştem ez kudret-i tu
Perverde şodem be-nâz der ni'met-i tu

²⁴⁴Akkuş, *Nef'î Divanı*, 203.

²⁴⁵Enginün, *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri-2*, 277.

²⁴⁶Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, 178.

²⁴⁷Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, 83.

Sad sâl be-imtihan-ı güneş hâhem kerd
Ya cürm-i menest pîş ya rahme-i tu

Hayyam²⁴⁸

Ne kişver kim ana hıfzı nıgehbân ola ol yerde
Eder perverde şâhîn beyza-i güncişik u usfûrî

Nef'î²⁴⁹

Perverde-i şîr edip mukaddem
Vermiş o güle arakla şebnem

Gâlib Dede²⁵⁰

2.168. PERVERİŞ

(İsim) Besileme, iâşe, infâk, terbiye, bakım, ilim, hikmet.

Perveriş-âmûhtegân-ı ezel (Mecâzen) Enbiya ve evliya.

Ne bilir perveriş-i ebr-i bahâr-ı feyzin
Gül-i vasfın çemen-ârâ-yı bahâr eylemeyen

Nedîm²⁵¹

İns ü vahşetle perveriş bulmuş
Hepsi şayeste-i garâm olmuş

Kemalzade Ekrem Bey²⁵²

2.169. PERVERİŞ-YÂB

(Mürekkkep sıfat) Yâften: Bulmak, kazanmak. Perveriş bulan, infâk ve iâşe edilen, terbiye gören ve bulan.

Perveriş-yâb-ı sehab-ı cûdî olsaydı eger

²⁴⁸<http://razdar.com/khayyam/712-1393-06-02-12-40-41> (E. T. 12.02.2018)

²⁴⁹Akkuş, *Nef'î Divanı*, 163.

²⁵⁰Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 204.

²⁵¹Macit, *Nedîm Divânı*, 12.

²⁵²Dursun Şahin, "Tabiat Unsuru Olarak Şiirimizde Yayla ve Giresunlu Şairler", *Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu*, (6-7 Kasım 2014), *Bildiriler*, Bilecik, 330.

Derre-i beyz olurlar idi her reşh-i miyâh
Üsküdarlı Hakkı Bey²⁵³

Re'fetinden perveriş-yâb olsa bir gülşen biter
Lâle-veş hâkinde feyz-i reng tâb-ı dil-berî
Nedîm²⁵⁴

Perveriş-yâb olduğu için dudmân-ı aşkda
Âh-ı Nâbî yirde kalmaz zînet-i eflâk olur
Nâbî²⁵⁵

2.170. PERVERENDE

(Müştak) Besileyici, münfik, terbiye, eden, mürebbî, Rab.

2.171. PERVÎN

(Fârisî, isim) Sevr burcuna yakın bir cümle-i kevkebiyye, ıkıd-ı süreyyâ, ülker. İkd-ı pervîn, hûşe-i pervîn.

Ân rûz ki tûsen-i felek zîn kerdend
Vârâyış-i müşterî yu pervîn kerdend
În bûd nasîb-i mâ zi dîvân-ı kazâ
Mâ râ çi güneş kısmet-i mâ in kerdend
Hayyam²⁵⁶

Sadr-ı pervîn ilm u safdır seyyâre haşm
Dâver-i âlem Aristoy be-nâm-ı devlet
Münîf²⁵⁷

Gelmesün ikisi bir yere benâtı'n-na'sın
Belki cem'iyet-i pervîne perîşan olsun
Nef'î-Sihâm-ı Kazâ²⁵⁸

²⁵³Yıldırım, *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı İnceleme-Metin*, 124.

²⁵⁴Macit, *Nedîm Divânı*, 25.

²⁵⁵Bilkan, *Nâbi Divânı*, 631.

²⁵⁶Hüseyin Dâniş, *Ömer Hayyam Rubâiler*, çev. Mehmet Kanar, Şûle Yay., İstanbul 2017, 372.

²⁵⁷*Dîvan-ı Münîf*, 18.

²⁵⁸Metin Akkuş, *Hicvin Ankâları Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ*, Akçağ Yay., Ankara 1998, 166.

Akdin getürüp nisâr pervîn
Nûr eyledi hâkî anber âkîn

Nâbî²⁵⁹

Şîr-i felek oldı şîr-i berfîn
Dendânı yerinde idi pervîn

Gâlib Dede²⁶⁰

2.172. PERHÎZ

(Fârisî, isim) Perhîzîden. Sakınmak. Yiyip içmekte i'tidâle riâyet, himâye, fenâlıktan, muharrem ve fevâhişten ihtirâz, ittikâ'. (Tasavvuf) Mâsivâ-yı Allah'tan ictinâb.

Zi reng-i bâde beşûyend hırkahâ ez eşk
Ki mevsim-i vera'u rüzgâr-ı perhiz est

Hâfîz²⁶¹

Nicesi sâhib-i perhîz ü a'fif
Meyli yok mâla olınsa teklîf

Nâbî²⁶²

İlacından eylerse perhîz eger
Bulur haste-i derd derde zafer

İzzet Molla

2.173. PERHÎZ-KÂR

(Sıfat) Perhiz eden. (Mecâzen) Muttakî, sûfî, pârsâ, afîf, nâmuskâr.

²⁵⁹ 'İkdiñ getürüp niyâza pervîn

Sevr eyledi hâkî anber-âyîn

Türkdoğan- Koç, *Nâbî-Hayrâbâd*, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2013, 110.

²⁶⁰ Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 282.

²⁶¹ Bih âb-ı dîde beşûyîm hırkahâ ez mey

Ki mevsim-i vera'u rüzgâr-ı perhiz est

Dîvân-ı Hâfîz, 43.

²⁶² Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2015, 271.

Bulmaz yemez der ekseri erbab-ı iffetin
Gördük zamânenin nice perhizkârını

Sabit

Mal-ı dünya haksârân râ dehend
Âhîret perhizkârân râ dehend

Feridüddin Attar²⁶³

2.174. PERÎŞÂN

(Fârisî, sıfat) Dağınık, müteferrik, perâkende. Zülf-perîşân, gîsû-yı perîşân...

Akıl mâni'dir safâ-yı aşka mest-ı şevk olup
Sen dağıtsan zülfü ben aklı perîşân eylesem

Ruhî

2.175. HÂB-I PERÎŞÂN

Karışık uyku ve rüyâ. Elemnâk, gamnâk, mükedder, muzdarib, bozuk, müşevveş, yıkık, dökük, perîşân hal, perîşân hâtır, perîşân rüzgâr, perîşân meşreb.

Reşk-i çîn olmakda fikrim gelmedi ta'bîre lîk
Vasfı ol gîsûların hâb-ı perîşânım gibi

Nedîm²⁶⁴

Dil firakında perîşândır disem dersin nedir
Bir perîşânsın ki bilmezsin perîşânlık nedir

Ruhî²⁶⁵

Sor dil-i miskînimin derdin perîşân zülfüne
Hâlini bilmez perîşânın perîşân olmayan

Ahmet Paşa²⁶⁶

²⁶³Feridüddin Attar, *Pendnâme*, ter. Yusuf Çetindağ, Etkileşim Yay., İstanbul 2013, 117.

²⁶⁴Macit, *Nedîm Divânı*, 357.

²⁶⁵Uraz, *Bağdatlı Ruhî Hayatı, Şahsiyeti, Şiirlerinden Seçme Gazeller*, 36.

²⁶⁶Ali Nihat Tarlan, *Ahmet Paşa Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1992, 228.

Cünûnum mübtelâyı zülfe cânân olmayan bilmez

Perîşân hatırın halin perîşân olmayan bilmez

Sehabî²⁶⁷

Ma'kûl mudur böyle perîşân olsa hâlim

Memdûhum ola sencileyin server-i âlem

Nef'î²⁶⁸

Olmasam ger gam-ı dehr ile perîşân-hâtır

Medhini böyle mi eylerdi zebânım ta'bîr

Nef'î²⁶⁹

Dil şikest olup perîşân-hatır olmazdım eğer

Zülf-i müşkînün gibi bahtum siyeh-kâr olmasa

Üsküblü İshak Çelebi²⁷⁰

Sermu fark yoktur beynimizde zülf-i dilberle

Siyeh bahtız perîşân rüzgârız hâne berduşuz

(?)²⁷¹

2.176. PERÎŞÂNÎ

Perîşân hal ve sıfatı, perîşânlık.

2.177. PEJMÜRDE

(Fârisî: Pejmürden-Solmak) Âb ve tâbî zâil olmak (Sıfat) Solmuş, soluk, eskimiş, fersudeleşmiş, fenalaşmış, sefil, meskin, muhakkir, mütegayyirü'l-ahvâl.

Esmedi hem bâd-ı himem doğmadı hurşîd-i kerem

Kaldı pejmürde ve efsürde gülistân-ı emel

Nef'î²⁷²

²⁶⁷file:///C:/Users/HP/Downloads/1130-Sehabi_Divani-_Sehabi_husamuddin_bin_huseyn Cemal_Bayaq.pdf (E. T. 23.01.2018)

²⁶⁸Akkuş, *Nef'î Divanı*, 121.

²⁶⁹Akkuş, *Nef'î Divanı*, 179.

²⁷⁰Mehmet Çavuşoğlu, M. Ali Tanyeri, *Üsküblü İshak Çelebi Dîvânı Tenkidli Basım*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayın No:15, Fen- Edebiyat Fakültesi Yayın No:2, İstanbul 1989, 293.

²⁷¹Ali Nazîmâ, *Muhtıra-ı Belâgat*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1308, 23.

²⁷²Akkuş, *Nef'î Divanı*, 227.

Saçı fütâdesinin hâbı gibi pejmürde
Nigâhı âşıkının hâtırı gibi bîmâr²⁷³

Nedîm²⁷⁴

Hey'et u câmeleri pejmürde
Zinde amma görünür dil-i morde

Fâzıl-*Hûbannâme*²⁷⁵

Pejmürde numûne-i tabîat
Bir nâme ye zâr bî girândır

Tevfik Fikret

Eyledi meymenet-i makdem-i sa'd-ı encâmı
Bağ-ı pür-müjde-i İslâmı nemâ-yâb-ı kıvâm

Nâbî²⁷⁶

2.178. PES

(Fârisî, isim) Zend u pâzend-Art, arka. Zıddı: Pîş

Pes u pîş-i türkan-ı tavus renk
Çeb u râst-ı şîrân-ı pûlâd-ı cenk

Firdevsi²⁷⁷

2.179. PES Ü PÎŞ

(Terkip) Art ve ön. Bakınız: Pîş ü pes

Penâh eylese zen der dilberi
Bırakmazdı pîş u pesin şovheri

İzzet Molla

²⁷³Saçı fütâdesinin hâbı gibi pejmürde

Nigâhı âşıkının hâtırı gibi efgâr

Macit, *Nedîm Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, 31.

²⁷⁴Macit, *Nedîm Divânı*, 31.

²⁷⁵Fâzıl, *Hûbannâme*, Atatürk Üniversitesi, Seyfettin ÖZEGE Bağışı, K.3009., 33.

²⁷⁶Bilkan, *Nâbî Divânı*, 91.

²⁷⁷Bu şiir Firdevsî'nin değildir. <https://ganjoor.net/nezami/5ganj/sharafname/sh45/> (E. T. 09.02.2018)

2.180. PESREV

(Mürekkep sıfat) Arkadan giden. (Mecâzen) Uşak, hizmetkar.

2.181. PES-İ PERDE

(İzafi) Perde arkası. (Mecâzen) Gizlice, gizliden, hafiyyeten.

Cümle tedbîr pes-i perdede üstâdır

İhtiyârımı sanırsın harekâtın soran

Nâbî

2.182. PESMÂNDE

(Mürekkep sıfat, isim) Geride ve arkada kalmış, artık, bakiyye.

Sonra idbâr eyle bî-mâl ü menâl

Oldı pes-mânde-i râh-ı ikbâl

Sümbülzâde Vehbî- Şevkengîz²⁷⁸

Et lokması lazım mı doyurmaz mı seni nân

Zehr olsun o lokma ki ola pesmande-i du nân

Rûhî²⁷⁹

Dökülmüş âb- rûlar bâde-i pesmânde hâlinde!

Emel bir münkesir peymânedir saff-ı niâlinde!

Mehmet Âkif Bey²⁸⁰

Ammâ ki biraz da yâve-sencân

Pes-mânde-i kavm-i cân bin cân

Gâlib Dede²⁸¹

²⁷⁸Yalın, *Sümbülzâde Vehbî'nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, 128.

²⁷⁹Kaya Bilgegil, *Mehmed Âkif Resmi Hâl Tercümesi, Basılmamış Bazı Mektup Ve Manzûmeleri*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1971, 35.

²⁸⁰Ersoy, *Safahat*, 47.

²⁸¹Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 160.

Yoksa bir alay erâzil-i nâs
 Pes-mânde hôr-ı nevâl-i vesvâs
 Peymâne-keş-i edâ olur mı
 Vahy-i dile âşinâ olur mı

Gâlib Dede²⁸²

2.183. PESİN

En son, sonraki, ahir

2.184. PÎŞÎN U PESİN

Evvel ve âhir. Yavaş, pest. Avaz pesin, saday-ı pesin.

2.185. PES

(Fârisî, edat-ı rabt) O halde, imdi, ona göre, bu takdirce, öyle ise.

Kibriyâ çün sıfat-ı hâlıktır
 Bu sıfat pes bize ne lâyıktır

Şeyhülislam Yahya Efendi

Ger ne-bûdî hasm u düşman der cihân
 Pes be mordi haşm ender merdumân

Celâleddîn-i Rûmî²⁸³

Ver be-her zahmî tu pur kîne şevî
 Pes kocâ bî saykal âyîne şevî

Celâleddîn-i Rûmî²⁸⁴

(Edat-ı zarfiyyet) Sonra, ba'de, muahharan, de, dahi.

Çünkü gül reft u gülistan der guzeşt

²⁸²Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 172.

²⁸³Karaismailoğlu-Örs, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Defter-i Çehârum, 312.

²⁸⁴Karaismailoğlu-Örs, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Defter-i Evvel, 170.

Neşnevî zân pes zi bûlbûl ser guzeşt

Celaleddin-i Rumi²⁸⁵

2.186. PEST

(Fârisî, sıfat, isim) Alçak, aşağı, dún. Zıddı: Bâlâ, bülend. Kısa, kûtâh, kasîr, düz yer, zemin-hemvâr, dún-i himmet, deniyyü't-tab', hasis, bahîl, eli sıkı. (Tasavvuf) Bâl-ı himmetle medâric-i kemalât-ı hakkânîye oruca muktedir olamayan.

Bülend ü pest-i âlem şâhid-i feyz-i vücûdudur

Değül bî-hûde olmak yoğ iken arz u semâ peydâ

Fuzûlî²⁸⁶

Hevâ-yı seyr kıldum irtifâ'-i kadr içün zîrâ

Yirinde her metâ'un pest olur elbette mikdârı

Fuzûlî²⁸⁷

Geh bülendi pest ider gâhî ider pesti bülend

Müktezâ-yı gerdiş-i tullâb-ı âlem böyledür

Nâbî²⁸⁸

Hüdâvendâ ben ol üstâd-ı mazmun perver-i nazmım

Ki pest etti kelâmım kıymet-i lu'lu' lalayı

Nef'î²⁸⁹

2.187. PEST-TÎNET, PEST-FITRÂT

(Mürekkap sıfat) Yaratılışı alçak. Fûrûmâye, soysuz, bed-tînet.

2.188. PEST-BAHT

(Mürekkap sıfat) Tâli'i kötü, bedbaht. Bazen "pes" şeklinde tahfif edilir.

²⁸⁵Karaismailoğlu-Örs, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Defter-i Evvel, 22.

²⁸⁶Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, 196.

²⁸⁷Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, 128.

²⁸⁸Bilkan, *Nâbî Divânı*, 595.

²⁸⁹Akkuş, *Nef'î Divânı*, 136.

2.189. PES-PÂYE

(Mürekkep sıfat) Pâyesi ve mertebesi aşağı, âdî, bayağı, alçak, ayak takımından, avâm-ı nâsdan.

İhtilât etme fûrûmâye ile

Mübtezal zümresi pes-pâye ile

Kemalzâde Ekrem Bey

Dalkavukluktaki idmanları sermâyeleri...

Onlar azdırdı, bu milletteki²⁹⁰ pespâyeleri.

Mehmet Âkif Bey²⁹¹

2.190. PEST VEYA PES SEDÂ VE PERDE

Hafif sesle veya aşağı perdelerden yapılan tegannî. Zıddı: Tîz.

2.191. PESTÎ

(İsim) Pest hâl ve sıfatı. Zıddı: Bülendî

2.192. PEST

(Çağatay, Fârisî, sıfat) Aşağı, alçak

2.193. PEST GÖNÜLLÜLÜK

Alçak gönüllü, mütevazî.

2.194. PESTEK

(Çağatay, Fârisî, sıfat) Pest: Kısa boylu, bodur.

²⁹⁰Dalkavukluktaki idmanları sermâyeleri...

Onlar azdırdı, bu milletteki evet, başlıca²⁹⁰ pespâyeleri

Ersoy, Mehmet Âkif, Safahat, Haz. Abdurrahim Karadeniz, Hüseyin Su, Hece Yayınları, Ankara 2008, 349

²⁹¹Ersoy, Safahat, 349.

2.195. PESTİL

(Garp, isim) (Latince: Pastilla) Bazı yemişlerden ezilip bez üzerine ince yayılarak güneşte kurutulan şey. Pestilini çıkarmak ve sermek. (Mecâzen) Şiddetle dövmek.

Sana bir şey dememiş, kısmış oturmuş dilini;
Niçin, oğlum, seriyorsun herifin pestilini?

Mehmet Âkif Bey²⁹²

2.196. PUSER

(Fârisî, isim) Erkek çocuk, oğul.

Pend buksil bâş âzâd ey puser
Çend bâşî bend-i sîm u bend-i zer

Celaleddin-i Rumi²⁹³

Zahm-ı can u dil-i u pûserdendir
Cümle feryadımız ciğerdendir.

Vâhid

Mahbûbe-cüdâ bir puser-âbâdaydı²⁹⁴ her yer,

Mestane yıkılmış,

Bir devr-i muhannâ-yı muhabbet!

Abdülhak Hamit Bey²⁹⁵

2.197. PESEND

(Fârisî) Pesendîden: Beğenmek. (Tahfîfi)Beğenme, seçme, intihâb, takdîr, istihsân. Beğenici, beğenen, takdîr ve istinsâh edici. Beğenen, tahsîn eden, manasına mürekkeb sıfatlar yapılır. Pesend'in bazen fâili bazen mef'ûlû makamına kâim olur:

²⁹²Ersoy, *Safahat*, 420.

²⁹³Karaismailoğlu-Örs, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Defter-i Evvel, 21.

²⁹⁴"Beşer-âbâdaydı", Enginün, *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri-2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997, 678.

²⁹⁵Enginün, *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri-2*, 678.

Dil-Pesend: Gönül beğenen, gönlün beğendiği

Hod-Pesend: Kendini beğenen

Dil-pesend, âlem-pesend, cihân-pesend, hüdâ-pesend, tegâfûl-pesend, fenâ-pesend, dilber-pesend....

Baş egdi âb-ı tığına küffâr-ı Üngürûs

Şemşîri gevherini pesend eyledi Freng

Bâkî²⁹⁶

Tahsîn u pesend idüp bu re'yi

Yerden göğe eyledi du'âyı

Nâbî²⁹⁷

Dün sâye saldı başuma bir²⁹⁸ serv-i ser-bülend

Kim kaddi dil-rübâ idi refâtârı dil-pesend

Fuzûlî²⁹⁹

Tâ o kadar olma tecâhül-pesend

Sorma ki dâim niçin âh eylerim

Muallim Nâcî³⁰⁰

Ettim güzeller içre alâka efendime

Sad âferîn tabî'at dilber-pesendime

Şeyhülislam Şerif Efendi

O demki ki ola teşettüt-peziir-i izmihlâl

Be hod nümâ-yı neşât-ı fenâ pesend-i vücûd

Sabit³⁰¹

²⁹⁶Küçük, *Bâkî Divânı*, 75.

²⁹⁷Türkdoğan- Koç, *Nâbî-Hayrâbâd*, 184.

²⁹⁸*Dün sâye saldı başuma ol*²⁹⁸ serv-i ser-bülend

Kim kaddi dil-rübâ idi refâtârı dil-pesend

Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı, Akçağ Yayınları*, Ankara 2014, 412.

²⁹⁹Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, 412.

³⁰⁰Özgül, *Şiir Hazanında Gazel Dökenler-V Muallim Nâcî*, 249.

³⁰¹Karacan, *Bosnalı Alaeddin Sabit, Divân*, 164.

2.198. PESENDÎDE

(Müştak) Beğenilmiş, seçilmiş, güzîde, müntehib, müstehsin, mergûb, makbûl, musikide bir makam adı.

Sever güzelleri hep aşk-ı lâubâlîsi

Turab yegâne pesendîde hayâlîsi

Tevfik Fikret-*Derhak Nedîm*³⁰²

Âsmân-sâye cihân-dâver-i vâlâ-mesned

Pâdişeh kevkebe düstûr-ı pesendîde hısâl

Nef'î³⁰³

Ma'reke-perdâz-ı pesendîde re'y

Hayder-i Yûsuf-şiyem-i rûzgâr

Nef'î³⁰⁴

2.199. PEŞ

(Garp, Fârisî, isim) Pîş (Muharrefi) Art, arka, eteğin yanına eklenen parça. Peşine düşmek, ardından gitmek, arkasına düşmek, takîb etmek, aramak, taharrî ve cüst u cû etmek, musallat ve ârız olmak.

Sürünmek istediğin şey! Fakat zaman peşini

Bırakmıyor, atacak bir çukur bulup leşini!

Mehmet Âkif Bey³⁰⁵

Unutulmuş gibi artık bırakırdım peşini,

Avuturdum, oturur, evde kalan kardeşini.

Mehmet Âkif Bey³⁰⁶

2.200. PIŞ PIŞ

(Kazan, Esvattan) Pışıldamak, fışıldamak.

³⁰²Durbaş, *Tevfik Fikret Hayatı ve Toplu Şiirleri*, 402.

³⁰³Akkuş, *Nef'î Divanı*, 165.

³⁰⁴Akkuş, *Nef'î Divanı*, 189.

³⁰⁵Ersoy, *Safahat*, 250.

³⁰⁶Ersoy, *Safahat*, 425.

Pııldab Söyleşmek-Fısıldayıp söyleşmek.

2.201. PEŞÂL

(Garp, isim) Çapaklı göz.

Bak a şaşkın ol gözü şehlâyı seyr itsün deyü

Bir kırık gözlük iki çeşm-i peşâl olmuş sana

Vâsıf³⁰⁷

2.202. PÜŞT

(Fârisî, isim) Arka, sırt, zâhir. (Mecâzen) Himâyet, müzâheret, sığınak yer, ilticâgâh, penâh, melce.

Püşt u Penâh (Terkip) Dayanılacak yer, istinâdgâh, ilticâ edilecek yer, melce

Çok kavî zahrî idüb püşt u penâh

Arkalanmışdı bu fakk-ı dil hâh

Sümbülzâde Vehbî- Şevkengîz³⁰⁸

2.203. PÜŞT-DEST, PÜŞT-PÂ

(İzafi) (Mecâzen) Tahkîr, hakâret, terzîl, terk, i'râz, teberrî.

Ursun dü cihâna püşt i pâyı

Kimün ki bu şâhdır penâhı

Şeyhî³⁰⁹

³⁰⁷İsmail Avcı, *Enderunlu Vâsıf Dîvân'ında Mizah*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 6/1 2017, 231.

³⁰⁸Yalın, *Sümbülzâde Vehbî'nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, 60.

³⁰⁹Halil Biltekin, *Şeyhî Dîvânı (İnceleme- Tenkitli Metin- Dizin)*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara 2003, 209.

2.204. PÜŞTE

(İsim) Tepe gibi yığılmış olan şey, tepe, yığın, küme, düz ovalarda olan toprak yığını, yüksek yer.

2.205. PÜŞTE-İ BÂĞ

(İsim) Çemenzar, çayırılık.

Der-kenar-ı âb gülşen-i püşte-i bağ-ı latîf

Bâde bâ saki-i gül-ruh ger buved تنها hoşest

Ebulmeânî

2.206. PÜŞTİ-BÂN, PÜŞTİ-VÂN

(İsim) Bir yeri tahakküm için arkasına vurulan destek ve dayak. (Mecâzen) Zahir, arka. Bakınız: Püşt u penâh.

2.207. PÜŞT-MÂL

(İsim) (Mâlden: Oğuşturmak, sürmek) Arka oğuşturulan şey. Belden aşağıya bağlanan bez. Lisan-ı halkta tahrifen peştamal, telaffuz edilir.

Ceyhûna döndi dîdelerüm hûn-ı âl ile

Merdüm şînâver oldı siyeh peştemâl ile

Seyyid Vehbî ³¹⁰

Peştemâli o kadar ince kumaş

Ki ider gizlediği nesneyi fâş

Fâzıl-Kıssa-yı Hamam Zenân ³¹¹

2.208. PEŞM

(Fârisî isim) Koyun tüyü, yün, keçe, kıl.

³¹⁰Dikmen, *Seyyid Vehbî ve Dîvânının Karşılaştırmalı Metni*, 696.

³¹¹Nebiye Öztürk, *Enderûnlu Fâzıl- Zenânâme*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 2002, 140.

2.209. PEŞMÎN, PEŞMÎNE

(Sıfat) Yünden ve kıldan yapılan şeyler.

Kurb-i visâl-i hazrete yese kasdın ey Mesîh
Peşmîne-i dilinde gam-ı sûzen olmasın

(?)

Âh kim olsa gerek pûşîş-i tâbût-ı fenâ
Hil'at-ı pâdişeh ü hırka-i peşmîn-i gedâ

Veysî³¹²

Perniyân âleme bakmaz kalender-meşrebân
Zîb-duş izzet eyler hırka-ı peşmîneyi

(?)

Hırka vu peşmîne râ ber dûş kon
Şerbetî ez nâ-murâdî nûş kon

Feridüddin Attar³¹³

2.210. PEŞMEK, PİŞMEK

(Garp, Lazım) Beşmek, bişmek

Çekerim pişti diye göz yaşın ettim izhâr
Su koyma pişmiş aşâ dedi o şuh gaddâr

Sami

Neyleyim kattı soğuk su yine pişmiş aşâ
Geldi o zat-ı şerîfe u münafık sîmâ

Vâsîf³¹⁴

³¹²Fadıl Hoca, *Veysî Dîvânı Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi sosyal bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı İstanbul 2002, 111.

³¹³Feridüddin Attar, *Pendnâme*, ter. Yusuf Çetindağ, Etkileşim Yay., İstanbul 2013, 100.

³¹⁴Haluk İpekten, *Enderunlu Vâsîf*, Kültür Bakanlığı Yayınları:1041, Türk Büyükleri Dizisi:109, Ankara 1989, 15.

2.211. PİŞMEK

(Kazan, Lazım) Pişmek, meyve kemale ermek, kavurmak.
Çilek, kavun ekmek; pişmek.

2.212. PİŞİRMEK

(Müteaddi) Pişirmek

Pişikçi-Aşçı

Pişikçilik-Yarı pişmiş yarı çiğ

2.213. PEŞENG

(Fârisî, isim) Hâs. Efrasiyab'ın pederinin adı. Eski edebiyatımızda kullanılırdı.

Merhabâ ey yâdigâr-ı meclis-i devrân-ı Cem

Âb-ı rûy-ı devlet-i Cemşid ü ayîn-i peşeng

Nefî³¹⁵

Katı hâyîdedür âsâr-ı Feridûn u Peşeng

Katı pejmürdedür ahvâl-i Kubâd u Behrâm

Nâbî³¹⁶

Meclis sohbetine dahil olan yârânın

Can verir hâk güzergâhına bin pörü peşenk

Kâzım Paşa

2.214. PEŞE

(Fârisî, isim) Sivrisinek, cibin. Nazımda müşeddîd olarak kullanılır.

İltifatı peşşe-i naçize verse takvîyet

Rûzgâra hükmün eylerdi Süleyman u Şirvan

Kâzım Paşa

³¹⁵Akkuş, *Nefî Divanı*, 261.

³¹⁶Bilkan, *Nâbi Divanı*, 92.

Eyler keremin ateşi gül-zâr-ı Halîle
Mağlûb olur peşşeye Nemrud-ı mübâhî

Ziya Paşa³¹⁷

2.215. PEŞÎMÂN

(Fârisî, sıfat) Yaptığı işten nedâmet ve teessüf eden, nâdim.

Gerdeninden sînesinden bûseler etmişdi va'd
Cümlesinden n'eyleyim kâfir peşîmân oldu hep

Nedîm³¹⁸

2.216. PEŞÎMÂNÎ

(İsim) Peşîmânlık, nedâmet.

Aybdur âkıla mağbûn olmak
Son peşîmânlığa makrûn olmak

Sümbülzâde Vehbî -Lutfiyye³¹⁹

2.217. PEKÎ, PEKİYİ

(Âzerî, Edat ve ad ve tasdik) Pekiyi, güzel. Nâdiren kullanılır.

Görme! Baş üste yumaram gözlerim
Dinime mutî'em keserem sözlerim
Bir söz işitme kulağım bağlaram
Gülme, pekeyi, şâm u seher ağılaram

Sabir

³¹⁷Kolcu, *Tanzimat Şiiri*, 130.

³¹⁸Macit, *Nedîm Divânı*, 277.

³¹⁹Beyzadeoğlu, *Lutfiyye*, 145.

2.218. PÜL

(Fârisî, isim) Köprü.

Pül Heft Tâk-Yedi kemerli köprü. (Mecâzen)Yedi kat gökler.

Geçirip hâbgeh-i kabre pül-i şemşîri

Uyudu Köprülünden kalma bekâyâ-yı fiten

İzzet Molla³²⁰

Cihân ki nehr-i fenâ üzre cesr-i fânîdir

Gelen o pül den ider âlem-i cezâyâ mürûr

Yenişehirli Avnî³²¹

Verir esâs-ı pül-ı çarha bâd-ı fitne şikest

Bu cilvegâhda ne menzil ne rehğüzâr kalır

Nailî³²²

2.219. PELÂS

(Fârisî, isim) Çul ve aba gibi şeylerin ve bilhassa bunların eskileri. Garp Türkçesinde Palas telaffuz olunur.

Seriri külhan olanlar serayı neylerler

Pelas-ı aşkı giyenler kabayı neylerler.

Dülgerzâde Seydi

2.220. PALASPÂRE

(Mürekkep isim) Palas parçası, eski püskü ve fersûde elbise.

Palâspâre-i rindî be-dûş u kâse be-kef

³²⁰Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr, *Hazâna Sürgün Bahâr*, Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, Sahhaflar Kitapsarayı, İstanbul 2005, Der Vâsî-ı Müftî-zâde Esad Paşa Vâli-i Çirmen, 163, Kaside 29/40.

³²¹M. Kayahan Özgül, *Yenişehirli Avnî Bey*, Dergâh Yay., İstanbul 2015, 113.

³²²İpekten, *Nailî Dîvânı*, 25.

Zekât mey verilir bir diyâra dek gideriz

Nailî³²³

2.221. PALASPÛŞ

(Mürekkep sıfat) Palas giyen, palasa bürünmüş. (Mecâzen) Fakir, muhtâç.

2.222. PÛLPÛŞ

(Çağatay, Fârîsi isim) Tavan girişi.

Yağdırıp nâvek bozuk gönlüm imâret eylediren

Kuyuya pulbuş edip koydunan an ki her yan sütun

Nevâyî-*Garâibu's-Sığar*³²⁴

2.223. PELTEK

(Çâğâtây, sıfat) Peltek.

Nevâyî ol yüzü leb şevkidin nâ ki nevâ çıksa

Dem urmasa bülbül ü tuti kim ol Türkçe bu peltek

Nevâyî -*Fevâidü'l-Kiber*

2.224. PELTEK

(Garp, sıfat) Sözü basık söyleyen, dilinde leknet olan r harfini l ve s harfini t gibi telaffuz eden. Peltek söylemek, peltekleme.

2.225. PELTEKLENMEK

(Mecâzen) Telâş ve tehâlûkle şaşırıp söyleyememek, kekelemek.

³²³İpekten, *Nailî Dîvânı*, 227.

³²⁴Ali Şîr Nevâî, *Garâibu's-Sığar, İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*, haz. Günay Kut, TDK. Yay., Ankara 2003, 410.

2.226. PELTEK

(Âzerî, sıfat) Peltek

2.227. PELENG

(Fârisî, isim) Kaplan.

Sînemin dağını teşbih edemem lalelere
Eyledi zahm-ı hadengin beni hem reng-i peleng

Kazım Paşa

Zu pelenk ü şîr tersan hemçu mûş
Zu neheng-i bahr der sofra u cûş

Celâleddîn-i Rûmî³²⁵

Adlî bir kişver-i pür-şûra nigehbân olsa
Eder âhû bere zânû-yı pelengi bâlîn

Nef'î³²⁶

Zi gurg v'ez şîr v'ez pel u peleng
Zi ifrît ve'z ejdeha u neheng

Firdevsi

İnsân odur ki âyîneveş kalbi sâf ola
Sinende n'eyler âdem isen kîne-i peleng

Bâkî³²⁷

2.228. PİLAV

(Âzerî, isim) Pilav.

³²⁵Mesnevî-i Ma'nevî, 73.

³²⁶Akkuş, *Nef'î Divanı*, 202.

³²⁷Küçük, *Bâkî Divanı*, 75.

2.229. PENÂH

(Fârisî: Penâhiden) İlticâ etmek. (Tahfifi) Sıyânet ve himâye etmek, hıfz, himâye, koruma. Hâfız ve himâye manasında mürekkep sıfatlar yapılır. Devlet-penâh, âlem-penâh, risalet-penâh, nübüvvet-penâh, fazîlet-penâh, serâir-penâh, şefkat-penâh, kerâmet-penâh, ismet-penâh.

Ez mesaib rikab-ı tust penâh

V'ez nevaib hüna-ı tust meâl

Reşidüddin Vatvat³²⁸

Bildim seni âlemde penâhım

Âlemde budur varsa günâhım

Abdülhak Hamit Bey-*İlhan*³²⁹

Bu girdbâd-ı helak istinâdgâhımdır

Bu ka'rsız uçurumlar benim penâhımdır

Doktor Abdullah Cevdet Bey

Penâh-ı saltanatdır kahramân-ı dîn ü devletdir

Medâr-ı memleketdir kâm-kâr-ı kişver-ârâdır

Nef'î³³⁰

Garîbim bî-kesim yoktur enîsim âhtan gayrı

Penâhım destgîrim kalmadı Allah'dan gayrı

Ramiz Paşa

2.230. PENÂH-ÂVER, PENÂH-ÂVERDE

Sakınan, iltica ve dehalet eden ve etmiş olan, dahil.

³²⁸ <https://ganjoor.net/index.php?s=%D9%88%D8%B2+%D9%86%D9%88%D8%A7&author=58> (E.T. 30.01.2018)

³²⁹ İnci Enginün, *Abdülhak Hâmid'in Tiyatroları VI, Kanbur*, Dergâh Yay., İstanbul 2002, 32.

³³⁰ Akkuş, *Nef'î Divanı*, 203.

Âşiyansız penah-âver süknâ olalı
Kûşe-i tâk-ı celâlinde hüma-yı devlet

Münîf³³¹

Penâhgâh-İlticâ edilen yer, melce
Penâhende-Bakınız-Penâh-âver
Penâhîde-Bakınız-Penâh-âverde
Penâhperde-Bakınız-Penâhide

2.231. PENBE

(Fârisî, Rumcadan isim) Pamuk.

Jâlelerdir eşk-i çeşm-i hûn-feşânı bülbülün
Berg-i güldür penbe-i dâğ-ı nihânı bülbülün

Hayâlî³³²

Penbe-i merhem-i dâğ içre nihandur bedenüm
Diri oldukça libâsum budur ölsem kefenüm

Fuzûlî³³³

Kiminin başı penbe dükkânı
Dili iblîs tekye-gâhıdır

Nef'î³³⁴

2.232. PİNTÎ

(Âzerî, sıfat) Pintî.

Pintîlik: Pintî hali ve sıfatı.

³³¹*Dîvân-ı Münîf*, 19.

³³²Tarlan, *Hayâlî Dîvânı*, 186.

³³³Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Dîvânı*, 314.

³³⁴Akkuş, *Nef'î Divanı*, 270.

Türkler ne yaman zulm eyledi pinti Hamîde
 Oldu yazdığın kâf kimi kaddi hamîde
 (?)

2.233. PENC

(Fârisî) Adedi dörtten sonra gelen aded, beş.

Penc-erkân: Şurût-ı hamse-i imân: Tevhid, namaz, oruç, hac ve zekât.

İtdi endâze-i hikmetle kıyâm

Penc erkân-ı binâ-yı İslâm

Nâbî³³⁵

Penc-bî-çâre (Mecâzen) Zühal, müşterî, mirrîh. Zühre ve utarid seyyâreleri.

Arabi: Hamse-i Mütchayyire

Penc-ten-i-pâk (Mecâzen) Hamse-i âl-i-a'bâ

Penc tûsen-i selâmet (Mecâzen) Havâs-ı hamse-i bâtîne.

Penc-duâ-Beş vakit namaz.

Penc-rûze-Beş günlük (Mecâzen) Pek az imtidâd eden, süreksiz.

Penc-gâne-Beşten ibaret olan, beşlik.

Nemâz-ı penc-gâne-Evkât-ı hamse

Pencüm-Beşinci

Pencâh-Elli

Girmiş kemer-i vahdete almış ele tesbîh

Her birisinin vird-i zebânı çal u pencâh

Ruhî

2.234. PENC-ŞENBE

(İsm-i hâs) Haftanın beşinci günü. Çarşamba'dan sonra gelen gün, yevmü'l-hamîs.
 Garp Türkçesinde Perşenbe telaffuz edilir.

³³⁵Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî*, 69.

2.235. PENC-GÂH

(İsim) Mûsikîde bir makâm adı.

2.236. PENC Ü YEK, PENC Ü DÛ

Beş ile bir ve beş ile iki. Zarla oynanılan oyunların sayılarından.

2.237. PENC-SÂLE

Tıfl-Beş yaşındaki çocuk.

2.238. PENÇE

(İsim) İnsanda beş parmandan ibaret olan el ve hayvanda toynak. Arslan ve kedi gibi hayvanların ve av kuşlarının sivri tırnakları; çengâl, cıynâk, kaynâk. Garp Türkçesinde pençe telaffuz edilir.

Pençe-i hükm-i zamandan³³⁶ olamaz kimse halâs

Herkesi zâr u zebûn etmededir dehr-i anûd

Yenişehirli Avni³³⁷

Şîrler pençe-i kahrımdan olurken lertzân

Beni bir gözleri ahûya zebûn etti felek

Yavuz Sultan Selim³³⁸

Kûy-ı visâle pâ-yı azîmet erişmedi

Dâmân-ı pîre-i pençe-i himmet erişmedi

Nailî³³⁹

³³⁶Pençe-i hükm-i ezelden³³⁶ olamaz kimse halâs

Herkesi zâr u zebûn etmededir dehr-i anûd

N. Ahmet Özalp, *Bilgelikler Divanı*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., No: 22, İstanbul 2012, 60.

³³⁷Özalp, *Bilgelikler Divanı*, 60.

³³⁸Hasan Gültekin, "Yavuz Sultan Selim'in Farsça Beyitleriyle Tercümeleri" *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/8 Spring 2015, 1220.

³³⁹İpekten, *Nailî Dîvânı*, 139.

2.239. PENÇE VURMAK, PENÇELEMEK

(Fârisî: Pençe-kerden) Pençe ile çarpmak ve kavramak. (Mecâzen) El ile tutup yakalamak

Pençeleşmek-Tutuşmak, Münâza'a ve mücâdele etmek.

Pençe atmak (Mecâzen) Gasp etmek, pençeleyip almak.

Pençe geçirmek-Bakınız-Pençe atmak

Yanakları pençe pençe olmak (Mecâzen) Vurulmuş gibi yanakların üzerinde kandan lekeler hasıl olmak.

Ayı pençesi-Bir ot adı.

El pençe durmak-Makâm-ı ihtirâmda ellerini kavuşturup emre âmâde olmak.

Pençelemek-Kedi pençesini takıp yırtmak, pençe ile vurup almak, kavramak, gasp etmek.

2.240. PENÇELİ

Bileği kuvvetli, zorlu (Mecâzen) Gasp

Çâkır pençe (Mecâzen) Elinden bir şey kaçırmayan, eline geçeni kapıp alan. Eskiden fermânlara, berâtlara ve emsali vesikalara konulan işaret ki daha eski zamanlarda eli kırmızı boyaya batırıp kâğıda basmakla yapılırdı.

Birisi pençe-i fermân birisi sahh-i sahîh

Birisi safha i telhîs biri nevk-i kalem

Nâbî³⁴⁰

Hamse-i âl-i 'abânun başlasam ta'rîzine

Pençe-i hükm-i kazâ-yı lâ-yezâlîdür sözüm

Yenişehirli Avnî³⁴¹

³⁴⁰Bilkan, *Nâbi Divânı*, 104.

³⁴¹Turan, *Yenişehirli Avnî Beyin Mir'ât- ı Cünûn'u*, 430.

Çarhđan pençe-i hurşîd adını mahvetdi
 Pençe buyruldusunun şeş cihete saldığı nâm
 Nedîm³⁴²

-Ayakkaların altına konulan kösele yama.

2.241. PENCERE

(Garp, Fârisî, isim) Pencere, kafes, tevsî'an kafesli pencere. Aydınlık almak için bırakılan açıklık. Tepe penceresi, pencere açmak, pencere kapamak.

Pencereler Açılmak (Mecâzen) Libas eskiyip ve fersûdeleşip delik deşik olmak, vücutta göz göz yaralar peyda olmak.

2.242. PENCERE

(Âzerî, Fârisî) Bakınız: Garp

Pencereden bakan yar kaş gözün oynatan yar
 Ne özünde can koydun ne de mende ihtiyar
 Beyâti

Açın açın pencereyi gözüm görsün her geleni
 Nice kabre koyarlar bu dert ile öleni
 Beyâti

2.243. PENCİK

(Garp, Rumca isim) Esir pazarına getirilen bir köle ve câriyenin boğazına asılan levha ki ismini ve mahâll-i velâdetini hâvî olurdu, esirin memlûkiyyetine celâlet eden vesika.

Nedir senden bu çektiđim
 Esîrinsem ver pençiđim

Ziya Paşa³⁴³

³⁴²Macit, *Nedîm Divânı*, 45.

³⁴³Kolcu, *Tanzimat Şiiri*, 167.

2.244. PEND

(Fârisî, isim) Öğüt, nasihat.

2.245. PEND-NÂME

(Mürekkep isim) Nesâyihî hâvî risâle-i manzûme: Pendnâme-i Feridüddin Attâr.

Men ân-çi şart-ı belâğ est bâ tû mî gûyem

Tû hâhî ez sohenem pend gîr u hâh melâl

Sa'dî³⁴⁴

Verdikçe pend perçemine bend olurdu dil

Çeksin belâ-yı kaydını şimdi cezâsıdır

Nevres³⁴⁵

Düşüm belâ-yı aşka hiredmend-i asr iken

El şimdi benden aldığı pendi bana verir

Fuzûlî³⁴⁶

Dilersen olasın bağ-ı cihan içinde ber-hordâr

Bu kavli can ile gûş it sana pendim budur her bâr

Süheylî³⁴⁷

2.246. PİNDÂR, PİNDÂRE

(Fârisî: Pendâşten) Tefekkür ve tasavvûr etmek, zannetmek, a'zamet satmak.
(Tahfîfî) Fikir, tasavvûr, zan, sâni, i'câb, azamet tekebbür.

Pindâre (İsim) Harâmzâde, veled-i zînâ

³⁴⁴ <https://ganjoor.net/index> (E. T. 06.11.2017)

³⁴⁵ Kaya, *Osman Nevres Dîvânı*, 375.

³⁴⁶ Abdülbâkî Gölpınarlı, *Fuzûlî Dîvânı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1961, 60.

³⁴⁷ Esat Harmancı, *Süheylî Ahmed b. Hemdem Kethudâ Dîvân*, Akçağ Yay., Ankara 2007, 201.

2.247. PİNDÂR-PEREST

(Mürekkep sıfat) Kendine mağrur olan, zann ve hayaline vücut veren: Zâhid
pendâr-perest

2.248. PENDÎR

(Âzerî, Çâgâtây, Fârisî, isim) Bakınız: Peynir

Türk milleti kâni', hemi de derde düzendir
Besdir ona bir parça çörek, bir tike pendir

*Molla Nasreddin'den*³⁴⁸

2.249. PİNHÂN

(Fârisî, sıfat) Gizli, saklı. Zıddı: Âşkâr, hüveydâ.

Be-zîr-i damen-i emn-i tu fitenhâ pinhân
Be pîş-i dide-i vehm-i tu razhâ peydâ

Enverî³⁴⁹

İşit Niyazinin sözün, bir nesne örtmez hak yüzün
Haktan ayan bir nesne yok, gözsüzlere pinhân imiş

Niyazî³⁵⁰

Seni pinhân sevüp ey nev-nihâl-i bâğ-ı istiğnâ
Biraz müddet seninle zevk u sohbet edelim tenhâ

Nedîm³⁵¹

Eyleyen âsâr-ı feyz-i kudretin halka ayân

³⁴⁸*Molla Nasreddin*, Azerbeycan Edebiyatı'nın il mizah dergisidir. İlk sayısı 7 Nisan 1906'da yayınlanmıştır.

³⁴⁹<https://ganjoor.net/anvari/divan-anvari/ghaside-anvari/sh2/> (E. T. 19.02.2018)

³⁵⁰Mehmet Ulucan, "Niyâzî-i Mısırî'nin Şiirlerinde Varlık Anlayışı", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(1), Elazığ 2009, 36.

³⁵¹Macit, *Nedîm Divânı*, 259

Kendini her kûşe-i hâtırda pinhân eylemiş
Üsküdarlı Süleyman Salim Bey

Mücellâ sînesi âyînedâr-ı şâhid-i gaybî
Musaffâ hâtırı sûret pezîr-i râz-ı pinhânî
Bâkî³⁵²

Gam-ı pinhân beni öldürdü bu hem bir gam kim
Gül-ruhum olmadı âgeh gam-ı pinhânımdan
Fuzûlî³⁵³

2.250. PUNYAL

(Garp, isim) (İtalyanca: Pugnale) Hançer. Eskiden kullanılan uzun kılıç ve şiş.

Pinyâli piyâle zann ederler
Pergâleyi kâle zann ederler
Gâlib Dede³⁵⁴

2.251. PÛPAL

(Garp, Rumca, isim) Bir su ördeğinin ince ve yumuşak tüyü. Bazen pûflâ telaffuz edilir.

Beş altı yüz odanın her birinde pufla yatak...
Nasib olursa eğer, hiç düşünme yatmana bak!
Mehmet Âkif Bey³⁵⁵

2.252. PÛPÂ

(Garp, isim) (İtalyanca: Poppa) Geminin kıcı, kıçtan gelen rüzgârı. Pupa-hevâ, pupa-rüzgâr, muvâfık rüzgâr. Pupa yelken gitmek-Muvâfık hava ile gitmek.

³⁵²Küçük, *Bâkî Dîvânı*, 35.

³⁵³Ayan, *Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn*, 115.

³⁵⁴Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 68.

³⁵⁵Ersoy, *Safahat*, 311.

Pupa yelken açılın şâyed oturmazsa gemi!
 Bu tenezzüh, cici bey, doğruca Kâğıthane'ye mi?
 Mehmet Âkif Bey³⁵⁶

2.253. PÛT

(Garp, Fârisî) But muharrefi (İsim) (Mecâzen) Put gibi sakın ve sâmit oturan. Put gibi durmak, put gibi oturmak.

Müslümanlık bu değil, biz yolumuzdan saptık,
 Tapacak bir putumuz yoktu, özendik yaptık!
 Mehmet Âkif Bey³⁵⁷

Beşerin böyle zilletleri var
 Putunu kendi yapar, kendi tapar
 Tevfik Fikret³⁵⁸

2.254. PÛTE

(Âzerî, isim, sıfat) Kısa boylu, bodur, ayı yavrusu.

2.255. PÛTE

(Garp, isim) (İtalyanca: Potta-Kâb) Maden eritilen toprak kap, nişan tablası yerine dikilen desti ve hedef, nişan potası.

Pûteye koyup idüp isticlâ³⁵⁹
 Bir sebîke zerî kıldı³⁶⁰ peydâ
 Nâbî³⁶¹

Pûte-i zerger-i endîşede kâl olmıyacak

³⁵⁶Ersoy, *Safahat*, 389.

³⁵⁷Ersoy, *Safahat*, 394.

³⁵⁸Durbaş, *Tevfik Fikret Hayatı ve Toplu Şiirleri*, 602.

³⁵⁹“İstihlâ”, Kaplan, *Hayriye-i Nâbî*, 298.

³⁶⁰“İtdî”, Kaplan, *Hayriye-i Nâbî*, 298.

³⁶¹Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî*, 298.

Sîm-i ma'nâ olamaz kâbil-i tamgâ-yı suhen

Sümbülzâde Vehbî³⁶²

Sûk-ı zergerde görüb nisvânı

Pûtelerde erimiş idi cânı

Sümbülzâde Vehbî-Şevkengîz³⁶³

Dediler çok çalışırdın çelebi

Potadan işte çıkardın zehebi

Sümbülzade Vehbî

2.256. PÛÇ

(Fârisî, sıfat) Câhil, nâdân, abes, beyhûde, faydasız, âdî, aşağı, boş, hâlî, devamsız, seri'ü'z-zevâl.

Pûç-gû: Manâsız ve a'bes sözler söyleyen.

Pûç-mağaz: Beyinsiz, bî-idrâk, izânsız.

Pûç-yât: Arabî kâidesine göre cem'i: Delice sözler, bî-ser u bün ve hezeyân kabîlinden sözler.

Peygam-ı pûç-i vasl ile dilşâd olur muyuz?

Kûh-ı gamız nesim ile berbâd olur muyuz?

Koca Ragıp Paşa

2.257. PÛÇ

(Âzerî, Fârisî, sıfat) Abes, beyhûde, faydasız, boş, asılsız, çürük, mahv u hebâ.

2.258. PÛÇLUK

Pûça çıkmak-Hebâ olmak

³⁶² Ahmet Yenikale, *Sümbülzâde Vehbî Dîvânı*, Öncü Basımevi, Ankara, 2011, 284.

³⁶³ Yalın, *Sümbülzâde Vehbî'nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, 122.

2.259. PÛÇÂĞ-PÛÇÂK

(Çâğâtây, isim) Meyveleri saran deri ve kabuk.

2.260. PÛÇMAK

(Kazan, isim) Köşe, bucak, zâviye

Oy pûçmağı: Ön köşesi

Evrâm pûçmağı: Sokağın köşesi

Tâtâr pûçmağı: Besarabya, Tatar puçmağı

Üç pûçmak: Müselles

Dört pûçmak: Murabba

Beş pûçmak: Muhammes

Kasık pûçmak: Zâviye-i hâdde

Açık pûçmak: Zâviye-i münferice

Doğru pûçmak: Zâviye-i kâime

Pûçmaklı: Köşeli

Pûçmaklamak: Köşeli yapmak

Pûçmaklanmak: Köşeli olmak

2.261. PÛRÂN, PÛRÂNLIK

(Âzerî, isim) Ye's, nevmîdî, ümitsizlik.

2.262. PÛZİŞ

(Fârisî, isim) Pûziden, Özür dilemek, Özür, Mazeret.

2.263. POZMAK

(Âzerî, Mûteaddî) Bozmak-Tağyîr etmek, başka hale koymak, silmek, eserini bırakmamak, mahvetmek.

Gönlüm kara kazandı dilim arza yazandı

Feleğe bel bağlama felek pergâr bozandı

Beyâtî

Pozdurmak (Müteaddi)Bozdurmak

Pozulmak- (Lazım) Meçhul – Bozulmak

Revnak-ı aşk pozuldu bilirim hûblara

Bağlamaz bil dahi bu zakir mağbunu gören

Zakir

Pozgun, Pozgın, Pozgun, Pozuk- (Sıfat) Bozgun, bozuk.

Nigâr bî mürüvvet çekti tenden okların bir bir

Dağılmış hâne-i dil ser-be-ser pozgun kafesler tek

Zakir

2.264. PÛZÎNE, BÛZÎNE

(Fârisî, isim) Maymun-Şebek.

Seyir kağıthanede bir kıbtî-i şadi resân

Düinkü gün aldım diye pozine sen eylerdi yâd

Etmedin faslın taman ol ben dedim tarihini

Ayıcı çingene almış bir şebek maymun bâd

Sürûri-Tarih-i Hezel-gûne

Bâ necîbân nev'-i pûzîne

İştirâk est der nejad-ı merâ

Cemil-Sıdkî e'z-Zehâvî³⁶⁴

2.265. PÛS

(Çağatay isim) Pus, hafif duman.

2.266. PÛS

(Garp isim) Hafif duman, bulanık hava.

³⁶⁴ <http://www.iran-chabar.de/article.jsp?essayId=17925> (E. T. 05.02.2018)

Gâh olur zinet ile şekli-i arus

Gâh olur hiddet ile bir kara pus

Reisü'l-Küttâb Ârif

Bazı meyvelerden akan zamk, bazı ağaçların üzerinde üreyen yosun gibi tufeylî uzviyyat, emcik başında hâsıl olan cerâhat ve kabuk, ağaç dallarını saran ve örümcek ağı gibi içi yurmurta ile dolan kurt yuvası.

2.267. PÛSALMAK-PÛSLANMAK

(Lazım) Hava pus ile kaplanmak, kararmak, bulanmak, kapanmak.

2.268. PÛSÂRIK

(İsim) Uzaktan su gibi görünen duman, serap.

Bulut olup göğe agan yağmur olup yağan benem

Gözsüzlerün gözündeki boz puserik duman benem

Yûnus Emre³⁶⁵

2.269. POST

(Garp, Fârisî, isim) Hayvanın üzerinde tüy olan derisi, tuzlanıp kurutulmuş koyun, kurt ve emsali hayvanların tüylü derileri. (Mecâzen) Münâsip, makam, mesned, şeyhlik makâmı.

Post sırtında gezer hayvânın

İlmi sadrında olur insânın

Sümbülzâde Vehbî³⁶⁶

Posta oturmak ve geçmek (Mecâzen) Tekkeye şeyh olmak.

Postunu çıkarmak (Mecâzen) Öldürecek kadar dövmek

³⁶⁵Mustafa Tatçı, *Dîvân-ı Yûnus Emre*, Akçağ Yay., Ankara 1991, 149.

³⁶⁶Kamalâk, *Lutfiyye-i Vehbî'de Aktarılan Değerler*, 451.

Postuna saman doldurmak (Mecâzen) Öldürmek, mahv u fena etmek.

Postunu sermek (Mecâzen) Bir yerde uzun müddet kalmak, minder çürütmek.

Yed-i bîd aldık o bintü'l-inebi
 Oldu şahit buna, mina çelebi
 Oldu ol demde şuhûd-i meclis
 Lale vü sümbül ü çeşm-i nergis
 Şahidin biri kebab-ı ibn-i ğinem
 Dahi peymanefendi mahrem
 Keyif derler dahi bir vahşi dost
 Nâgihân bezme gelip serdi post

Fâzıl-Suret-i Temessükbade

Kaplan postu-Kara benekli bir nev' sarı çiçek.

2.270. POSTÎN

Deri, kürk, bütün, deriden yapılan libas, gocuk.

2.271. PÜSKÜRMEK

(Garp, Mûteaddî) Suyu ağızla püfkürüp saçmak, bir şeyi zorla geri itip etrafa dağıtmak, ağızda su püfkürür gibi şiddetle gülmek, dağılıp saçılmak, düşman askerini geri tepmek ve sürmek, su fışkırıp köpürmek.

Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
 O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkâz-ı beşer...

Mehmet Âkif Bey³⁶⁷

O gömgök kubbe, Sînâ rengi tutmuş, bir avuç toprak:
 Işıklar püskürürken, şimdi haşyetlerle müstağrak

Mehmet Âkif Bey³⁶⁸

³⁶⁷Ersoy, *Safahat*, 411.

³⁶⁸Ersoy, *Safahat*, 474.

Lâkin aldırıldığı yok hem sövüyor hem yürüyor;
Göğsünün kılları donmuş, o ateş püskürüyor!

Mehmet Âkif Bey³⁶⁹

2.272. PÜSKÜRME

Saçılıp dağıtılmış şey, dahme, feveran. Püskürme ben, Püskürme benli

2.273. PÜSKÜL

İpekten, iplikten veya telden top haline getirilmiş ve bükülüp kıvrılmış veya örülmüş saçak ve emsali şeyler. Fes püskülü, perde püskülü, sırma püskül ...

Sapı yok püskülü tutmuş da dışından ibiğe,
Bağlamış sımsıkı “artık bu da kopmaz ya” diye.

Mehmet Âkif Bey³⁷⁰

Mısır Püskülü-Mısırlarda ilkaha hizmet eden uzuv.

Mısırın püskülü var, fessedede lâzım püskül
Ne mısırdan ne de festen olamaz dûr gibi

Halil Nihat Bey

2.274. PÜSKÜLLÜ

Püskül şeklinde saçakları olan.

Oldu fikr-i kâkülün ey meh-likâ
Âşıkun başında püsküllü belâ
Şevk-i rûvunla olup tal’at-nümâ
Doğdu burç-ı hüsn ü ânun³⁷¹ olur ki

Vâsıf-Şarki³⁷²

³⁶⁹Ersoy, *Safahat*, 400.

³⁷⁰Ersoy, *Safahat*, 399.

³⁷¹*Oldu fikr-i kâkülün ey meh-likâ
Âşıkun başında püsküllü belâ
Şevk-i rûvunla olup tal’at-nümâ
Doğdu burç-ı hüsn ü ânun Ülker’i*

Rahşan Gürel, *Enderunlu Vâsıf Divânı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007, 507.

³⁷²Rahşan Gürel, *Enderunlu Vâsıf Divânı*, 507.

Müşg-otı perçemi sanma haşâ
Turre-i zen gibi püsküllü belâ

Sümbülzâde Vehbî-Şevkengîz³⁷³

2.275. PÜSKÜLLENDİRMEK

(Mecâzen) Şah u berk vermek, dallandırıp budaklandırmak, dağdağaya ve müşkilata düşürmek.

2.276. PÜSKÜRMEK

(Âzerî, Müteaddi) Püskürmek.

Alev püskürmek (Mecâzen) Ateş püskürmek.

Dağlardan alev püskürüp ormanları yaktım

Ummandaki emvâcî bütün cûşa getirdim

Ben zelzelelerle yeri zîr u zeber ettim

Hayıf olmadım âhir yine maksuduma nâyıl

Hüseyinzade Ali Bey-Faust'dan Tercüme

2.277. PÛSÎDE

(Fârisî) Pûsîden: Çürümek, tefessüh etmek (Müştak) Çürümüş, çürüyüp paslanmış.

Sâzed İsrâfil rûzi nâle râ

Can dehed pûside-i sad sâle râ

Celâleddin-i Rumi³⁷⁴

2.278. PÛŞ

(Fârisî) Pûşîden: Örtmek. (Tahfifi) Giyin ve örtün manasına mürekkep sıfatlar yapılır.

³⁷³Yalın, *Sümbülzâde Vehbî'nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, 81.

³⁷⁴Karaismailoğlu-Örs, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Defter-i Evvel, 117.

Kefen-pûş, nemed-pûş, perde-pûş, rû-pûş, pâ-pûş, ser-pûş, hata-pûş, cürm-pûş, hırka-pûş, pûstin-pûş, zerre-pûş...

O suya zülfünü etme rû-puş

Geceden fark edelim gündüzümüzü

Manastırlı Naili

Şimdi seccâde-i ma'nâda benim mürşid-i küll

Hırka-pûşân-ı beyân benden alır feyz-i kelâm

Nef'î³⁷⁵

2.279. PÛŞİŞ

(İsim) Örtünecek şey, örtü

Çıkaran âlemi başdan senin ey câme-i câh³⁷⁶

Vakt-ı pûşîşde olan bûs-ı girîbânındır

Nailî³⁷⁷

2.280. PÛŞENDE

(Müştak) Örtücü, örten

2.281. PÛŞÎDE

(Müştak) Örtülü, örtülmüş, mestûr, örtülen şey, örtü. (Mecâzen) Gizli, mahfi

Çün arz âyed hüner pûşîde şod

Sad hicap ez dil besûy-i dide şod

Celâleddîn-i Rumi³⁷⁸

Olsa bir bezmde nezzâreye şâyeste kalîl

Öyle bezme varanın bir gözü pûşîde gerek

Nedîm³⁷⁹

³⁷⁵Akkuş, *Nef'î Divanı*, 218.

³⁷⁶"hil'at-ı câh", Haluk İpekten, *Nailî Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara, 1990, 194.

³⁷⁷İpekten, *Nailî Dîvânı*, 194.

³⁷⁸Karaismailoğlu-Örs, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Defter-i Evvel, 37.

³⁷⁹Macit, *Nedîm Divânı*, 304

Bu sâye-i ebediyyete hâba varmış ruh
Bu nur-ı Hakk ile pûşîde fikr-i ulviyyet

Abdülhak Hamid Bey³⁸⁰

2.282. PÛŞMAK

(Garp, Lazım) Mehcûr. Canı sıkılmak, üzülmek.

Sen bu âlemi kendi cisminde oku
Ger pûşup kakar isen nefse kakı

Âşık Paşa

Nefsin ol puşduğu şundandırur
Yeri dardır darlığı ondandırur

Âşık Paşa

2.283. PÛŞMAK

(Kazan, Lazım) Can sıkılmak, mükedder ve muzdarip olmak.

İç Puşmak (Mecâzen) Müteellim olmak.

Puşdurmak (Müteaddî) Can sıkılamak, muzdarip etmek.

Puşunmak (Lazım) Muzdarip olmak, uykusuz kalmak.

Puşundurmak (Müteaddi) Uykusuz bırakmak.

Puşurgalanmak (Lazım) Çabalanmak, Can sıkıntısından yer değiştirmek.

Puşurgaç-Can sıkacak şey, ıztırâb-bahş.

2.284. PUSULA

(Garp, isim) (İtalyanca: Bossola: Küçük kutu) Cihetleri bildiren taksimatı hâvî küçük kutu ki içindeki mıknaş ibresi daima şimâl istikâmetini gösterir, kible-nümâ

Eğilir sonra bakar! İbresi yok bir pusula...

Yürümez ezbere; yâhû gemi eyvahlar ola!

Mehmet Âkif Bey³⁸¹

³⁸⁰Enginün, *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri-2*, 379.

³⁸¹Ersay, *Safahat*, 389.

Bir muhâtarayı hâvî varaka, bir işin hülâsasını bildiren varaka, bir unvânı, cins ve miktârı iş'âr eder yâfta.

Pusulayı Şaşırmak (Mecâzen) Yapacağı işi bilememek, tereddüde ve kararsızlığa düşmek.

2.285. PÛSMAK

(Garp, Lazım) Çöküp sinmek, saklanmak, gizlenmek (Mecâzen) Hile ve hud'a yapmak.

2.286. PUSU

(İsim) Pusulan ve çöküp sinilen yer, kemîn, kemîn-gâh. Pusu kurmak, pusuya düşmek ve uğramak, pusuda yatmak ve beklemek.

Harb oldu, bütün köydeki şübbân-ı hamîyyet
Ser-hadde şitâb eyledi... Ken'ânda beraber;
Bir gün pusuda bir avuç erbâb-ı celâdet
Bir fırka harâb eyledi... Ken'ânda beraber:

Tevfik Fikret³⁸²

2.287. PUSMAK

(Kazan, Lazım) Bir köşeye sokulmak, gizlenip durmak, saklanmak, çöküp sinmek, pususu kurmak.

2.288. PUSDURMAK

Gizlettirmek, saklandırmak.

Darb-ı mesel:

“Er horlamak pusdurur, aş horlamak kusturur.”

³⁸²Parlatır-Çetin, *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri*, 293.

2.289. PUF!, PÜF!

(Garp, Esvâtdan) Dudaklar büzülererek hafifçe çıkarılan soluk.

Geçip sâ'at-i jenk-âlûd-ı şeb, memdûd ve nâ-mahsûr

Kenar-ı tûde-i ateşle hep ârâm u sohbetle

Olurken nâgehân ahker-numâ ber fecr-i dûr-â-dûr

Söner, puf! Sanki üfler bir dudak unf u huşûnetle

Tevfik Fikret³⁸³

2.290. PUFLAMAK

(Lazım) Puf yapıp söndermek, üflemek, sıcak bir şeyi üfleyip soğutmak.

Püfkürmek (Lazım) Puflamak, solukla püskürmek

2.291. PUF!

(Çâğâtây, Esvâtdan) Puf!

2.292. PUF!

(Âzerî) Nidâ.

2.293. PÛL

(Garp, Rumca) Ufak para, mangır.

Bir pula değmez-Kıymetsiz, ehemmiyetsiz.

Âlemin bir pula değmez kuru hayl ü haşemi

Etme ikbâle heves kendine hoş gör bu demi

At gönlünden emeli çekmiyesin tâ elemi

Ne nevâyı nigamı dinle cihânda ne gamı

Kanı ol zevk u safâ k'olmaya encâmı humâr

³⁸³Tevfik Fikret, *Rûbâb-ı Şikeste*, haz. Abdullah Uçman-Hasan Akay, Çağrı Yay., İstanbul 2017, 112.

Ne mey-i şevk ile şâd ol ne elemden bîzâr

Vâsıf³⁸⁴

Yâver olursa eğer lutf-i Hüda bir kula

Bir pula muhtaç iken dehre olur pâdişâh

Şâhingiray³⁸⁵

Bir pul itmez sözünüz heb kâsid

İkinüz birbirinizden fâsid

Sümbülzâde Vehbî-Şevkengîz³⁸⁶

2.294. PÛL

(Âzerî, isim) Mutlakan para.

Darb-ı Mesel: “Pulu az olanın gussası da az olar.”

Şeftaliyem gülem ben dilim yoktur lalam ben

Komşuda kız sevmişem pulum yoktur alam ben.

Beyati

Kara pul-Mangır

Bunların yoktu bahasına veren bir kara pul

Çekilip her biri bir köşeye pinhân görürüm

Nasuh

2.295. PULLU

(Mecâzen) Zengin

³⁸⁴İpekten, *Enderunlu Vâsıf*, 96.

³⁸⁵Özer Şenödeyici, *Osmanlı'nın Görselleri III -Trajedinin Gölgesinde Hüner Gösterisi*, 589.

³⁸⁶Yalın, *Sümbülzâde Vehbî' nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, 172.

2.296. PULSUZ

(Mecâzen) Fakir

2.297. PÛL

(Garp, Rumca isim) Ekser balıkların ve yılanların vücutlarını örten ince ve şeffaf safhalar, harşef, ince ve müdevver şeyler, sikke darp olunmak için hazırlanmış maden safha, altından ve gümüşten yapılan ince ve yuvarlak safhalar, mektup yapıştırmaya mahsus yuvarlak hamur.

Her pulu bir dâğ-ı âteş-nâk olur mâhîlerin

Ger sumûm-i kahrı olsa rûy-ı deryâya revân³⁸⁷

Nef'î³⁸⁸

Değül cürm-i kamer pür-cûş olup bahr-i siyâh-ı şeb

Bir altun pullı mâhı taşra atdı mevce-yi deryâ

Sabit-Miraciye³⁸⁹

Pullar dizip ibrişim ile taraf-ı tarpuşe

İp takma sakın ipsiz edepsiz serhûşe

Yan çiz kaparma destmalen ellerin boşa

Olma sokak süpürgesi kadın kadıncak ol!

Vâsıf³⁹⁰

2.298. PÛLÂD

(Fârisî, isim) Sertleştirilmiş demir, çelik. Muarrebî: Fûlâd. (Mecâzen) Çelik gibi sert ve katı

Ne kadar mihnete mu'tad ise de

Dayanır mı kişi pûlad ise de

Fâzıl-Hûbannâme

³⁸⁷“Ger nesîm-i lutfu külhandan yana olsa vezân”, Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993, 225.

³⁸⁸Akkuş, *Nef'î Divanı*, 225.

³⁸⁹Mustafa Atila, *Nu'ut-ı Nebeviyye Mecmûası (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Diyarbakır 2012, 455.

³⁹⁰Muhammesin tamamı 33 benddir. İpekten, *Enderunlu Vâsıf*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1041, Türk Büyüklükleri Dizisi:109, Ankara 1989, 144.

Sadme-i şeşber-i hicrânına takat mı gelir
Buna sabr etmeye pûlâd gibi can lazım

Yenişehirli Avnî³⁹¹

Kıyan, eyvah! Ona değil cellâd,
Bir yürektir, yürek fakat pûlâd!

Abdülhak Hamid Bey-Turhan³⁹²

Pûlâd-bâzû (Mürekkep sıfat) Bileği çelikten. Kolu kuvvetli ve zorlu, pehlivan.

Pûlâd-reg (Mürekkep sıfat) Çelik damarlı. (Mecâzen) Dayanaklı, at hakkında.

Pûlâd-ı Hindi -Pûlâd-Dımişkî tavsifi, Hint'te ve Şâm'da yapılan kılıç demiri, taban demiri.

Nâvek-i fikrim eder tîr-i kazâ gibi güzer
Olsa pûlâd-ı Dımişkîden eğer heft-ecrâm

Nefî³⁹³

Pûlâd-senc (Mürekkep sıfat) Kılıç kullanmasını bilen, cengâver.

2.299. PÛLAMAK-PÛFLAMAK

(Çâğâtây, Lazım) Oflamak, puflamak.

Kimse bogzığa teg sürgey mü
'Ömri şem'in pülep öçürgey mü

Nevâyî-Seb 'a-yi Seyyâr³⁹⁴

2.300. PONZATMAK

(Âzerî, Lazım) Kedi tüylerini kabartmak.

³⁹¹Özgül, Yenişehirli Avnî Bey, 345.

³⁹²Enginün, *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatroları VI*, Kanbur, 172.

³⁹³Akkuş, *Nefî Divanı*, 217.

³⁹⁴Güzin Tural, Emîr Nizâmü'd-din'Alî Şêr-i Nevâyî-Seb 'a-yi Seyyâr, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 2015, 161.

2.301. PÛYE

(Fârisî, isim) Pûiden: Koşmak. Koşma, seğirte, yelme.

Menzile nûr-ı basar gibi berâber erişir

Olsa her birine hem-pûye eğer tîr-i kazâ

Nef'î³⁹⁵

Geçse bir semte gürûh-ı nisvân

Önün alurdu hemân pûye-günân

Sümbülzâde Vehbî-Şevkengîz³⁹⁶

2.302. PÛYE-GER

(Sıfat) Seğirtip koşan.

2.303. PÛYÂ, PÛYÂN

(Sıfat) Koşucu, seğirten. Pûyân insan ve pûyâ hayvan hakkında kullanılır. Semend-i pûyâ, Esb-i pûyâ...

Şimdi görseydi neler çıktı o menfezlerden

Kaldırımlarda gezer bir sürü pûyâ-yı suhen

Sümbülzâde Vehbî³⁹⁷

2.304. PÛYENDE

(Müştak) Seğirtici, koşucu.

2.305. PEH PEH!

(Garp, Nidâ) İstihzâ ifade eder: Peh Peh! Maşallah

Darb-ı Mesel: “Peh peh dedikçe koskoslanır.”

³⁹⁵ Akkuş, *Nef'î Divanı*, 101.

³⁹⁶ Yalın, *Sümbülzâde Vehbî'nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, 123

³⁹⁷ Yenikale, *Sümbülzâde Vehbî Dîvânı*, 291.

Geziyordun eşbeh eşbeh
Dedi kim ki gördü peh peh!

Vâsıf

2.306. PEHLÛ

(Fârisî, isim) Vücud-ı insanın iki tarafından biri, yan. Arabî-Cenûb.

Ol kadar âsûde âlem sâye-i adlinde kim
Hâb-gâh eyler gazâle pehlû-yı şîr-i neri

Nefî³⁹⁸

2.307. PEHLEVÂN

(Fârisî, isim) İri gövdeli ve kaviyyü'l-bünye adam, şecî', yiğit, bahadır, güreş yapan, musâri'

Tab'ımla kimse bahs edemez Kahramân gibi
Endîşe âleminde cihân pehlevân olur

Nefî³⁹⁹

Her sözüm bir pehlivandır kim bulub te'yîdi-hak
Azm kıldıkda tutar tedric ile behrü beri

Fuzûlî⁴⁰⁰

Pehlevân alim olmuş kalb-i istiğna ile
Top çarhı derh elinde oynatır elma gibi

Sultan Mustafa⁴⁰¹

2.308. PEHÎN

(Fârisî, isim) En, genişlik, arz.

³⁹⁸Akkuş, *Nefî Divanı*, 92.

³⁹⁹Akkuş, *Nefî Divanı*, 140.

⁴⁰⁰Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divanı*, 357.

⁴⁰¹Yavuz Bayram-M. İkbâl Güler, "Amasya'nın Şehzâde Şairleri", *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı II*, Amasya 2017, 62.

2.309. PEHNÂ

Pehne

2.310. PEHNÂ-VER

(Sıfat) Arîz, enli, geniş.

Eyledik bârika-i tîğ-i şerer bâr-ı güle

Mülk-i pehnâ-yı pür-âşub A'sîr-i teshîr

Üsküdarlı Hakkı Bey⁴⁰²

Pervâzına yetmez gibi pehnâ-yı avâlim,

Gâhî seni bulsam diye, avâre hayâlim

Mehmet Âkif Bey⁴⁰³

Bir sa'âdet bir şeref kesb etdi kim pehnâ-yı arz

Dîde-i hasretle bâlâdan bakar çerh-i berîn

Ziya Paşa⁴⁰⁴

Başlasa cilveye mânend-i kemiyyet hâme

Merkez-i nokta olur ana fezâ-yı pehnâ

Nef'î⁴⁰⁵

Hasret lehçe-i pâkimle olur hâkânî

Mülk-i pehnâver ervahda bî-tâb u direng

Üsküdarlı Hakkı Bey⁴⁰⁶

Bu hamle i şîrâne ki var sende 'adûya

Teng olsa n'ola 'arsa-i pehnâver 'alem

Neşâtî⁴⁰⁷

2.311. PEHN-GÎR

(İsim) Yan alan. Bir şeyin genişliğini ve enini ölçmek için kullanılan alet.

⁴⁰²Yıldırım, *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı İnceleme-Metin*, 60.

⁴⁰³Ersoy, *Safahat*, 30.

⁴⁰⁴Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Sahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, 139.

⁴⁰⁵Akkuş, *Nef'î Divanı*, 101.

⁴⁰⁶Yıldırım, *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı İnceleme-Metin*, 112.

⁴⁰⁷Kaplan, *Neşâtî Dîvânı*, 66.

Ağacı yontmak ve inceltmek için kullanılan torna ve çıkırcı âleti. Lisan-ı halkta Mehengir, Pelengir telaffuz edilir.

2.312. PEY

(Fârisî, isim) İz. Ayak izi. Sonra, art, pes, akab.

Yek direm kân ra bedest-i hod dehend

Bih buved zân kez pey-i û sad dehend

(?)⁴⁰⁸

2.313. PÂYİNE DÜŞMEK

İzlemek, takip etmek, ardına düşmek.

2.314. PEY-A-PEY, PEY-DER-PEY, PEY-ENDER-PEY

(Terkip) Beraberi, ardınca, beraberinin ardı sıra, müteakiben, beraberinden sonra, tedricen, yavaş yavaş.

Sun pey-â-pey sâğar-ı şevk âveri

Şâdmân eyle dil-i gam perveri

Şeyh Vasfî⁴⁰⁹

Peyapey hun-i dil kavi nuş olsun bezm aşkta

Tek emrin üzere saki devr-i sahbadan firak olur

Ayıntabı Raşid Efendi

Rehânîdi mera ez kayd-ı hestî

Çu peymûdi pey-â-pey cam mey râ

Hâfîz

Eşheb-i rûz ile tâ Edhem-i şeb pey-der-pey

⁴⁰⁸Attar, Pendnâme, Der Beyân-ı Sadaka dâden, <https://ganjoor.net/index.php?s=%D9%8A%D9%83+%D8%AF%D8%B1%D9%85&author=9&cat=876>, (E. T. 06.11.2017)

⁴⁰⁹Müzahir Kılıç-Mehmet Atalay, “Şeyh Vasfî ve Cezebât Adlı Eseri”, *Doğu Araştırmaları*, 2011/2, sa. 8, 72.

Haşre dek birbiri ardınca ola cılve-nümâ

Nefî⁴¹⁰

Yoklamaz dil pey-ender-pey çekerken cam azarın

Bu bezmin badenuş mest olur amma harab olmaz

Şeyhülislam Yahya Efendi

2.315. PEY-REV

(Mürekkkep sıfat) Reften: Gitmek. Birinin ardından giden, birine uyup iktifâ eden.

Peyrev-i ashâb-ı Peygamber imâm-ı ehl-i dîn

Hayder-i Osmân-şiyem Sıddîk-ı Fârûk-ihtisâb

Nefî⁴¹¹

Gülşen-i gamda edüp nâle vü zâr

Pey-rev-i zâg-ı siyâh idi hezâr

Sümbülzâde Vehbî-Tuhfe-i Vehbî⁴¹²

Deve kısmı gider ammâ eşşeğin ardısıra

Olamaz pey-rev-i rûbâh gazanfer dediğin

Muallim Nâcî⁴¹³

2.316. PEYVESTE

Peyvesten: Ulaşmak, ulaştırmak, îsâl etmek. (Tahfifi) Ulaşma, vusul, ittisâl. (Tasavvuf) Salîkîn kayd-ı takiyyeden derece-i itlâk-ı hakikate vusûlü ki noktanın dâireye ve katrenin muhîte vusulü demektir. Kerem-peyveste, inâyet-peyveste, hakikat- peyveste, bedâhet-peyvest

⁴¹⁰Akkuş, *Nefî Divanı*, 105.

⁴¹¹Akkuş, *Nefî Divanı*, 234.

⁴¹²Numan Külekçi-Turgut Karabey, *Sümbülzâde Vehbî-Tuhfe-i Vehbî (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No:92, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 57, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları No:14, Erzurum, 1990, 43.

⁴¹³Macit, *Nedîm Divânı*, 357.

2.317. PEYVESTE

(Sıfat, isim) Ulaşmış, erişmiş, vâsıl olmuş, dâimâ, hemîşe, muttâsıl, bir düziye.

Zeban-ı tığ-ı tu peyveste derdhan aduv

Sinan-ı remh-i tu peyveste der dil-i kâfir

Enveri⁴¹⁴

Her ki û der devletî peyveste şod

Har der desteş heme güldeste şod

Feridüddin Attar⁴¹⁵

Ba muhtesibem ayb megûyîd ki û nîz

Peyveste çu mâ der taleb-i şurb-i⁴¹⁶ mudâm est

Hâfız⁴¹⁷

Peyveste çekerdî ol gül-î endâm

Endîşe-i subh u mihnet-i şâm

Fuzûlî⁴¹⁸

2.318. PEYVEND

Bağ, bend, irtibât, râbitâ, taalluk, münâsebet

Peyvend-i gül eyle erguvânı

Hızra yetir âb-ı zindegânî

Fuzûlî⁴¹⁹

Bir şişe ki oldu pâre pâre

Peyvendine var mı hiç çâre

Fuzûlî-Mecnun u Leyla⁴²⁰

⁴¹⁴<https://ganjoor.net/anvari/divan-anvari/ghaside-anvari/sh77/> (E.T.26.02.2018)

⁴¹⁵Attâr-ı Nîşâburî, *Mantiku't-Tayr*, tas. Muhammed Rıza Şefî'i Kedkenî, İntişârât-ı Sohen, Tahran 1388hş., 307.

⁴¹⁶İş-i, Hâfız-ı Şîrâzî, *Hâfız Dîvânı*, çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yay., İstanbul 2011, 144.

⁴¹⁷*Hâfız Dîvânı*, 144.

⁴¹⁸Ayan, *Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn*, 197.

⁴¹⁹Ayan, *Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn*, 382.

⁴²⁰Ayan, *Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn*, 305.

2.319. PEY

(Garp, isim) Beyan akdini temîn için evvelce verilen para, müzâyedede artırma.

Pey vurmak ve sormak -Müzâyedeye artırmak suretiyle iştirâk etmek. Pey tutmak, pey vermek ...

Satın almak dilerim bûseni cânım vererek
Şimdiden gönlümü bak işte sana pey verdim
Şinâsî⁴²¹

Pey tutulmaz (Mecâzen) Şâyân-ı itimâd olmayan.

2.320. PEYLEMEK

(Müteaddi) Malı pey yani peşin verilen bir miktar para ile tutmak ve başkasına satılmasını mân'i etmek. (Mecâzen) Bellemek, nişân koymak, karar vermek, azm ve tesmîm etmek.

Bir işi yapmayı zihninde eğer peyler ise
Anı icrâ eder elbet ne eder neyler ise
Oluyor hâric-i imkân sanılan şeyler ise
Öyle bir kudrete mâlik ki murâd eyler ise
Görünür sûret-i imkânda nice emr-i muhâl
Ziya Paşa-Zafernâme⁴²²

2.321. PÎ

(Âzerî, isim-Fârisî: Pîye) Yağ, iç yağı, şehm.

2.322. PÎLEMEK

(Müteaddi) Yağlamak. Tahkir ve mezemmet ifade eder.

⁴²¹Parlatır- Çetin, *Şinâsî Bütün Eserleri*, 23.

⁴²²Bilge Ercilasun, *Ziya Paşa-Zafernâme*, Akçağ Yay., Ankara 2007, 292.

Baş pilemek(Mecâzen) Dolandırmak.

Darb-ı Mesel: Keçi can kaygısında, kasap pî kaygısında.

Sen ol başın pîleyim-ne var ne de söyleyim

O kız sende anası-ay arvat ben neyleyim?

Ali Razi

2.323. PİYÂDE

(Fârisî, isim) Ayağıyla yürüyerek giden, yaya, yayan, yayak, râcil, Zıddı: Sûvâr, sùvâre, yaya yürüyüp harp eden asker. Satranç oyununun ufak taşları, paytak.

Olup yeniçeri çektim cefâyı

Piyâde eyledim nice gazâyı

Mimâr Sinân⁴²³

Bir gün gelir ki sadre çıkar ser-firâz olur

Ol gördüğün kemîne ki nâmı piyâdedir

Nâbî⁴²⁴

Ne reva böyle oyuna dalasın

At fikriyle piyâde kalasın

Sümbülzâde Vehbî-Lutfiyye⁴²⁵

Bâziçgâh-ı arsa-ı nâ üstuvârda

Muhtaç olur himâyesine şeh piyâdenin

(?)

⁴²³ Ahmet Şimşirgil, Yeniçeriler, ahmetsimsirgil.com, (E. T. 10.08.2017)

⁴²⁴ Bilkan, *Nâbi Divânı*, 594.

⁴²⁵ Beyzadeoğlu, *Lutfiyye*, 77.

2.324. PİYÂZ

(Fârisî, isim) Soğan, ince doğranmış soğan. (Mecâzen) Müdâhane ile aldatma, sakalına gülme.

Dâmen-i kûh kanaatte mi bitmiş bilmem
Bir piyâz ile geçindi nice yıllar sünbül ⁴²⁶
Bâkî ⁴²⁷

Eğerçi âbın içdün lîk âba reng ü bû virdün
Piyâzun âbı ey nergis sana kat kat helâl olsun
Nâbî ⁴²⁸

2.325. PİYÂLE

(Fârisî, isim) Kadeh, sahbâ, şarap kadehi.
Piyâle-keş, piyâle-nûş (Mürekkep sıfat) Şarap içen.

Kur'ân ki bihîn ⁴²⁹ kelâm hânend û râ
Gehgâh ne berdevam hânend û râ
Der hatt-ı piyâle âyet-i Ruşen hest
Kender heme câ müdam hânend û râ
Hayyam ⁴³⁰

Bu derd-ü bu sâfi dene dönsün piyâle gam yeme
Kânûn-ı devr-i dâ'ime uy sen de mey sun dem-be-dem
Nef'î ⁴³¹

⁴²⁶Gül gibi işret olmaz ise berg ü sâz ile
Sünbül gibi geçinmek olur bir piyâz ile
Küçük, *Bâkî Divânı-Tenkitli Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011*, 396.

⁴²⁷Küçük, *Bâkî Divânı*, 396.

⁴²⁸Bilkan, *Nâbî Divânı*, 886.

⁴²⁹Kur'ân ki mihîn ⁴²⁹ kelâm hânend û râ
Gehgâh ne berdevam hânend û râ
Der hatt-ı piyâle âyet-i Ruşen hest
Kender heme câ müdam hânend û râ
Ömer Hayyam *Rubâiler*, 467.

⁴³⁰Ömer Hayyam *Rubâiler*, 467.

⁴³¹Akkuş, *Nef'î Divânı*, 95.

Al deste eğer lâle bulunmazsa piyâle
Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın
Nedîm⁴³²

Men in u ân ne-dânem sermest-i cam-ı aşkem
Mutrib be-zen nevay-i sâki be-deh piyale
Celaledin-i Rumi⁴³³

Yâkût gibi serâb-ı engûr
Elmâs gibi piyâle-i nûr
Gâlib Dede⁴³⁴

Bezm-i turabda⁴³⁵ sâki yâ bana ne gül ne lale ver
Derd gama deva için nice bir piyâle var
Çelebizâde Âsım⁴³⁶

2.326. PEYÂM

(Fârisî, isim) Haber, ma'lûmât.

Hayli demdir ki pur etmişti dürr-i sâmi'amı
Fart-i âvâze-i lûtf ile peyâm-ı devlet
Münîf⁴³⁷

Heme şeb derîn ümîdem ki nesîm-i subhgâhı
Be peyâm-ı âşinâyî be-nevâzed âşinâ râ
Hâfız⁴³⁸

⁴³²Macit, *Nedîm Divânı*, 254.

⁴³³من جسم و جان ندانم من این و آن ندانم

⁴³⁴Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 340.

⁴³⁵*Meclis-i meyde*⁴³⁵sâki yâ bana ne gül ne lale ver

Derd gama deva için nice bir piyâle var

Mehmet Nuri Parmaksız, *Eserleri Bestelenen Divan Şairleri (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı Konya 2010, 137.

⁴³⁶Parmaksız, "Eserleri Bestelenen Divan Şairleri (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)", s. 137. Bu güfte, Kassâm-zâde Mehmed Efendi, Şeyh Nureddin Dede tarafından bestelenmiştir. Bkz. Parmaksız.

⁴³⁷*Divân-ı Münîf*, 20.

⁴³⁸*Hâfız Divanı*, 54.

2.327. PEYÂM-ÂVER

(Mürekkep sıfat) Peyâmbet. Haber getirici, resûl, nebî.

Penâh-ı şer'-i peygamber mürebbî-i ümmet

Mahall-i âtîfet ü lütf-ı Hâlık-ı bîcûn

Nef'î⁴³⁹

Tîz eylese şîve-i hırâmın

Verir ezele ebed peyâmın

Gâlib Dede⁴⁴⁰

Bu hanife şehrin ihmâlinle vîrân ettiler

Sende âyâ gayret-i din u peyamber yok mudur?

Sultan Murat⁴⁴¹

2.328. PÎÇ

(Garp, isim) Her şeyin ufağı ve fenâsı.

Her şeref yapma, her saadet pîç

Her şeyin ibtidâsı, âhiri hîç

Tevfik Fikret-*Tarih-i Kadim*⁴⁴²

-Hayvanın sakat yavrusu, ağacın kökünden süren dal, sürgün, fışkın, mum fitilinin aşığı sarkan ucu, şeytân tırnağı, veled-i zinâ.

Sen Hüdayi Baba camisinden alınmış piç idin

Yok idi evvelde adın sonra şu bu koymuş ad!

Surûri-*Hezeliyat*

⁴³⁹Akkuş, *Nef'î Divanı*, 244.

⁴⁴⁰Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 306.

⁴⁴¹Murat Öztürk, "Divan Şairinin Nimet ve İktidar Ekseninde Ulusları Ötekileştirmesi", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* [TAED] 51, Erzurum 2014, 76.

⁴⁴²Durbaş, *Tevfik Fikret Hayatı ve Toplu Şiirleri*, 575.

Ânın gelmedi dehre ferzendi hiç
Ederdi tebennî eğer bulsa piç

İzzet Molla⁴⁴³

2.329. PÎÇ OLMAK

Bir işe yaramamak, bozulmak, fenalaşmak, fâsid olmak, tereddî etmek, hebâ ve heder olmak, cinsi bozulup ufak ve cılız kalmak.

2.330. PÎÇ

(Fârisî) Pîçiden: Bükme, sarmak, dolaştırmak. (Tahfîfî) Büklüm, dolaşık.

Târ târ-ı turra-i pür-pîç-i cânânım mıdır
Harf harf-ı nüsha-i hâl-i perîşânım mıdır

Nâilî⁴⁴⁴

Zülf-i perçemin nasıl tutmuş yed-i pür nura bak
Kabza-ı beyzâya düşmüş ejder-i mağrura bak

Hayrî

2.331. PÎÇ-PÎÇ, PÎÇ-Â-PÎÇ, PÎÇ-DER-PÎÇ, PÎÇ-BER-PÎÇ

(Terkîb) Büklüm büklüm, kıvrım kıvrım, Hâm der hâm, karma karışık, pek ziyâde dolaşık, eğri büğrü.

Tavsîf-i dü zülfî pîçdür pîç
Ta'rif-i dehânı hîçdür hîç

Nâbî⁴⁴⁵

Bu cism-i nâ-tüvânım nâr-ı hier-i yâr ile Vehbî
Misâl-i mûy-i âteş dîdedir her bâr pîç-a-pîç

Sümbülzâde Vehbî⁴⁴⁶

⁴⁴³İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, MEB. Basımevi, İstanbul 1969, 748.

⁴⁴⁴İpekten, *Nailî Dîvânı*, 191.

⁴⁴⁵Türkdoğan-Koç, *Nâbî-Hayrâbâd*, 152.

⁴⁴⁶Yenikale, *Sümbülzâde Vehbî Dîvânı*, 379.

Sanır girdâb-ı pîç-a-pîç-i deryâ-yı ma'ânidir
 Gören mir'ât-ı endîşemde aks-i çarh-ı devvârı
 Nef'î⁴⁴⁷

2.332. PÎÇÎŞ

(İsim) Bükülme, kıvrılma, dolaşma.

Pîçîş-i zülf-i dilâvîz-i turâ
 Der dil-i men pîç u tâb endahte
 (?)

2.333. PÎÇ Ü TÂB

Izdırap, endişe, telaş, tehâlük, şaşkınlık.

Fikr et ne kadar kitap gördüm
 Cem'inde ne pîç ü tâb gördüm
 Ziya Paşa-Mukaddime-i Harâbât⁴⁴⁸

Hayret bu tehallik u şitâbe
 Kim oldu sebep bu pîç ü tâbe?
 Abdülhak Mihrünnisa Hanım

Nedir bu gümrehî-i vadi-yi tama'kârî
 Nedir bu dağdağa-i pîç ü tâb-ı nâ-âsud
 Sâbit⁴⁴⁹

O hunerîzin meğer kurtulmamış hûnum azâbından
 Perîşan-fikretim hâlâ o mârın pîç ü tâbından!
 Abdülhak Hamid Bey-Finten⁴⁵⁰

⁴⁴⁷Akkuş, *Nef'î Divanı*, 90.

⁴⁴⁸Kolcu, *Tanzimat Şiiri*, 158.

⁴⁴⁹Zülcüf Kılıç, "Klâsik Türk Şiirlerinde Nazım Şekillerinden Sosyal Hayatın Yansımaları", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2 Winter 2009, 842.

⁴⁵⁰Kenan Akyüz, *Abdülhak Hamid Tarhan - Finten*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1964, 251.

Olmasın âsude pîç ü tâb-ı gamdan kine cû
 Mâr-ı serma dideye Rabbim güneş göstermesin!
 (?)⁴⁵¹

Hevâdâr-ı ser-i zülf olduğun Galîb cihân duydu
 Bilindi râz-ı sevdâ-yı derûnun pîç-tâbından
 Leskofçalı Galîb⁴⁵²

2.334. PÎÇÎDE

(Müştak) Bükülü, bükülmüş, kıvrık, dolaşık, sarılmış.

Lâl ölür elbet zebân-ı hâme-i pîçîde mûy
 Kılca gamdan tabi'erbâb-ı sühan illetlenur
 Koca Ragıp Paşa⁴⁵³
 Çarhı döndükçe ola pîre-zen-i devrânın
 Rişte-i devleti pîçîde-i minvâl-i devâm
 Nâbi⁴⁵⁴

2.335. PEYDÂ

(Fârisî, sıfat) Âşikâr, hüveydâ, zâhir, mevcûd, vâr, hâsıl. Zıddı: Nihân, pinhân, pûşîde.

Sen âh olmağa ki pek dûrdan hüveydasın
 Ne ben garibe nihansın ne halka peydâsın

Doktor Abdullah Cevdet Bey-Kahriyyat

Peydâ olmak-Görünmek, meydana çıkmak, ortada görünmek, husûle gelmek.

Peydâ etmek, Peydâ olmak-Vücuda getirmek, vâr etmek, doğurmak, dünyaya getirmek.

Zihî Hâlik ki kemter nutfe-i nâ-çîzden itmiş

⁴⁵¹Tekfurdağlı Şehrî'ye aittir. Özalp, *Bilgelikler Divanı*, 186.

⁴⁵²Yıldız, *Leskofçalı Galîb- Hayatı, Dönemi, Sanatı, Divânî ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, 163.

⁴⁵³Murat Uraz, *Büyük Şairler Serisi 10, Ragıp Paşa*, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul 1940-1941, 19.

⁴⁵⁴Bilkan, *Nâbi Divânı*, 96.

Kibâb-ı bârgâh-ı çarha sığmaz kimseler peydâ
Nâbî⁴⁵⁵

Gehî toprağa eyler hikmetün bin meh-likâ pinhân
Gehî sun'un kılur toprakdan bin meh-likâ peydâ
Fuzûlî⁴⁵⁶

Peydâyî-Ma'nâ-yı masdariyyetle:

Tâzeler lâle gibi dâğ-ı derûn-ı feleği
Eyledikçe kalemim nağme-i nev-peydâyı
Nefî⁴⁵⁷

Hayretim çarha sükûn-âver-i tab'-ı ta'tîl olalı
Vahşetim bâis-i peydâyî-i sevdâ-yı adem
Âkif Paşa⁴⁵⁸

2.336. PÎR

(Fârisî, isim) Yaşlı, ihtiyar, koca.

Cihân-ı köhneyi lûtf u keremle eyledi ta'mîr
Sipihri kıldı sa'y ü ihtimâmı pîr iken bernâ
Nedîm⁴⁵⁹

Pîr-i kuhen, Pîr-i kuhen-sâl -Tavsifi: Sâl-horde, çok kocamış.

2.337. PÎR-İ FELEK

(İzâfî) (Mecâzen) Çarh, dehr, Zühâl seyyâresî.

İhtiyarımla neler etti bana pîr-i felek

⁴⁵⁵Bilkan, *Nâbi Divânı*, 2.

⁴⁵⁶Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, 196.

⁴⁵⁷Akkuş, *Nefî Divânı*, 196.

⁴⁵⁸Kolcu, *Türk Şiirinde Yokluk Fikri ve Âkif Paşa'nın Adem Kasidesi Tahlil-Tenkid*, 46.

⁴⁵⁹Macit, *Nedîm Divânı*, 135.

Pederimle gezerdim dilber-i ra'naya bedel
Manastırlı Nâili

Her tecelli kim aşk-ı dil-efrûz-i nigâr
İnleyip bâd, açar la'lini gül-bağ-ı bahar
Cûylar girye edip nâre urur mûrg-ı hezâr
Raks eder pîr-i felek vecd ile bî sabr u karar
Kimi bî savt u huruf u kimi pür nâle vü zâr
Zikr eder Hakkı cihan zîr u berî döne döne

Osman Efendi⁴⁶⁰

2.338. PÎR-İ MUGÂN

(İzâfî) Meyhâneci, bir mânâstırın başrahibi, pîşvâ, rehber, hâdî.

Merhabâ ey şâhid-i işret serây-ı meygede
Duhter-i pîr-i mugân hemşire-i sâkî-i şeng
Nefî⁴⁶¹

Zehr-âb ise de nûş idelüm virdüğü câmı
Tek düşmeyelüm pîr-i mugânun nazarından
Nâbî⁴⁶²

Âşıkda keder neyler gam halk-ı cihânındır
Koyma kadehi elden söz pîr-i mugânındır
Galib Dede⁴⁶³

Goftem şarbâ u hırka ne âyîn-i mezhebest
Goft in amel bî mezheb-i pîr-i mûgan konend
Hâfız⁴⁶⁴

⁴⁶⁰<https://umutrehberi.com/2013/03/13/osman-semsi-efendi/> (E. T. 12.03.2018)

⁴⁶¹Akkuş, *Nefî Divanı*, 261.

⁴⁶²Bilkan, *Nâbi Divanı*, 872.

⁴⁶³Doğan Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk, 144.

⁴⁶⁴*Dîvân-ı Hâfız*, 201.

2.339. PÎR Ü CİVÂN

(Terkip) İhtiyar ve genç (Mecâzen) Herkes, bütün âlem.

Hep bu ma'nayı bilür pîr ü civân

Yassı yağrınlu idi Fahr-ı cihân

Hâkânî⁴⁶⁵

Nedir bilmem şu hârunun beni tesmîmden sûdu

Husûmettir bana pîr ü civânın meylü maksûdu

Abdülhak Hamid Bey-*Finten*⁴⁶⁶

2.340. PÎR Ü BERNÂ

Bakınız: Pîr ü Civân.

2.341. PÎR Ü HÂRÂBÂT

Bakınız: Pîr-i Mûgan. Tavsifi-Kemâl, mükemmel.

Bende-i pîr-i harâbatem ki lutfê dâyim est

Ver ne lutf-ı şeyh u zahid-gâh hest u gâh nîst

Hâfîz⁴⁶⁷

2.342. PÎR-İ ÇARH

(İzâfi) (Mecâzen) Felek, dehr. Vaz'-ı tarîkat, pîşvây ehl-i sülûk

Rezm işinde ve bezm ıyşında

Görmedi pîr-i çarh âna nezir

İbn-i Kemal⁴⁶⁸

⁴⁶⁵Külekcî, *Hâkânî Mehmed Bey- Hilîye*, 40.

⁴⁶⁶Akyüz, *Abdülhak Hamid Tarhan-Finten*, 74.

⁴⁶⁷*Dîvân-ı Hâfîz*, 71.

⁴⁶⁸<http://ahmetsimsirgil.com/sultan-selim-hana-mersiye/> (E. T. 12.03.2018)

O zeman var idi bir pîr-i azîz
Cümle dünyâ nazarında nâ-çîz

Sümbülzâde Vehbî-Şevkengîz⁴⁶⁹

Dest-i pîr ez gaïban kûtâh nîst
Dest-i û cuz kabza-i Allah nîst

Celâleddîn-i Rûmî⁴⁷⁰

Pîr râ be-guzîn ki bi pîr îñ sefer
Hest bes pür-âfet u havf u hater

Celâleddîn-i Rûmî⁴⁷¹

Yusuf-ı mısırî gibi pîr-i azîz
Eyledi şevk odunu dillerde tîz

Atayî

-Bir sanatın müessesesi ve mevcudu, bir sanat erbâbının reisi ve pîşvâsı.

Çerhden aldım Ziyâ-ı tığ-ı zebânla intikâm
Rahmet olsun fenn-i nazmın pîrine üstâdına

Ziya Paşa⁴⁷²

İçtimâ'î biri dehşetli siyâsi öbürü;
Hele mâliyyecimiz yok mu, bu ilmin pîri.

Mehmet Âkif Bey⁴⁷³

2.343. PÎR-İ MEY

Bakınız: Pîr-i mugân
Derki pîr-i meye nâsiye sâ ol durma
Olmak istersin eğer hemdem ehl-i irfan

Vasfî

⁴⁶⁹Yalın, *Sümbülzâde Vehbî'nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, 46.

⁴⁷⁰*Mesnevî-i Ma'nevî*, I, 170.

⁴⁷¹*Mesnevî-i Ma'nevî*, I, 168.

⁴⁷²Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Sahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, 289.

⁴⁷³Ersoy, *Safahat*, 392.

2.344. PÎR-İ NECDÎ

Şeytân

Şenâ'at-ı 'âmel-i necl-i şâmi-i matrûd

Sanâ'at-ı hiyel-i pîr-i necdî-i mel'ûn

Yenişehirli Avnî⁴⁷⁴

2.345. PÎR OL

Dua. Aferin! Aşk olsun! Yaşa!

Vâkıâ çok severim, her ne desen aldırمام:

Bu fakat hazmolunur parça değil... Pîr ol îmam!

Mehmet Âkif Bey⁴⁷⁵

Pîr aşkına: Faydasız yere, beyhude

Yutulur herze mi pîr aşkına mahrûmiyyet?

Çekti yıllarca, fakat, çekmiyor artık millet.

Mehmet Âkif Bey⁴⁷⁶

2.346. PÎR Ü PÂK

(Terkip) Tertemiz.

El-hased ol rinde kim çekmiş ayağın dehrden

Meykede peygûlesinde pîr u pâk olmuş yatur

Manastırlı Nâili

⁴⁷⁴Turan, *Yenişehirli Avnî Beyin Mir'ât-ı Cünûn'u*, 651.

⁴⁷⁵Ersoy, *Safahat*, 347.

⁴⁷⁶Ersoy, *Safahat*, 419.

2.347. PÎRÂN

Pîrin cem'i. İhtiyarlar, yaşlılar, pîrlar, azizler, erenler.

2.348. PÎRÂNE

(Sıfat) Pîre ve ihtiyara yakışacak tarz ve surette, ihtiyarcasına. Tavr-ı pîrane, himmet-i pîrâne, reftar-ı pîrâne, goftâr-ı pîrâne.

Şebâbında evza'ı pîrânedir

O bir asr-ı ma'mur u vîrânedir

Doktor Abdullah Cevdet Bey

Pîrâne tekellûf etmiş el-hak

Vermiş hele kâr-ı düzde revnak

Gâlib Dede⁴⁷⁷

Göricek ruhsat-ı pîrânesini

Er gibi himmet-i merdânesini

Sümbülzâde Vehbî-Şevkengi⁴⁷⁸

2.349. PÎRÂNESER

İhtiyarlık ve pîrlik çağında, yaşlılık hengâmında.

Ne bînî ki ber men be pîrâne serâ

Be pîrâne ser in bed ser-encâm-ı men

Firdevsi⁴⁷⁹

Ey dil şebâb reft u ne-çîdî gülî zi ömr⁴⁸⁰

⁴⁷⁷Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 58.

⁴⁷⁸Yalın, *Sümbülzâde Vehbî'nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, 171.

⁴⁷⁹<https://www.vajehyab.com/dehkhoda/> (E. T. 26.03.2018)

⁴⁸⁰"İş", *Dîvân-ı Hâfiz*, 9.

Pîrâne ser be-kon⁴⁸¹ hünerî neng u nâm râ
Hâfîz⁴⁸²

Eger ân tâyir-i kudsî zi derem bâz âyed
Ömr be-guzeşte be pîrâne serem bâz âyed
Hâfîz⁴⁸³

2.350. PÎRÎ

Yaşlılık, ihtiyarlık, herem.

Saçımın aklığî sinn-i pîri
Bana göstermişti tedbîri
İsmail Safa

2.351. PÎR-ZEN, PÎRE-ZEN

Kocakarı, acûz. Birincisi nazımda, ikincisi nazım ve nesirde kullanılır.

Bir pîre-zen etmiş ânda me'vâ
Câdû-yı mahûf-ı dîv-sîmâ
Gâlib Dede⁴⁸⁴

2.352. PÎRÂ, PÎRÂY

(Fârisî: Pirâsten) Tanzim ve tertip etmek, süslemek, hazırlamak. (Tahfifi) Tanzim ve tezyîn eden ve süsleyen ma'nâlarına mürekkep sıfatlar yapılır. Çemen-pîrâ, tuhfe-pîrâ, neş'e-pîrâ, hüner-pîrâ, nükte-pîrâ, mastebe-pîrâ, erîke-pîrâ, nağme-pîrâ, fazilet-pîrâ, saltanat-pîrâ, cihân-pîrâ, sohen-pîrâ, nazar-pîrâ, zemîn-pîrâ, mehmedet-pîrâ, mekrumet-pîrâ, zemzeme-pîrâ ...

⁴⁸¹“Me-kon”, *Dîvân-ı Hâfîz*, 9.

⁴⁸²*Dîvân-ı Hâfîz*, 9.

⁴⁸³*Dîvân-ı Hâfîz*, 239.

⁴⁸⁴Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 286.

Şâh-ı cihan-âra mıdır, mâh-ı zemin-pîrâ mıdır
 Behrâm-bî-perva mıdır, ya âftâb-ı pür kerem
 Nefî⁴⁸⁵

2.353. PÎRÂSTE

(Müştak) Müretteb, müntazam, ârâste, süslü, bezenmiş, müzeyyen.

O cihân-bân-ı mu'azzam ki felek devr edeli
 Görmedi adl ile pîrâste bir böyle vezîr
 Nefî⁴⁸⁶

2.354. PÎRÂYİŞ

(İsim) Tertip, tanzim, düzen, süs, bezek.

2.355. PÎRÂYENDE

(Müştak) Tertip ve tanzim eden, bir işe veya bir şeye düzen veren, süsleyici, meşşâta.

2.356. PÎRÂYE

(İsim) Süs, bezek, zînet, revnak, letâfet.

Arûsan-ı ebkâr der perdedâr
 Heme gark-ı pirâye ez pâý tâ ser
 Hâtıf⁴⁸⁷

Pîrâye melek ü milel sermâye-i dîn ü düvel
 K'ovulmuş nasîbi tâ ezel tâc-ı Ferîdûn taht-ı Cem
 Nefî⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ Akkuş, *Nefî Divanı*, 96.

⁴⁸⁶ Akkuş, *Nefî Divanı*, 178.

⁴⁸⁷ <https://ganjoor.net/index.php?s=%D8%B9%D8%B1%D9%88%D8%B3%D8%A7%D9%86&author=25> (E. T. 26.03.2018)

⁴⁸⁸ Akkuş, *Nefî Divanı*, 96.

Memleket meşşâta-i adliyle ziynet-yâb olur

Saltanat pîrâye-i hulkıyla hüsn ü ân bulur

Nefî⁴⁸⁹

Pîrâye-i revân şode mihr-i tu çün hîred

Sermâye-i tarab şode yâd-ı tu çün şarâb

Reşidüddîn Vatvat⁴⁹⁰

Pîrâye dih-i saltanat-ârâyîş-i devlet

Sermâye-i ihsân u kerem zîver-i âlem

Nefî⁴⁹¹

2.357. PÎRÂMEN, PÎRÂMÛN

(Fârisî, isim) Yan, etraf kenar, çevre, muhît-i gerdâ gerd. Pîrâmûn yalnız nazımda kullanılır.

Siyeh-reng-i dalâlet bir bulut şeklinde mâzîler,

Civârından kaçır pîrâmeninden bulmaksızın bir lahza istikrâr;

Mehmet Âkif Bey⁴⁹²

Çün harîm-i ‘arş-ı a’zam bulmaga feyz-i kabûl

Devr eder pîrâmenin şâm u sihr-i ger u beyân

Üsküdarlı Hakkı Bey⁴⁹³

2.358. PÎRÂHEN, PÎREHEN

(Fârisî, isim) Gömlek. Birincisi nazım ve nesirde ikincisi yalnız nazımda kullanılır.

Geydür endamuna pîrâhen-i nûr

Olasun lââyık-ı dîvân-ı huzûr

Nâbî⁴⁹⁴

⁴⁸⁹Akkuş, *Nefî Divanı*, 70.

⁴⁹⁰<https://ganjoor.net/index.php?s=%D9%BE%D9%8A%D8%B1%D8%A7%DB%8C%D9%87+%D8%B1%D9%88%D8%A7%D9%86+%D8%B4%D8%AF%D9%87&author=58> (E. T. 26.03.2018)

⁴⁹¹Akkuş, *Nefî Divanı*, 120.

⁴⁹²Ersoy, *Safahat*, 22.

⁴⁹³Yıldırım, *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı İnceleme- Metin*, 68.

⁴⁹⁴Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî*, 184.

Mahkûm iken emrine memâlik
Üç pîrehene değildi mâlik

*Ziya Paşa-Mukaddime-i Harâbât*⁴⁹⁵

İkrâh ile çıkdı pirâhenden
Âr etdi şehîd-i gam kefenden

*Fuzûlî-Mecnun u Leyla*⁴⁹⁶

Ey şeh-i hûbânım eyle o kadd-i mevzûna sen
Reng-i gülden câme bûy-ı yâsemenden pîrehen

*Nedîm*⁴⁹⁷

Eger cân görmek istersen bedensiz
Gör ol rûh-ı revânı pîrehensiz

*Neylî*⁴⁹⁸

2.359. PÎR PÎRÎ

(Garp, sıfat) Fakir, miskin, esâfilden, ‘âdî, bayağı. Esnâf-ı harfden olan. Her hîrfetin pîri olmak mülâbesesiyle erbâb-ı harf hakkında bu ta’bir tevellüd etmek gerek. Cahil, çelebi zümresinden olmayan. (Lehçe-i Osmânî)

Baban vereydi seni bolay kim mevâliye
Sâyende biz de taşınırız belki yalıya
Baldırı çıplak alıp oturtdurma halıya
Ne pırpırîye eyle meyil ne paşalıya
Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol!

*Vâsıf*⁴⁹⁹

2.360. PÎRPÎRÎLİK

Pîrpîrî hâl ve sıfatı.

⁴⁹⁵Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Sahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, 58.

⁴⁹⁶Ayan, *Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn*, 134.

⁴⁹⁷Muhsin Macit, *Nedîm Dîvânı*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını:457, Ankara 2016, 253.

⁴⁹⁸Atabey Kılıç, *Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî ve Dîvânı*, Bayrak Matbaası, İstanbul 2004, 340.

⁴⁹⁹Avcı, *Enderunlu Vâsıf Dîvân'ında Mizah*, 233.

Pirpirîlikten bâkîyye evde kalmış bir yelek
Eskiyip astarı kirli dest-mâl olmuş sana
Vâsıf⁵⁰⁰

2.361. PÎRÛZE

(Fârisî, isim) Gök renkli kıymettâr bir taş. Mu'arrebî: Fîrûze. Mecâzen: Gök.
Pîrûze-çarh, pîrûze-çadır, hayme-i pîrûze renk.

Eylemiş derbeste dükkânın tabîb-i rüzgâr
Hokka-i pîrûze-i gerdunda dâru kalmamış
Nâbî⁵⁰¹
Tâ ola bu hayme-i pîrûze reng-i zer-nigâr
Arsa-i âlemde ber-pâ bî-sütûn u bî-tınâb
Nef'î⁵⁰²

2.362. PÎRE

(Garp, isim) İnsan ve birçok hayvanların üzerinde tufeylî halinde yaşayan iki kanatlı bir nev' ufak böcek ve haşere. Bazı nev'leri de otlar üzerinde yaşar.

Darb-ı Mesel: Bir pire için bir yorgan yakar.

Benzedi bu revîş-i nâdânı
Yakmasa bir bit için yorganı
Fâzıl-Defter-i Aşk⁵⁰³

(Fârisî) Behr-i keykî kelîmî besûzed.

Behr-i keykî tu kelîmî râ mesûz

⁵⁰⁰Avcı, *Enderunlu Vâsıf Dîvân'ında Mizah*, 231.

⁵⁰¹Bilkan, *Nâbî Divânı*, 720.

⁵⁰²Akkuş, *Nef'î Divânı*, 236.

⁵⁰³Selim S. Kuru, "Biçimin Kıskacında Bir Tarih-i Nev-İcad: Enderunlu Fâzıl Bey ve Defter-i Aşk Adlı Mesnevisi", *Şinasi Tekin'in Anısına Uygurlardan Osmanlıya*, haz. Günay Kut-Fatma Büyükkara Yılmaz, Simurg Yay., İstanbul 2005, 501.

Vez sudâ'-ı her mekes megüzâr rûz.

Celâleddin-i Rûmî⁵⁰⁴

Pire Otu-Yabani horoz ibiği, bey borkü.

Pire gibi (Mecâzen) seri, çâlâk.

Pireli (Mecâzen) Şüpheli, vesveseli.

Pirelenmek-Üzerine pire dolmak, pire toplamak ve ayıklamak. (Mecâzen)
Havalanıp kırırdamak, bir şeyden şüphelenmek, vesvese etmek.

2.363. PİS

(Âzerî, sıfat) Pis, mülevves. Maneviyyâta kullanılır.

2.364. PİSLİK

(İsim), Fenalık, kötülük.

2.365. PİS

(Çağatay, Fârisî, isim) Uyuz.

2.366. PÎŞ

(Fârisî, isim) Ön, ileri, ön taraf, huzûr, evvelki, mukaddem. Pîş-nigâh, pîş-nazar, pîş-üstâd, pîş-çeşm...

Pîş-i Hakk'da yüzünü yirlere sür

Bende-i dergehi ol devleti gör

Nâbî⁵⁰⁵

2.367. PÎŞ Ü PES

(Terkip) Ön ve arka.

⁵⁰⁴Mesnevî-i Ma'nevî, I-II, 166.

⁵⁰⁵Kaplan, Hayriyye- i Nâbî, 185.

2.368. PÎŞÂN

En önde ve ileride.

Ey merd ger merev çi revî pîş zin be pîş
Çendîn merev be-pîş ki pîşân pedîd nist

Feridüddin Attar⁵⁰⁶

(Tasavvuf) Bidâyete râci’ olan nihayet ve nihaye ittisal kesb eden bidâyet.

2.369. PÎŞÂNÎ

(İsim) Önde ve ileride olan. Alın, nâsiye, cephe.

Mevc mevc-i girih-i pîşânî
Satr satr-ı kalem-i⁵⁰⁷ Yezdanî

Nâbî⁵⁰⁸

Tâ’at-i ân nist ki ber hâk nehî pîşânî
Sıdk pîş âr ki iblis besi kerde sûcud⁵⁰⁹

Nizami⁵¹⁰

2.370. PÎŞDÂR

(Mürekkep sıfat) Dâşten: Tutmak. Yüz tutan. (Mecâzen) Yüzsüz, yüzsüzlükle iş beceren, askerin ilerisinde giden müfreze. Zıddı: Dümdâr

⁵⁰⁶Şeyh Feridüddîn-i Attar Nişâburî, *Dîvân-ı Attâr-ı Nişâburî*, tas. Said-i Nefîsî, Tahran 1386 hş., İntişârât-ı Kitâb-ı Âbân, 125.

⁵⁰⁷Rakam-ı, Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2015, 213.

⁵⁰⁸Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî*, 213.

⁵⁰⁹Tâ’at-i ân nist ki ber hâk nehî pîşânî

Sıdk pîş âr ki İhlas pîşânî nîst

Bu beyit Sa’dî’ye aittir. *Külliyât-ı Sa’dî*, 609.

⁵¹⁰*Külliyât-ı Sa’dî*, 609

2.371. GÜŞÂDE-PÎŞÂNÎ

(Mürekkep sıfat) Alnı açık, ayıpsız.

2.372. FERSÛDE-PÎŞÂNÎ

Alnı aşınmış.

Cihân-bân-ı mu'allâ-pâye kim gerdûn-ı gerden-keş
Zemîn bûs-ı cenâbından olur fersûde pîşânî

Nef'î⁵¹¹

2.373. PÎŞ-KEŞ

(Mürekkep İsim) Keşîden: Çekmek. Öne çekilen şey. Hediye, tuhfe, armağan, bâd-ı hevâ verilen şey. Lisan-ı halkta peşkeş telaffuz edilir.

2.374. PÎŞ-KEŞ ÇEKMEK

Hediye vermek, ikrâm etmek, ikrâmen vermek.

Pîşkeş çeksem olur bende semend-i tab'ım
Ki verir cilvesi anın dahi bir gûne safâ

Nef 'î⁵¹²

2.375. PÎŞ-TAHTA

(Mürekkep isim) Sarrafların kullandıkları kenarlı ve düz para tahtası, dükkânın önündeki düz ve geniş tahta.

Yine bi fıkra mı yerleşteirceksin araya?
Hani vâiz geçinen maskara şeyler var ya,
Der ki bir tânesi pîštahtayı yumruklayarak,

⁵¹¹Akkuş, *Nef'î Divanı*, 81.

⁵¹²Akkuş, *Nef'î Divanı*, 104.

Dinle, dünya nenin üstünde durur, hey avanak!

Mehmet Âkif Bey⁵¹³

Bir etek yâve saçar, bir sürü cinnet savurur;

Bu da yetmez gibi pîštahtaya üç kerre vurur,

Mehmet Âkif Bey⁵¹⁴

2.376. PÎŞ-REV

(Mürekkep sıfat) Reften: Gitmek. Önde giden, kılavuz, rehber, muktedî. Bakınız: Pîşvâ

Yâ'ni mânend-i cenâb-ı moravî

Evliyâ zümresinün pîş-revî

Sümbülzâde Vehbî-Şevkengîz⁵¹⁵

Lisan-ı halkta peşrev telaffuz edilir. Bir fasıldan evvel ve taksimden sonra çalınan güftesiz eserler ki alelâde dört hânedan ibaret ve ait oldukları makâmın bütün evsâf ve şerâitini hâiz olur. Birinci hânenin yarısı yahut dörtte biri. “Tesellüm” nâmını alır ve her hânenin sonunda aynen tekrar ederler.

2.377. PÎŞ-REV ÇALMAK

Rast pîşrevî-Aşîrân pîşrevî...

Darb-ı mesel: Zurnada pîşrev olmaz ne çıkarsa bahtına!

2.378. PÎŞ-NİHÂD

(Mürekkep isim) Öne koymak, arz etmek. Arz, ifade, beyân.

⁵¹³Ersay, *Safahat*, 392.

⁵¹⁴Ersay, *Safahat*, 375.

⁵¹⁵Yalın, *Sümbülzâde Vehbî'nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, 169.

2.379. PÎŞ-GÂH

(Mürekkep isim) Ön taraf, huzur, nezd, ind, sadr-ı meclis, nazargâh. Muhaffefi olan pîşgâh yalnız nazımda kullanılır.

2.380. PÎŞ-GÎR

(Mürekkep isim) Öne tutulan ve konulan şey havlu, makreme. Lisan-ı halkta peşkîr telaffuz edilir.

2.381. PÎŞ-NAMAZ

(Mürekkep isim) Namazda önde duran. İran'da imam manasında kullanılır.

2.382. PÎŞVÂ

(İsim) Bir cemâatin veya bir sınıf halkın başı, muktedi. Cem'i: Pîşvâyân

Sevda-yı câh ebedi ona her yolda pîşvâ

Etti o belki kible-i namusu ber hevâ

Abdülhak Hamit Bey-*İlhan*⁵¹⁶

2.383. PÎŞÎN

(Sıfat) Ön, evvel, mukadem, ilk, öndeki, mukaddemki, önceki. Zıddı: Pesîn. Satın alınan bir şeyin önden esmanının te'diyesi. Lisan-ı halkta peşin telaffuz edilir. Şua'râ-yı pîşîn, üdebâ-yı pîşîn, zeman-ı pîşîn ...

Gelmiş şuârâ'yı Rûm pîşîn

Kılmış o edâda vezni tayîn

Ziya Paşa-*Mukaddime-i Harâbât*⁵¹⁷

⁵¹⁶Sevda-yı câh idi ana her yolda pîşvâ

Etti o belki kible-i namusu ber hevâ

Enginün, *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatroları VI*, Kanbur, Dergâh Yay., Akara 2002, 52.

⁵¹⁷Kolcu, *Tanzimat Şiiri*, 157.

Gûyâ ki Sühan-verân-ı pîşîn
Hep söyleyeler zamân-ı pîşîn

Gâlib Dede⁵¹⁸

2.384. PÎŞE

(Fârisî, isim) San'at, hîrfet, âdet, itiyâd, iş, kar. Nisbet manasını müfîd mürekkep sıfatlar yapılır: Hased-pîşe, fesâd-pîşe, hüner-pîşe, kerem-pîşe, sadakât-pîşe, marifet-pîşe, hezl-pîşe, cünûn pîşe, günah-pîşe, mekremet-pîşe, cefa-pîşe, sitem-pîşe, muadelet-pîşe ...

Ger kâr-ı tu nîkest be tedbir-i tu nîst
Ver nîz bedest hem be taksir-i tu nîst
Teslim u rızâ pîşe kon u şâd bezî
Çun nîk u bed-i kazâ be takdir-i tu nîst

İbn-i Yemin⁵¹⁹

Eyleme hezl ü mizâhı pîşe
Düşürür dostların teşvîşe

Nâbî⁵²⁰

Ne tegâfûl ne cenk kıl pîşe
Bu işe kıl bir özge endîşe

Fuzûlî-Beng ü Bâde⁵²¹

Mekon fahş u durûğ u hezel pîşe
Mezen ber-pây-i hod zinhâr tîşe

Nasır Hüsrev⁵²²

⁵¹⁸Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 160.

⁵¹⁹Bu beyit Ebû Said Ebu'l-hayr'a aittir. Ebû Said Ebu'l-hayr, *Rubâiler*, çev. Mehmet Kanar, Şule Yay., İstanbul 2013, 77.

⁵²⁰Kaplan, *Hayriyye- i Nâbî*, 218.

⁵²¹Murat Kaymaz, *Fuzûlî-Beng ü Bâde*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016, 51.

⁵²²<https://www.vajehyab.com/dehkhoda/> (E. T. 26.03.2018)

2.385. PÎŞ-GÂN

Pîşe'nin cem'i.

2.386. PÎŞE-GÂH

Bir san'atın yapıldığı yer, dârü's-san'a, ma'mül.

2.387. PÎŞE-GER

Pîşe-ver: Sanatkâr, ehl-i sanat, üstâd.

2.388. PÎŞE-KÂR, PÎŞ-KÂR

(Mürekkep isim) İş başı, üstâd. Zuhûrî kolunda deste ve kol başı. Lisan-ı halkta pîşekâr telaffuz edilir.

2.389. PEYGÂM

(Fârisî, isim) Haber. Bakınız: Peyâm

Dilim ol mahrem-i esrâr-ı ezeldir ki verir

Güft-gû-yı harem bezm-i kademden peygâm

Üsküdarlı Hakkı Bey⁵²³

2.390. PEYGAMBER

(Mürekkep İsim) Haber getirici, resûl, nebî, yâlvac. Bakınız: Peyâm, Peyâmbet.

Dil ki âyîne-i sübhândır

Levha-i hilye-i Hâkânîdir

Anda ettikçe tecellî bu eser

Mütecessim görünür peygamber

Muallim Nâcî⁵²⁴

⁵²³Yıldırım, *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı İnceleme-Metin*, 87.

⁵²⁴Özgül, *Şiir Hazanında Gazel Dökenler-V Muallim Nâcî*, 347.

Tîğına n'ola yemîn eylerse rûh-ı murtazâ
 Bir gazâ etdin ki hoşnûd eyledin peygamberi
 Nef'î⁵²⁵

Girye tûfân hîz olurken 'aşk Yâ Râb dir dimez
 Kâfir ammâ Nûh dir bir kerre Peygamber dimez
 Yenişehirli Avnî⁵²⁶

Peygamber Arpası-Bir nev' arpa.

Peygamber Ağacı-Hint pelesengi.

Peygamber Çiçeği-Bey körkü, inci çiçeğinin bir nev'i

Peygamber Kuşu-Bir kuş adı.

Peygamberlik-Peygamber hal ve sıfatı, nübüvvet, risâlet.

2.391. PEYGÛLE

(Fârisî, isim) Köşe, bucak, konc.

Peygûle-nişîn: (Mürekkep sıfat) Köşede oturan. (Mecâzen) Uzlet güzîn, kûşe-nişîn.

Oldı erbâb-ı ma'ârif nâ-yâb
 Düşdi peygûle-i nisyâna kitâb
 Nâbî⁵²⁷

Peygûle-i meşîmede tıfl-ı ümidime
 Mehd-i vücuda gelmeden evvel hürrem gelir
 İzzet Ali Paşa

⁵²⁵Akkuş, *Nef'î Divanı*, 90.

⁵²⁶Turan, *Yenişehirli Avnî Beyin Mir'ât-ı Cünûn'u*, 1015.

⁵²⁷Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî*, 209.

2.392. PEYK

(Fârisî, isim) Haber getirici, kâsid, şâtır, seyyârelerden bazılarının etraflarında dönen küçük seyyâreler. Eskiden atların yanında seğırtten bir sınıf asker, şâtır.

Gönderdi Hudâ edip meşîyyet
Cibrîl-i Emîni peyk da'vet

Gâlib Dede⁵²⁸

Âdâb ile itdi peyk-vârî
Tebliğ-i selâm-ı Kird-gârî

Nâbî⁵²⁹

Yegâne şehsûvâr-ı eblak-ı devrân ki hemvâre
Olur ne semte gitse feth ü nusret peyk-i rehvârî

Nef'î⁵³⁰

Bu haber peyk-i belâdır ki olur sâika-ber;
Siper olmaz ana eyvâh! Ne miğfer ne teber,

Abdülhak Hamit Bey-*İlhân*⁵³¹

Rahşın olmasa felek olmazdı böyle pür-şitâb
Peykin olmasa kamer giymezi bu tâc-ı zeri

Nedîm⁵³²

Gönlüm diliyor doğruca senden gele bir peyk,
Ta şevk u şetâretle deyim ben ona-Lebbeyk!

Abdülhak Hamit Bey⁵³³

Zıll-i yezdân kim süvâr rahşî oldukça yorsa
Peyk-veş-i nîşinde cemşîd u kabâd-u vârid-vân

Üsküdarlı Hakkı Bey⁵³⁴

⁵²⁸Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 34.

⁵²⁹Türkdoğan-Koç, *Nâbî-Hayrâbâd*, 96.

⁵³⁰Akkuş, *Nef'î Divanı*, 88.

⁵³¹Enginün, *Abdülhak Hâmid'in Tiyatroları VI, Kanbur*, 93.

⁵³²Macit, *Nedîm Divânı*, 23.

⁵³³Enginün, *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri-2*, 694.

⁵³⁴Yıldırım, *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı İnceleme- Metin*, 72.

2.393. PEYGÂR

(Fârisî, isim) Cenk, cidâl, nizâ'

O hamle-güster-i leşger-şiken ki lâyıkdır
Yazılsa levh-i dile dâstân-ı peykârı

Nef'î⁵³⁵

Mâh-ı nev sanma felekde göricek peykârını
Ditredi Behrâm elinden düştü zerrîn-hançeri

Nef'î⁵³⁶

2.394. PINAR, BUNAR

(Garp, isim) Yerden kaynayıp gelen su, bulak, kaynarca, suyun çıktığı yer, menba', göze, gözün yaş akan çukuru. Pınarbaşı-Suyun kaynadığı yer, ser-çeşme ve ser-çeşmede oturan subaşı. (Fârisî) Ser-çeşme, Ser çeşme şâyed giriften

2.395. PEYKÂN

(Fârisî, isim) Okun ucuna takılan demir, demren, mızrağın uç demiri.

Süzme çeşmin gelmesin müjgân müjgân üstüne
Urma zahm-ı sineme peykân peykân üstüne

Râsîh⁵³⁷

Rüstem-i tab'um eğer düşmen ile ceng itse
Hâmemi tîr-i ciger-dûz-ı dü-peykân eyler

Cevrî⁵³⁸

Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânun sözün
İhtiyât ilen içer her kimde olsa yara su

Fuzûlî⁵³⁹

⁵³⁵Akkuş, *Nef'î Divanı*, 198.

⁵³⁶Akkuş, *Nef'î Divanı*, 91.

⁵³⁷Özalp, *Bilgelikler Divanı*, 79.

⁵³⁸Hüseyin Ayan, *Cevrî Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divânının Tenkidli Metni*, 116.

⁵³⁹Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, 51.

2.396. PEYKER

(Fârisî, isim) Çehre, yüz, sûret. Melek-peyker, zen-peyker, perî-peyker...

Hem zîver-i ahlâk ile hoş zât-ı melek hû
Hem Behçet-i endâm ile meh-peyker-i ‘âlem
Neşâtî⁵⁴⁰

2.397. PEYKE

(Garp, Fârisî, isim) Pây-geh, peygeh, pâgâh. Dükkânın önünde oturulan yer ve sıra.

Bekâsı var mı cihânın, düşünme âkıbeti!
Uzan şu peykeye: Buldun demektir âhireti!
Mehmet Âkif Bey⁵⁴¹

2.398. PÎL

(Fârisî isim) Fil

2.399. PÎLTEN

(Mürekkep sıfat) Fil gövdeli. İri yarı, kuvvetli, güçlü, zorlu.

2.400. PÎL-BÂN

File bakan adam, filci.

Bâlâ-yı çarh-ı heftüme Keyvân-ı kühne-sâl
Oturmuş idi niteki Hindû-yı pîl-bân
Bâkî⁵⁴²

Ey men ân pîlem ki zahm-ı pîlbân

⁵⁴⁰Kaplan, *Neşâtî Dîvânı*, 66.

⁵⁴¹Ersoy, *Safahat*, 234.

⁵⁴²Küçük, *Bâkî Dîvânı*, 3.

Rîht hûnem ez beray-ı ustuhvân

Celâleddîn-i Rûmî⁵⁴³

Pîl endâm-Bakınız: Pîlten.

2.401. PÎLE

(Fârisî, isim) İpek ve kozası, torba, kîse.

Her bir sadeî defîne-i nûr

Çün pîle-i çeşm-i rûşen-i hûr

Gâlib Dede⁵⁴⁴

Kerem-pîle (İzafî isim) İpek böceği.

2.402. PÎLE-VER

(İsim) Çerçi satan, çerçici.

Zebân der dehân ey hîredmend çîst

Kilîd der genç sâhib-i hüner

Çu der beste bâşed çi dâned kesî

Ki govher-furûşest yâ pîlever

Sa'dî⁵⁴⁵

2.403. PÎLE

(Çağatay, Fârisî, isim) İpek kozası.

⁵⁴³*Mesnevî-i Ma'nevî*, I-II, 31.

⁵⁴⁴Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 154.

⁵⁴⁵Şerefuddîn Muslihüddîn, Abdullah Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyât-ı Sa'dî*, tas. Nizâmuddîn Nûrî, İmtişârât-ı Kitâb-ı Âbân, Tahran hş. 1386, Gülistan, 20.

2.404. PEYMÂ, PEYMÂY

(Fârisî) Peymûden: Ölçmek. (Tahfîfî) Ölçen manasına mürekkep sıfatlar yapılır. Râh-peymâ, cihân-peymâ, mekârim-peymâ, bâd-peymâ, ebed-peymâ, sühân-peymâ, bâdih-peymâ, letâfet-peymâ, nûr-peymâ...

Bu demde Yusuf ikbâl-i devrân ger fermâdır
Bu demde çeşm Yakup-ı temennâ nur peymâdır
Sabrî-i Şakir⁵⁴⁶

Olunca ol nefis-i zen-i bahr-ı tab'a mevc-hîz-i şevk
Kalem tevhîd-i Bârî lüccesinde oldu reh-peymâ
Nâbî⁵⁴⁷

2.405. PEYMÂNE

(İsim) Lügat, ölçek, kile. Şarap içilen kab ve zarf, kadeh.

Âmed seheri nidâ zi meyhane-i mâ
K'ây-ı rind-i hârâbâtî divane-i mâ
Ber hîz ki pur konim peymâne zi mey
Zân pîş ki pur konend peymâne-i mâ
Hayyâm⁵⁴⁸

Dönsün yine peymâneler olsun tehî hum-hâneler
Raks eylesin mestâneler mutrıblar etdikçe nağam

Nef'î⁵⁴⁹

⁵⁴⁶Melike Gökcan Türkdoğan, *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., 363.

⁵⁴⁷*Olunca ol nefesden bahr-ı tab'um mevc-hîz-i şevk*

Kalem tevhîd-i Bârî lüccesinde oldu reh-peymâ

Bilkan, *Nâbî Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, 10.

⁵⁴⁸Dâniş, *Ömer Hayyam Rubâiler*, 235.

⁵⁴⁹Akkuş, *Nef'î Divanı*, 95.

Leb-teşne-i hayrete zenahdân
 Peymâne-i sîm âb-ı hayvân

Gâlib Dede⁵⁵⁰

Lutf eyle sâkî nâzı ko mey sun ki kalmaz böyle bu
 Dolsun sürâhî vü sebû boş durmasın peymâne hem
 Nef'î⁵⁵¹

Sun meded mahmur aşkım sâkîya peymâneyi
 Kıl kerem lütfunla şâd et hatr-ı mestâneyi
 Nevres

2.406. PEYMÂNE-KEŞ, PEYMÂNE-PEYMÂ

Şarâphor, serhoş.

Matlab-ı ta'at u peymân u salâh ez men mest
 Ki be peymâne-keşî şehre şedem rûz elest
 Hâfız⁵⁵²

2.407. PEYMÂNE-ŞÎKEN

Kadeh kırân. (Mecâzen) Meclis bozan.

2.408. PEYMÂN

(Fârisî, isim) Ahd, mîsâk, ant, yemîn

Peymân-şîken-Ahdinde, sözünde ve yemininde durmayan, nakd-i ahd eden.

Bed-peymân -Bakınız: Peymân-şîken.

2.409. PEYMÛDE

(Fârisî) Peymûden: Ölçmek. (Müştakı) Ölçülmüş, ölçülü.

⁵⁵⁰Doğan, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, 100.

⁵⁵¹Akkuş, *Nef'î Divanı*, 95.

⁵⁵²*Dîvân-ı Hâfız*, 26.

Maḥsûb-ı inâyetindir a'dâd
Peymûde-i kudretindir eb'âd

*Ziyâ Paşa-Mukaddime-i Harâbât*⁵⁵³

2.410. PÎNEK

(Garp, Fârisî, isim) Pînekî-Uyuklamak, ıımızgânma.

Mâzîde kâbil olsa ta'ayyün, bekâ, sübût,
Âti nasıl hayâl edilir?... Bir zekâ-şiken
Durgunluk ihtinâk-ı melûliyle pür-sükût,
Ancak tenebbüt eyleyen ancak pinekleyen,
Mensûh u menhasif, mütenahnih, ateh-likâ
Bir varlık... İşte çehre-i mâzi-i zî bekâ.

Tevfik Fikret⁵⁵⁴

2.411. PÎNE

(Fârisî, isim) Yama, ruk'a, parça.

2.412. PÎNE-DÛZ

Dûhten: Dikmek. Yamacı, eskici.

Ân puser-i pîne-dûz
Şeb heme şeb tâ be rûz
Bânk zened çün hurûs
Eski pabuç kimde var
(?)

⁵⁵³Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Sahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, 53.

⁵⁵⁴Parlatır-Çetin, *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri*, 464.

SONUÇ

Türk Dilinin köken birliğini göstermek açısından Hüseyin Kazım Kadri'nin vermiş olduğu mücadeleye eserleri aracılığıyla şahit olmak dolayısıyla *Türk Lügati*'ni tanımak ve tanıtmak amacıyla katkıda bulunmak öncelikli gayemiz olmuştur.

Çalışmada P maddesinin dizilimi eserin geneline uygun olarak alfabetik sıralı şekilde düzenlenmiştir. 412 madde başı kelime incelenmiştir. Madde başı kelimeler alfabetik sıralı ilerlerken bazı bölümlerde bu sıralanış bozulmuştur. Örneğin;

“Parola” kelimesinden sonra “Pare” kelimesine veya “Patırdı” kelimesinden sonra “Petek” sonrasında “Pahte” kelimesine geçilerek sıralanış bozulmuştur.

Tarihin çok eski dönemlerinde kullanılmış olup günümüzde de bazı kelimelerin kullanılıyor olması köken birliği ve kültürel etkileşim açısından önemli görülmüştür. Türkçeleşmiş kelimelerdeki uzun ünlüler kaldırılmıştır. Örneğin;

Pas: Çağatayca Pestil: Latince Pûşî: Farsça kökenli kelimeler iken günümüz Türkçesinde de anlamsal karşılığı olan kelimelerdir.

Günümüz Türkçesinde anlam değişikliğine uğrayan kelimelerin varlığı da tespit edilmiştir. Örneğin;

Lügat'te “Pesend” kelimesi Farsça kökenli bir kelimedir ve “Beğenme” anlamında açıklanırken, Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde kelime “Şaşırmak” şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca “Pusula” kelimesi İtalyanca kökenli olup çok eski dönemlerde dilimize yerleşerek mecaz anlam kazanacak kadar kullanılmış. “Pusulayı şaşırmak” şeklinde mecazi bir anlam kazanmıştır.

Yapılan diğer tezlerden farklı olarak yalnızca Osmanlı ve Âzerî sahasında değil; bunlara ek olarak Fârisî şairlerin şiirleri de tarafımızca incelenmiştir. Osmanlı, Âzerî ve Fars sahalarından alınan örneklerle madde başı kelimelerin açıklanması ve anlamlandırılması kolaylaştırılmıştır.

Lügatte kök halindeki kelimeler ve türemiş hallerindeki kullanımları Uygur, Çağatay, Kazan, Âzerî ve Garp (Osmanlı) sahalarındaki Manzum ve Mensur (*Şanizâde Tarihi*, *Peçevî Tarihi*, *Çelebizâde Asım Tarihi*, *Babürnâme*, *Şefiknâme*, vb.) eserlerden

birçok örnekle çeşitlendirilmiş; atasözleri, deyimler, darb-ı mesellerle zenginleştirilmiş olmasına rağmen yapılan bu çalışma daha çok manzum örnekler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Eserde kullanılan örnekler ağırlıklı olarak divan şairlerinin eserleri üzerinde yoğunlaşmış bunun yanında Latince, Fransızca, İtalyanca, Rumca ve Ermenice kökenli kelimelerden de yararlanılmıştır.

Müellif eserinde yer verdiği alıntıların kaynaklarını şair adını, şair-eser adını veya yalnızca eser adını belirterek vermiştir.

Örneğin; Sümbülzâde Vehbî, Sümbülzâde Vehbî-Şevkengiz ya da yalnızca Tuhfe-i Vehbî şeklinde belirtmiştir. Şeyh Galib, Galib Dede veya yalnızca Hüsn ü Aşk şeklinde kullanımlar da tespit edilmiştir.

Yapılan araştırmalar sonucunda müellifin kaynak gösterme hususunda oldukça titiz davrandığı görülmüş, ancak yapılan divan taramalarında tespit edilen nüsha farklılıkları dipnotlarda belirtilmiştir. Bu farklılıklar kimi şiirlerde kelime düzeyinde iken kimi şiirlerde ise dize boyutundadır.

Türk Lügati'nda kelime düzeyinde tespit edilen nüsha farklılıkları

<i>Türk Lügati'nda</i>	Kaynakta	Sayfa Numarası	Dipnot Numarası
gamda	derde	10	30
me-pors	me-ters	17	64
zaman	cihân	17	64
nakd	ömr	17	64
âyende	zâyende	17	64
melek	kazâ	35	113
felek	kader	35	113
rüzgâr	sipîhr	56	185
pür	heme	56	185
der	v'ez	56	185
eczâ	v'eczâm	58	195
ger	ver	58	195
mâ	men	58	195
perçem	kâkül	58	201
nûr	sevr	74	259
akdin	'ıkdin	74	259
âkin	âyin	74	259
nîsâr	niyâza	74	259
bîmâr	efgâr	77	273
-	evet, başlıca	81	290
puser-âbâdaydı	beşer-âbâdaydı	83	293
bir	ol	83	298

zamandan	ezelden	97	336
isticlâ	İstihlâ	102	359
kıldı	itdi	102	360
olur ki	Ülker'i	109	371
câme-i câh	hil'at-ı câh	110	376
bihîn	mihîn	125	429
bezm-i turabda	meclis-i meyde	126	435
ömr	îş	137	480
be-kon	me-kon	137	481
ebedi	idi	146	516
nefs-i zen	nefesden	154	547

Türk Lügati'nda cümle düzeyinde tespit edilen nüsha farklılıkları

<i>Türk Lügati'nda</i>	Kaynakta	Sayfa Numarası	Dipnot Numarası
Men âsûde vü dîgerî pâ-y-bend	Şubân huftê ve gurg der gûsfed	12	41
Üç pâdşahın adl-i faruk ahkâm	Dâd-ger pâdişeh-i 'âdil-i fârûk-ahkâm	24	85
Ângeh ki zi bâde pür şevd zinde şevd	Hâlî ki pur ez meyeş konî zinde şevd	58	195
Göremez birbirini haşre kadar çeşm-i peren	Göremez haşre kadar birbirini çeşm-i peren	69	237
Zi reng-i bâde beşûyend hırkahâ ez eşk	Bih âb-ı dîde beşûyîm hırkahâ ez mey	74	261
Ger sumûm-i kahrî olsa rûy-ı deryâya revân	Ger nesîm-i lutfu külhandan yana olsa vezân	115	387
Bir piyâz ile geçindi nice yıllar sünbül	Sünbül gibi geçinmek olur bir piyaz ile	125	426
Dâmen-i kûh kanaatte mi bitmiş bilmem	Gül gibi işret olmaz ise berg ü sâz ile	125	426
Men in u ân ne-dânem sermest-i cam-ı aşkem	Men cism u cân ne-dânem men in u ân ne-dânem	126	433
Mutrîb be-zen neyay-i sâki be-deh piyale	Men der cihân ne-dânem cuz çeşm pur humâreş	126	433
Sıdk pîş âr ki iblis besi kerde sûcud	Sıdk pîş âr ki İhlas pîşânî nîst	144	509
Olunca ol nefis-i zen-i bahr-ı tab'a mevc-hîz-i şevk	Olunca ol nefesden bahr-ı tab'um mevc-hîz-i şevk	154	547

Müellif, kaynağını belirtmediği alıntılarda soru işareti kullanmıştır. Tarafımızca çalışılan “P” maddesinde soru işareti ile gösterilen bazı alıntılarının kaynağı bulunmuş ve dipnotlarda belirtilmiştir.

***Türk Lügati'nda* kaynağı bilinmeyen (?) şiirlerden tespit edilenler**

<i>Türk Lügati'nda</i>	Eserin kime ait olduğu	Sayfa Numarası	Dipnot Numarası
?	Şerh-i Tuhfe-i Vehbî	28	94
?	Ali Nazîmâ Muhtıra-ı Belagat	76	271
?	Pendnâme	120	408
?	Tekfurdağlı Şehri	130	451

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Nâmik, *Riyâzî Dîvânı*’ndan Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- Akkuş, Metin, *Hicvin Ankâları Nef’î ve Sihâm-ı Kazâ*, Akçağ Yay., Ankara 1998.
- Akkuş, Metin, *Nef’î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993.
- Akyüz, Kenan, *Abdülhak Hamid TARHAN-Finten*, Milli eğitim Basımevi, İstanbul 1964.
- Akyüz, Kenan, *Tevfik Fikret*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları:56, Sakarya Basımevi, Ankara 1947.
- Albayrak, Nurettin, “Hüseyin Kâzım Kadri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1998, c. XVIII.
- Ali Deştî, *Nakşî ez-Hâfız*, İntişârât-ı Şirket-i Kitab, 2016.
- Ali Nazîmâ, *Muhtıra-ı Belâgat*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1308.
- Ali Şîr Nevâî, *Garâibu’s-Sıgar, İnceleme- Karşılaştırmalı Metin*, haz. Günay Kut, TDK. Yay., Ankara 2003.
- Alpay, Gönül, *Ali Şîr Nevaî Ferhad ü Şirin İnceleme ve Metin*, Sevinç Matbaası, Ankara 1975.
- Arslan, Mehmet, *Bursalı İffet Dîvânı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.
- Atila, Mustafa, *Nu’ut-ı Nebeviyye Mecmûası (İnceleme-Tenkitli Metin- Dizin)*, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek lisans tezi, Diyarbakır 2012.
- Attar, Feridüddin, *Muhtarnâme*, Bâb-ı Bîst u Heftum, Şûmâre 24.
- Attar, Feridüddin, *Pendnâme*, ter. Yusuf Çetindağ, Etkileşim Yay., İstanbul 2013.
- Attâr-ı Nîşâburî, *Mantıku’t-Tayr*, tas. Muhammed Rıza Şefî’î Kedkenî, İntişârât-ı Sohen, Tahran 1388hş.
- Avcı, İsmail, *Enderunlu Vâsîf Dîvân’ında Mizah*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 6/1 2017.

- Ayan, Hüseyin, *Cevrî; Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divânının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Yayın No: 583, Edebiyat Fakültesi Yayın No:97, Araştırma Serisi: 80, Erzurum 1981.
- Ayan, Hüseyin, *Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn, Dergâh Yayınları*, İstanbul 1981.
- Bayoğlu, Servet, *Hadikatü's-Sü'edâ*, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları:674, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1986.
- Bayram, Yavuz, Güler, M. İkbâl, "Amasya'nın Şehzâde Şairleri", *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı II*, Amasya 2017.
- Beyzadeoğlu, Ali Süreyya, *Lutfiyye*, Cihan Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul 1996.
- Bilgegil, Kaya, *Mehmed Âkîf Resmi Hâl Tercümesi, Basılmamış Bazı Mektup Ve Manzûmeleri*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1971.
- Bilkan, Ali Fuat, *Nâbi Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- Biltekin, Halil, *Şeyhî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2003.
- Ceylan, Ömür, Yılmaz, Ozan, *Hazâna Sürgün Bahâr, Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr*, Kitapsarayı Yay., İstanbul 2005.
- Çavuşoğlu, Mehmet, M. Ali Tanyeri, *Üsküblü İshak Çelebi Dîvânı Tenkidli Basım*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayın No:15, Fen- Edebiyat Fakültesi Yayın No:2, İstanbul 1989
- Çavuşoğlu, Mehmet, *Necâtî Bey Divânı*, Kervan Kitapçılık, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser:13.
- Çavuşoğlu, Mehmet, *Vasfî Dîvânı-Tenkidli Basım*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2709, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1980.
- Dâniş, Hüseyin, *Ömer Hayyam Rubâiler*, çev. Mehmet Kanar, Şule Yay., İstanbul 2017
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Doğu Ltd. Şti. Matbaası, Ankara 1970.

- Dikmen, Hamit, *Seyyid Vehbî ve Dîvânının Karşılaştırmalı Metni*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktor Tezi, Ankara 1991.
- Diriöz, Meserret, *Nâbi Divânı*, FEY Vakfı, İstanbul 1994.
- Dîvân-ı Fıtnat*, TBMM Kütüphanesi, 1286.
- Dîvan-ı Münîf*, TBMM Kütüphanesi, 73-3927.
- Dîvân-ı Sâmî*, TBMM Kütüphanesi, 73-3837.
- Dîvân-ı Şems*, Gazeliyyât, Gazel Numarası-1393.
- Doğan, Muhammet Nur, *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, Yelkenli Yay., İstanbul 2008.
- Durbaş, Refik, *Tevfik Fikret Hayatı ve Toplu Şiirleri*, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2007.
- Enginün, İnci, *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri-2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997.
- Enginün, İnci, *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatroları VI*, Kanbur, Dergâh Yayınları, Ankara 2002.
- Ercilasun, Bilge, *Edebiyatımızın Zirvesindekiler Ziya Paşa*, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Ercilasun, Bilge, *Ziya Paşa -Zafernâme*, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat*, Haz. Abdurrahim Karadeniz, Hüseyin Su, Hece Yayınları, Ankara 2008.
- Ertem, Rekin, *Yahyâ Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- Esedî-i Tûsî, *Gurşasbnâme*, <https://ganjoor.net/asadi/garhaspname>.
- Fâzıl, Hûbannâme, Atatürk Üniversitesi, Seyfettin ÖZEGE Bağışı, K.3009.
- Fikret, Tevfik, *Rûbâb-ı Şikeste*, haz. Abdullah Uçman-Hasan Akay, Çağrı Yay., İstanbul 2017.
- Göçgün, Önder, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Sahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları: 737, Ankara 1987.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Fuzûlî Dîvânı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1961.

Gültekin, Hasan, *Yavuz Sultan Selim'in Farsça Beyitleriyle Tercümeleri*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/8 Spring 2015.

Gürel, Raḥşan, Enderunlu Vâsıf Divânı, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.

Gürgen, Arif, "Büyük Türk Lügatı'nda Elif Harfi İle Başlayan Kelimelerle İlgili Şiirler", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2014.

Hâce Abdullah Ensârî, Münâcâtname, tanzim. Şerif Mansur, (<http://hpaba.com/magazine/monajatname.pdf>)

Hâce Şemsuddîn M. Hâfız-ı Şîrâzî, Dîvân-ı Hâfız, tas. Nizâmuddîn Nûrî, İntişârât-ı Mürekkeb-i Sepîd, Tahran 1385hş.

Hâfız-ı Şîrâzî, *Hâfız Dîvânı*, çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yay., İstanbul 2011.

Hakîm Cemâluddîn-i Ebû Mehmed İlyas b. Yusuf Nizâmî, *Hamse-i Nizâmî*, Mahzenü'l-Esrâr, (nşr. Vahîd Detgirdî), Tahran, 1383 hş.

Harmancı, Esat, *Süheylî Ahmed b. Hemdem Kethudâ Dîvân*, Akçağ Yay., Ankara 2007.

Hoca, Fadıl, *Veysî Dîvânı Tahlili*, İstanbul Üniversitesi sosyal bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.

Horata, Osman, *Esrar Dede Hayatı-Eserleri-Şiir Dünyası ve Dîvânı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998.

<https://ganjoor.net>

Hüseyin Kazım Kadri, *Bir Milletin Dirilişi*, sđl. Ömer Hakan Özalp-Mehmed Nizameddin Özalp, Pınar Yay., İstanbul 2008.

Hüseyin Kâzım Kadri, *İnsan Hakları Beyannamesi'nin İslam Hukukuna Göre İzahı*, (Yay. Haz.: Osman Ergin), Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul 1949.

Hüseyin Kâzım Kadri, M.E.B. *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1971, XIX.

Hüseyin Kâzım Kadri, *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1985.

İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, MEB. Basımevi, İstanbul 1969.

- İnce, Züleyha, “Türk Lügati’nda “B” İle Başlayan Kelimelerle İlgili Şiir Örnekleri”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2015.
- İpekten, Haluk, *Enderunlu Vâsıf*, Kültür Bakanlığı Yayınları:1041, Türk Büyükleri Dizisi:109, Ankara 1989.
- İpekten, Haluk, *Nailî Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1990.
- Kalkışım, Muhsin, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1994.
- Kamalak, Cuma, *Lutfiyye-i Vehbî’de Aktarılan Değerler*, International Journal Of Language Academy ISSN 2342- 0251, 2016, S. 452.(DOI Number: <http://dx.doi.org/10.18033/ijla.3468>)
- Kaplan, Mahmut, *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*, T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 2015.
- Kaplan, Mahmut, *Neşâtî Dîvânı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.
- Kaplan Mehmet, Enginün İnci, Emil Birol, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1993.
- Kara, İsmail, “Bir Eski Zaman Efendisi Hüseyin Kâzım Kadri” *Tarih ve Toplum*, sayı:49, İletişim Yay., İstanbul 1988.
- Kaya, Bayram Ali, *Osman Nevres Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 2010.
- Kaymaz, Murat, *Fuzûlî-Beng ü Bâde*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.
- Kılıç, Atabey, *Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî ve Dîvânı*, Bayrak Matbaası, İstanbul 2004.
- Kılıç Müzahir, Atalay Mehmet, “Şeyh Vasfî ve Cezebât Adlı Eseri”, *Doğu Araştırmaları*, 2011/2, sa. 8.
- Kılıç, Zülküf, “Klâsik Türk Şiirlerinde Nazım Şekillerinden Sosyal Hayatın Yansımaları”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2 Winter 2009.
- Kolcu, Ali İhsan, *Tanzimat Şiiri*, Salkımsöğüt Yay., Erzurum 2004.
- Kolcu, Ali İhsan, *Türk Şiirinde Yokluk Fikri ve Âkif Paşa’nın Adem Kasidesi Tahlil-Tenkid*, Akçağ Yay., Ankara 2002.

- Kuru, Selim S., “Biçimin Kıskacında Bir Tarih-i Nev-İcad: Enderunlu Fâzıl Bey ve Defter-i Aşk Adlı Mesnevisi”, *Şinasi Tekin’in Anısına Uygurlardan Osmanlıya*, haz. Günay Kut-Fatma Büyükkara Yılmaz, Simurg Yay., İstanbul 2005.
- Küçük, Sabahattin, *Bâkî Divânı-Tenkitli Basım*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Külekçi, Numan, *Hâkânî Mehmed Bey-Hilye*, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayını No: 2, Erzurum 1988.
- Külekçi, Numan, Karabey, Turgut, *Sümbülzâde Vehbî-Tuhfe-i Vehbi (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Atatürk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Yayınları No:92, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 57, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları No:14, Erzurum 1990.
- Macit, Muhsin, *Nedîm Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- Macit, Muhsin, *Nedîm Divânı*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını:457, Ankara 2016.
- Nizâmüddin Nûrî, *Divân-ı Hâfız Hâce Şemsüddîn Muhammed Hâfız-ı Şirâzî, İntişarat-ı Mürekkeb-i Sepid*, Tahran hş.1387.
- Özalp, Ahmet, *Bilgelikler Divanı*, Zeytinburnu Belediyesi, Kültür Yay., İstanbul 2012.
- Özgül, M. Kayahan, *Şiir Hazanında Gazel Dökenler-III Leskofçalı Galip*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015.
- Özgül, M. Kayahan, *Şiir Hazanında Gazel Dökenler-V Muallim Nâci*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016.
- Öztekin, Özge, *Râsih Divanı: İnceleme-Metin-Özel Adlar Dizini*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.
- Öztürk, Murat “Divan Şairinin Nimet ve İktidar Ekseninde Ulusları Ötekileştirmesi”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* [TAED] 51, Erzurum 2014.
- Öztürk, Nebiye, *Enderûnlu Fâzıl-Zenânâme*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.
- Parlatır İsmail, Çetin Nurullah, *Şinâsî Bütün Eserleri*, Ekin Kitabevi, Ankara 2005.

- Parlatır İsmail, Çetin Nurullah, *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2004.
- Parlatır, İsmail, *Fuzûlî Türkçe Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.
- Parmaksız, Mehmet Nuri, “Eserleri Bestelenen Divan Şairleri (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.
- Sa’dî, *Bûstân-ı Sa’dî*, tsh. Gulam-Hüseyn-i Yûsufî, Bâb-ı Evvel, Tahran, hş.1359.
- Şahin, Dursun, “Tabiat unsuru olarak şiirimizde yayla ve Giresunlu şairler”, *Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu, (6-7 Kasım 2014)*, Bildiriler, Bilecik.
- Şahin, Ebubekir Sıddık, *Keçeci-zâde İzzet Molla’nın Divanları Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2004.
- Şenödeyici, Özer, “Osmanlı’nın Görsel Şiirleri III -Trajedinin Gölgesinde Hüner Gösterisi-”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 2/6, Winter 2009.
- Şerefuddîn Muslihüddîn, Abdullah Sa’dî-i Şîrâzî, *Külliyât-ı Sa’dî*, tas. Nizâmuddîn Nûrî, İntişârât-ı Kitâb-ı Âbân, Tahran hş. 1386, Gülistan.
- Şerh-i Tuhfe-i Vehbî*, Mühendishâne Matbaası, 1237.
- Şeyh Feridüddîn-i Attar Nişâburî, *Dîvân-ı Attâr-ı Nişâburî*, tas. Said-i Nefisî, Tahran 1386hş., İntişârât-ı Kitâb-ı Âbân.
- Şimşirgil, Ahmet, Yeniçeriler, ahmetsimsirgil.com
- Tarlan, Ali Nihat, *Ahmet Paşa Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1992.
- Tarlan, Ali Nihat, *Hayâlî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992.
- Tatçı, Mustafa, *Dîvân-ı Yûnus Emre*, Akçağ Yayınları, Ankara 1991.
- Timurtaş, Faruk Kadri, *Mevlid-Süleyman Çelebi*, MEB. Yay:2139, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 450, Türk Klasikleri:30, İstanbul 1990.
- Tural, Güzin, Emîr Nizâmü’l-din ‘Alî Şîr-i Nevâyî-Seb’a-yi Seyyâr, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2015.

- Turan, Lokman, *Yenişehirli Avnî Beyin Mir'ât-ı Cünûn'u*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/2 Spring 2008.
- Türkdoğan Gökcan Melike, Koç Hamza, *Nâbî-Hayrâbâd*, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2013.
- Türkdoğan Gökcan, Melike, *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Kültür Eserleri:480, Ankara 2011.
- Türkiye Gazetesi, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, "Ârif Hikmet Bey", C. XVII.
- Ulucan, Mehmet, "Niyâzî-i Mısri'nin Şiirlerinde Varlık Anlayışı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c: 19, sa: 1, Elazığ 2009.
- Uraz, Murat, *Bağdatlı Ruhî Hayatı, Şahsiyeti, Şiirlerinden Seçme Gazeller*, Kültür Basımevi, İstanbul 1941.
- Uraz, Murat, *Büyük Şairler Serisi 10, Ragıp Paşa*, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul 1940-1941.
- Yalın, Mehtap, *Sümbülzâde Vehbî'nin Şevk-engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi) Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun 2007.
- Yenikale, Ahmet, *Sümbülzâde Vehbî Dîvânı*, Öncü Basımevi, Ankara 2011.
- Yıldırım, Arzu, *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı İnceleme-Metin*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2006.
- Yıldız, Ahmet Hamit, *Leskofçalı Galîb-Hayatı, Dönemi, Sanatı, Divânı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Boğaziçi Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Nur TOPALOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum 28.08.1985
Eğitim Bilgiler	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi -Türk Dili ve Edebiyatı
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi- Türk İslam Edebiyatı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İş Deneyimi	
Staj	Millî Eğitim Bakanlığı Erzurum Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi
Çalıştığı Kurum	Millî Eğitim Bakanlığı Erzurum Anadolu İmam-Hatip Lisesi Fen, Sosyal Bilimler, Hafızlık Proje Okulu
İletişim Bilgileri	
E- Posta Adresi	nrtpgl@hotmail.com